

Emilia Maszke

KASZÈBSCZI ÒDKRIWCA

Klasa 6

KASZĚBSCZI ÒDKRIWCA

Ùczbòwnik do kaszëbsczégò jãzëka

Klasa 6

ZRZESZENIE KASZUBSKO-POMORSKIE
KASZĚBSKÒ-PÒMÒRSCZÉ ZRZESZENIE

Podręcznik jest finansowany ze środków budżetu ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania.

Podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, i wpisany do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego mniejszości narodowych, mniejszości etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do nauczania języka kaszubskiego na II etapie edukacyjnym, na podstawie opinii rzeczoznawców: prof. Marka Cybulskiego, mgr Wandy Lew-Kiedrowskiej, dr. Tomasza Karpowicza.

Rok dopuszczenia: 2021

Nr dopuszczenia: 938/3/2021

Koordinacja wydawnicza

Lucyna Radzimińska

Korekta

Eugeniusz Pryczkowski

Bożena Ugowska

Ilustracje

Joanna Grudnik

Opracowanie map

CartoTeam

Projekt layout'u i okładki

Agata Przybylska

Redakcja graficzna, skład

Piotr Geisler

Wydawca i Autorka składają podziękowania Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie za pomoc w udostępnieniu materiałów do podręcznika.

Wydawca i Autorka składają podziękowania panu Tomaszowi Fopkemu za wyrażenie zgody na udostępnienie fragmentów nagrań poematu Hieronima Derdowskiego *Ō panu Czôrlńszcim co do Pùcka pò sêcë jachôł* w załączonej do podręcznika w celach edukacyjnych płycie z materiałami dźwiękowymi.

Wydawca i Autorka składają podziękowania państwu Edmundowi i Zofii Kamińskim za zgodę na umieszczenie archiwalnych nagrań Jana Trepczyka w załączonej do podręcznika w celach edukacyjnych płycie z materiałami dźwiękowymi.

Wydawca i Autorka składają podziękowania pani Weronice Korthals-Tartas za wyrażenie zgody na udostępnienie wersji oryginalnej piosenki w załączonej do podręcznika w celach edukacyjnych płycie z materiałami dźwiękowymi.

Zdjęcia

Emilia Maszke (58, 101); Arkadiusz Wegner (20); Paulina Węsierska (22); Lucyna Radzimińska (104), Marek Pałubicki, arch. MPiMKP w Wejherowie (110); Biblioteka Narodowa, <https://polona.pl> (44, 45); CanStockPhoto: miceking (5), kaarsten (27), pashabo (75), Thomas_Dutour (101), suti (107), CreativeNature (120); www.slupczewski.pl, Michał Słupczewski (105)

Copyright by Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie

Gdańsk 2021

Wydawca

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie

ul. Straganiarska 20–23

80-837 Gdańsk

www.kaszubi.pl, biuro@kaszubi.pl

ISBN 978-83-66820-09-8

Spisënk zamkłoscë

„Bëlôcë, Rëbôcë, Jôzcë...”

Czas do szkòlë!	8
Janusz Mamelsczi, <i>Cedel</i>	8
Król swégò méstra nalôżł	10
Frącëszk Sádzëcczi, <i>Król i kòwól</i>	10
Jedzemë na wanogã	12
Janusz Mamelsczi, <i>Wanoga</i>	12
Ù króla Kaszëb	15
Jerzi Samp, <i>W gòscënie ù króla Kaszëb</i>	15
Dojachac do hówindzi	17
Hieronim Derdowsczi, <i>Ò panu Czòrlińsczim, co do Pùcka pò sécë jachôł (wëjimk)</i>	18
Aleksander Tomaczkòwsczi, <i>Kùtrowò pòlka</i>	20
Rëbôcë	21
Józef Cenôwa, <i>Jem jô rëbôk</i>	21
Zygfryd Prószyński, <i>Ziemia Pucka w opowiadaniu, baśni, anegdocie ludowej</i>	22
Léon Roppel, <i>Rëbackô dumka</i>	23
Kaszëbsczi skòrb	24
Janusz Mamelsczi, <i>Jantar</i>	24
Aùgùstin Dominik, <i>Jasnobruny bùrsztin</i>	25
Jantarowi szlach	26
Alojzy Nòdzel, <i>Jumnéta</i>	26
Rëbë – dobroctwò Pòmòrzô	27
Alojzy Nòdzel, <i>Szczëka i òkùnk</i>	27
Bëlôcë – Kaszëbi nad mòrzã	29
Marian Selin, <i>Mój môli bôcyk</i>	29
Etniczné pòdgromadë Kaszëbów	30
Aleksander Labùda, <i>Jak Kaszëbskô</i>	30
Pòwtórzenié	32

„Zwëczy naji chëczy”

To, co pòlikò czas	34
Alojzy Nòdzel, <i>Czemù tak chùtkò</i>	34
Jakò je gòdzëna?	35
Na brzegù zëcò i smiercë	37
„Gdze je wòlò, tam je i droga”	38
Janusz Mamelsczi, <i>Służka</i>	38
Dzëń Zòdëszny	40
Henrik Héwelt, <i>Dzëń Zòdëszny</i>	40

„Na swiätégò Môrcëna òd gąsków czôrnina”	42
„Barbara swiätò ò rëbòkach pamiätò”	43
Józef Cenôwa, <i>Strądowi rabùsznicë i rżimsczi kardinòł</i>	43
Roman Apolinary Regliński, <i>W krëgu legend krzyżackich</i>	44
„...” (twój bédënk temu)	45
„W adwence skrzëpczi są zamklé”	46
Nowi Testameńt. Ewanielie pò kaszëbskù	47
Testament Mestwina	48
Bernat Sëchta, <i>Òstatnò Gwiôzdzka Mestwina</i>	48
Lëst do Gwiôzdora	51
Róman Drzëzdżón, <i>Swiäti Mikòłój a Gwiôzdór</i>	51
„Cobë kózka nie skòkała, bë gùzeczka nie dostała”	52
Janusz Mamelszi, <i>Snòżota</i>	52
Zëmòwé wiodro	54
Jón Trepzik, <i>Zëmòwi wiater</i>	55
Jón Trepzik, <i>Pùrgówka</i>	55
Wieselné òbrzädë przódë i dzys	56
Bernat Sëchta, <i>Jak to Grótowi Julë szło z kawalërama</i>	58
M jak miłota	59
Alojzy Nòdzel, <i>Zarzeklé kòłpie</i>	59
„Rëbë wòdą, lëdzy zgòdą”	60
Janusz Mamelszi, <i>Zgòda</i>	60
Dzéle mòwë. Pòwtórzenié	62
Pòwtórzenié	63

Bëlly Kaszëbi

Ò Tónie Óbramie i Józefie Hallerze?	66
Krzysztof Jażdżewski, <i>Wëdrówki po historii</i>	67
Jerzy Nacel, <i>Prawdy i mity</i>	67
Òjc kaszëbsczi lëteraturë – Florian Cenôwa	68
Janusz Mamelszi, <i>Zéńdzenié drëdzé: z Florianã Cenôwą</i>	68
Florian Cenôwa, <i>Rozmòwa Pòlôcha z Kaszëbą (wëjimk)</i>	71
Łgòrz kaszëbsczi – Hieronim Derdowsczi	72
Janusz Mamelszi, <i>Zéńdzenié trzecé: z Hieronimã (Jaroszã) Derdowsczim</i>	72
Hieronim Derdowsczi, <i>Ò panu Czòrlińsczim co do Pùcka pò sécë jachòł (wëjimk)</i>	74
Królewionka Remùsa	76
Aleksander Majkòwsczi, <i>Žëcé i przigòdë Remùsa (wëjimk)</i>	76
Ùsòdzca Remùsa – Aleksander Majkòwsczi	78
Janusz Mamelszi, <i>Zéńdzenié pierszé: z Aleksandrã Majkòwsczim</i>	78
Gùczów Mack	82
Janusz Mamelszi, <i>Zéńdzenié czwiòrté: z Aleksandrã Labùdą</i>	82
Jãzëk czë gwara?	85
Aleksander Labùda, <i>Jãzëk czë gwara</i>	86

Aleksander Labùda, <i>Na jednym kòle</i>	87
Méster Jón	87
Jón Trepczik <i>Hej, mòrze, mòrze...</i>	87
Janusz Mamelszi, <i>Zéhdzenié piqté: z Janã Trepczikã</i>	88
Jón Drzéždżón – òsoblëwi ùsòdzca	91
Janusz Mamelszi, <i>Zéhdzenié dzewiqté: z Janã Drzéždżónã</i>	91
Jón Drzéždżón, <i>Przészlë do mie...</i>	93
„Może mi kiedyś policzã Kaszuby, zem je tak kochał, tak się dla nich trudził”	94
Janusz Mamelszi, <i>Zéhdzenié ósmé: z Bernatã Sëchtã</i>	94
Pòwtórzenié	97

„Kaszëbë wòlają nas”

Wiòldzi Tidzén na Kaszëbach	100
Rómk Drzéždżónk, <i>Dëgù, dëgù pò 5 zł</i>	102
Remùs przëbiwò do stolëcë Kaszëb	104
Aleksander Majkòwsczi, <i>Żécé i przigòdë Remùsa. Zwièrcadłò kaszëbsczé (wëjimk)</i>	104
Deotyma, <i>Panienka z okienka. Starodawny romansik</i>	105
Jem prezenterã wiodra	106
Sã pszczołë, je żécé	107
Janusz Mamelszi, <i>Cëgaństwo</i>	107
Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszci Pismienizné i Mùzyczi	109
Czë rozmiejã ùwòzno czëtac?	111
Jerzi Samp, <i>Zaklãtò stegna</i>	111
Czasnik – dlëgszë i krótszë fòrmë, nasebny ùstów	115
Gratulacje! Bãdziesz starszim bratã!	116
Janusz Mamelszi, <i>Dzeczuskò</i>	116
Szafa starczy Klarë	118
Przigòda jednégo szãtopierza	119
Alojzy Nòdzel, <i>Grzenia i szãtopiérz</i>	119
Na zakùnczenié...	121
Słowòrk	123
Spisënk zamkłoscë na platce CD	125
Bibliografiò	126

 spiwanié

 karta robòtë

 gòdanié

 robòta w karnach

 slëchanié

 zadanié do zrobieniò w zesziwkù

 projekt

 szukanié infòrmacjów / internet

 òbzëranié

Dzél I

Bëlôcë,
Rëbôcë,
Józcë...

Czas do szkòłë!

- Przëbòczë so lëtrë kaszëbsczégò alfabetu. Dòj bòczënk na wëmòwã apartnëch kaszëbszczich zwãków.
- Pòmëslë, do cze je nama pòtrzébnò spòsobnota pisaniò i czëtaniò?

1 Przeczëtòjta razã tekst Janusza Mamelszczégò i dòjta bòczënk na frazeòlogòwé zrzesse.

Mòja nënka baro czãsto zachòdò do naji sãòdcki, Sykòrzëny, a téz òna wiele razy zachòdò do nas. Ròz, jak òne so pòwiòdalë ò swòjich dzechach, a ò swòjich dzechach òne so pòwiòdajã baro wiele, tak òd słowa do słowa òne doszlë do te, że jò móm pòmogac sënowi Sykòrzëny, Rómeczkwòwi, w nòuce. Rómk zaczął le chòdzëc do pierszi klasë i jak jò wnet sã domaklòł, òn bëł baro mądri, leno jesz barzi zgniłi. Tak tej jò z nim sedzòł i próbòwòł gò czegòs nauczëc:

– Napiszë swòje miono – jò mù rzekł.

Rómk zaczął pisac Rómk. Leno za sztót òn gòdò:

– Kò më jesz nie znajemë lëtrë „ó”.

Jò sã przëdzdzòł na jegò pisanié i widzã, że mò napisóné dobrze.

– A co to je?

– To je „ó” – òdrzekł Rómk.

– Në jo, tej czemù të gòdòsz, że të nie znajesz ti lëtrë?

– Jò gòdóm, że më nie znajemë ti lëtrë.

– Tej czemù të gòdòsz, że wa nie znajeta ti lëtrë?

– Bò ji jesz nie bëło na ùczbach – òdrzekł Rómk.

– Në jo. A wiele lëtrów wa jesz nie znajeta? „R” wa ju znajeta?

– „R” më znajemë, „m” i „k” téz. Ale nie znajemë jesz „z” i „sz”.

– A do cze cë terò „z” i „sz”?

– Żebë napisac Zbiszcz – òdrzekł Rómk i zarò napisòł w zesziwkù

miono mòjégò bracyne, a nie zrobił przë tim zòdny felë. Wtim prawie wlòzł Zbiszcz z naszym tatką. Òni sedzelë w drëdżi jizbie i czëlë wszëtkò, co më z Rómkã gòdelë. Temù Zbiszcz zarò rzekł:

– A më znajemë wszëtczé lëtrë!

– Jo? Jes të ale mądri! – jò pòchwòlił Zbiszczka. – A mòzesz të mie tu napisac Mack?

– Leno jò prawie nie pamiãtóm, jak òne wëzdrzã – flot dopòwiedzòł Zbiszcz.

– Wejle! Tak cos! – jò bëł mòcno zdëwòwóny, a nasz tatc pewno jesz mòcni, bò òn nick nie gòdòł, leno na nas wzéròł wiòldżima òczama. W kùncu òn sã òdezwoł:

– Mądri jak Salomónowé bùksë! Je to ale dzywno! Rómk jesz nie znaje wszëtczych lëtrów, ale pisac i czëtac mòze. Zbiszcz znaje wszëtczé lëtrë, leno pisac ni mòze, bò nie pamiãtò, jak òne wëzdrzã. Jakze to mòze bëc? – spitòł tatc. Leno më nie wiedzelë, co jemù òdrzec.

– Tej mie chòc pòwiédzta, jak wama sã zdaje, co je lepi, znac lëtrë i nie rozmiac pisac czë nie znac lëtrów, ale pisac?

– Nòlepi je przechadac z klasë do klasë – òdrzekł Zbiszcz i zarò dodòł: – I miec dobré swiadectwò.

– Rozëmkù, pòj dodómkù! Wòzniészë je, co të rozmiejesz, a nié jaczis cedel – rzekł tatc.

– Kò wë, tatku, mie wiedno pòwiòdelë, że jò móm przëniesc dobré swiadectwò – płaczącym głosã gòdòł Zbiszcz.

– Jo, leno na twòjim swiadectwie stoi napisóné, że të lëtrë ju znajesz i pisac mòzesz. (...) – zawrzeszczòł tatc i szedł òd nas lóz.

(...) Reno Zbisk zaczął sã dopòminac, żebë nas chto zawiózł do kòscoła, bò më mielë służbã na rené, a piechti nama bëło dalek jic.

– Wiész të co, Zbiskù? Le jô dzys ni mògã jachac àutã – rzekł tatk.

– A czemuż to? Wë doch môce prawò jazdë, tatkù? – òdrzekł Zbisk. (...)

Terò Zbisk sã mòcno zajiscył. Òn szedł do swòji jizbë i długò z ni nie wëlòżòł. W kùncu òn doch zlòzł na dól i ùsmièchniãti rzeczë:

– Tatkù, tej niech Mack z nama jedze!

– Mack?! Jezës, knòpie, Mack doch jesz ni mô prawa jazdë, dzeż bë òn mógl z wama àutã jachac? – zdzëwòwòł sã tatk. – Nigdë na swiece, nié!

– Prawa jazdë òn mòże jesz ni mô, kò àutã òn mòże baro dobrze jachac!

– I co z tegò, knòpie, jak òn jesz ni mô na to zòdnëch papiorów! Żebë jezdżec, mùsi miec papiorë! To të doch mùszisz rozmiec, sënne – tłómaczył Zbiskòwi znerwòwóny tatk.

– Tatkù, wë doch sami mie wczora rzeklë, że nie je wòzny cedel, leno to, co człowiek rozmieje! (...)

Janusz Mamelszczi, *Mack*, Gduńsk 2016, s. 106-109.

- 2 Zapiszë do zesziwka frazeòlogowé zresze, òbjasnij jich znaczenié, a pózni ùložë z nima zdania.
- 3 Wiész, co to je cedel? Jaczé cedle cë sã ùdało ju zdobëc?
- 4 Co wedle tatka je w żëcym wòzné? Przeczëtòj pasowny wëjimk. Czë të sã z tim zgòdzòsz? Co të ùznòwòsz za wòzné rzeczë?

Kòmizm – òsoblëwòsc tekstu, filmù abò zdarzeniò, co wëwòliwò smièch.

Tipë kòmizmù:

Kòmizm stojiznowi (sytuacyjny) – apartné, smiészne przëpòdczi abò zachòwania, np. zwrócenie sã na skòrcë òd banana;

Kòmizm słowny – apartné pòłączenie słówòw, żebë kògòs rozsmiészëc, np. w szpòrtach, kawałach;

Kòmizm pòstacjowi – stwòrzenie bòhaterów, co smiészno wëzdrzã abò sã smiészno zachòwùją, np. Mariolka ze szpòrtowi grëpë

- 5 Namaluj w zesziwkù tabelã i dofùluj jã.

tip kòmizmù	znaczenié	przikłòd

- 6 Na czym pòlégòł kòmizm w tim zdarzenim? Jaczi tip kòmizmù òstòł wëzwëskòny przez àutora?
- 7 Wëmëslë szpòrtownã scenkã, jakã przedstawiš swòjim drëchóm abò òpòwiëdz szpòrt. Zróbta so w klasë przezërk kabaretów abò stand-up pò kaszëbskù.

„Król swégò méstra nalôzł”

- Czim piérwi zajimòł sã kòwòł? Co dzysò robi kòwòł? Czë znajesz lédzy, co wékònëją taczi wark?
- 💡 ● Ùložë tagódkã, chtërny rozrzeszenim bãdże zéwiszczë KÒWÒŁ.

Jednégò dnia zajachòł król przed kùzniã:
– Bòże pòmagòj, méstrze!
Kòwòł niewiòldzi, ale zasadli, zerwòł swòjã kapucã:
– Pón Bóg zapłac, Królewskò Mòsc!
Spiesził do króla w skórzany szorc, z młotkã w rãce, na kòrkach.
Król dërno:
– Mój òdżer zgubił pòdkòwã, zrób nowã, ale mòcnã a cwiardã,
a pòdbij jã!
Méster òd nôlepszi stòlë żelazło wékùł, kòpëto wëczëszczil
a chcòł pòdkòwã pòdkùc.
Król:
– Dòj sa!
Wzãł pòdkòwã w rãkã, sklészczil pòlce, a zdzãł jã jak witkã
wierzbòwã, rzucił te sztëczczë kòwòłowi pòd nodzi:
– Twòje pòdkòwë nie sã nic wòrt, zrób drëdzé, lepszë!
Kòwòł wékùł drëdzé a pòdsadził, przëkùł, a król mù pòdòł
cwiardi talòr. Méster gò wzãł, sklészczil szczëpkama, zgniòtl gò
jak papã, rzucił tã skòrëpã na kòwadło:
– Mòje pòdkòwë sã dëcht tëlì wòrt jak Waszi Królewsczi Mòscë talòr!
Tak i król swégò méstra nalôzł.

Frãcëszk Sãdzëcczi, *Król i kòwòł*, w: *W kròjnie kaszëbsczich brawãdów*,
red. Bòżena Ùgòwskò, Gduńsk 2018, s. 44.

- 📖 1 Wëjasnij, co to znaczy, że „król swégò méstra nalôzł”? Zapiszë do zesziwkù òdpòwiëdz.

WSKÒZË PISËNKÙ:

ë – czej w jãzëkù pòlsczim czãsto w tim mòlu wëstãpùje **i, y**, abò **u**;

np. Kaszëbë – Kaszuby

ù, ò – na pòczãtkù wërazów;

np. òkno, ùczba, ùkazac, òna

– pò spòlzwãkach **p, b, k, g, ch, w, f, m**;

Prosył Baro Krësztòf Grégòra Chcòlbëm Wikszé Fale Mòrza.

np. pòdkòwa, mùszë, chòc

– pò samòzwãkach **a, e, ë, é, ô, o, ò, u, ù**,

np. aòrta, aùto, nòùka, przëòzdobic, zoòlogiò, geògrafiò, ùòglowic

Ô – czej w jãzèkù pòlsczim czãsto w tim môlu stoji **a**;

np. j^ô – ja, òbr^ôz – obraz

ã – czej w jãzèkù pòlsczim w tim môlu stoji **ę (czasã em)**;

np. gã^s – gę^ś; bã^{dã} – bę^{dę}; Bògã – Bògiem

é – czej **czëjesz i/y** a w pòlsczim czãsto w tim môlu stoji **e**;

np. slédz – śledz; wieselé – wesele; téz – też

JINÉ WSKÔZĚ:

W kaszëbsczim ni ma mitczich zwãków – **ś, ć, ź, dź**.

Le pamiãtac nôlezi, że zwãczy sz, cz, ż, dż wëmôwiómë mitkò [ś, ć, ź, dź].

Kaszëbienié – zmiana spòlzwãków mitczich: ś, ź, ć, dź na cwiardé: s, z, c, dz,
np. sedzec, scana, zemia.

Y w kaszëbiznie piszemë le pò **s, c, z, dz** i cwiardim **n**.

DOBRÔ RADA:

Czedë czëjesz Y to mòże to òznaczać, że w tim môlu nót pisac:

- 2 Z brawãdë ò kòwòlu i królu wëpiszë wërazë, chtërne bãdã pasowalë do pòdónëch wëzi wskôzów. Namaluj w zesziwkù taczé zestawienié i dofùluj przykładama z tekstu. Dopasuj wskôzë, jaczé sã niżi i ùdokaznij jich pisënk.

	przikłòd	pòlsczé słowò
ë → i		
ë → u		
ë → y		
ô → a		
ò na pòczãtkù		
ù pò p		
ù pò k		
ù pò g		
ù pò w		
ù pò m		

ò pò b		
ò pò w		
ò pò k		
ò pò m		
ò pò p		
ò pò g		
ã → ę		
é → e		
kaszëbienié		
y pò cwiardëch zwäkach		

- ☐ 3 Przëbòczë so pòzwë kaszëbsczich przëpòdków. Mòże pòmòże cë w tim taczé zdanié:

Nataliô robi deser waniliowi na miłi wieczór

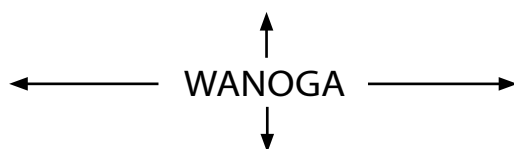
Òdmiëń w zesziwkù przez przëpòdczi jistniczi *kòwól i król*.

- ☐ 4 W teksce należë przykładë czasnika, znankòwnika, wielnika. Òkreslë jich gramaticzną fòrmã.
Np. wëkùł – czasnik – òs. 3, l. pòj., ch. ô., ùszli czas;

- 💡 5 Przërëchtuj na klasowã gazëtkã wskòzë kaszëbsczégò pisënkù.

Jedzemë na wanogã

- ☐ ● Wiész, co znaczy słowò *wanoga*? Żlë nié, skòrzëstòj z kaszëbsczégò słowarza normatiwnégò Eùgeniusza Gòłąbka. Dopiszë w zesziwkù do niégò synonimë.

- 🗣 ● Lubita jezdżëc na wanodzi? Ùdokaznijta swój òbsąd.
● Na jaczi wanodze të béł w slédnym czasie? Òpòwiédz ò tim.

- 🗣 1 Wësłëchòj ùwòżno pòstãpnã przigòdã Macka. Wëpiszë do zesziwka mòle, w jaczych béł Mack òb czas wanodzi.

(...) – A dze wa, Mackù, jedzeta?

– Nad mòrze, tatkù, nad nasz Bòłt.(...) Tatkù, szkòlnô nama rzekła, że më mùszimë òbezdrzec jiné dzële Kaszëb i je pòznac, jich historiã i..., i jiné rzeczë.

– Kò tej le jedzta. Mùsz je mùsz – òdrzekł tatk i dół mie piãcdzesãt złotëch. – Mòsz, kùp so tam co dobrégò. (...)

Mě, knôpi, sedlë so w àutobùsu czësto na kùncu, na òstatnym sedzenim. (...)

Pierszi przëstónk bëł w Piòsznicë. Tam më wjachelë do taczégò wiòldzégò lasa, a tej nama kòzelë wëlazac. W tim lese bëłë grobë Kaszëbów i jinëch pòmòrdowónëch przez Miemców. Bez 12 tësãcy lëdzy. Szimka to, co gòda szkòlnò, mòcno znerwòwało:

– A czemù ti Miemcë nas tak mòrdowelë?

– Jima to nakòzòł Adolf Hitler, to bëł fùhrer, taczi jich przëdniak – tlòmacza szkòlnò.

– A czemù më sã tak jima delë?

– Pòlskò bëła tej słabszò òd Miemców, a Hitler sã rëchtowòł na wòjnã wiele lat.

– Tej më mùszimë terò jima za to pòkazac!

– jiscył sã Szimk. – Terò më ju jesmë dosc mòcny?

– Terò më i Miemcë jesmë drëchama i nie bãdze z nima zòdny wòjnë.

– Szkòda – òdrzekł Szimk, bò miòł wiòlgã chãc kòmùs za tã Piòsznicã wladowac.

Drëdzi przëstónk më mielë kask dali, w Krokòwie. Tam më òbzérelë fejn zómek i ògród. Tim razã më sã dowiedzelë, że czedës òn slëchòł familie Krokòwów. Òb czas wòjnë jeden młodi Krokòw bëł w pòlszcim wòjskù, a drëdzi w miemiecczim. Pò wòjnie Krokòwów wënëkelë, za to, że bëłë Miemcama. Pòzni trzeci Krokòw dòł dëtcki, żebë Pòlòszë so ten zómek wëremòntowelë. Szimk nie bëł z tegò ani głupi, ani mądri.

– Tej kùreszce kògùm ti Krokòwòwie są, Pòlòchama czë Miemcama? – òn sã pitòł szkòlny.

– Terò jich ju ni ma, równak czedës òni sã czëlë Kaszëbama – òdrzekła szkòlnò. (...)

Z Krokòwa më jachelë do klòsztoru w Żarnòwcu. Pòzni jesz përzinkã dali, òbzerac stòrã pòlskò-miemieckã grańcã. Na òstatkù më zajachelë do Pilëców, dze më mielë plac do spaniò. (...)

Jesz tegò samégò dnia wieczór më so szlë na plażã. Z pòczãtkù më szlë pòmału, pòrama, tak jak szkòlne nama nakòzałë, leno jak më ju bëłë na trapach, co prowadzëlë w dół, do mòrza, tej më nie wëtrzymelë i zaczãlë nëkac, chto chùdzy dobiegnie do wòdë. Szkòlniczci cos tam za nama wrzeszczãłë, ale ni mòglë z tëlù zdãżec pò tëch trapach. Tak më całã grëpã wnëkelë nad tã wòdã. A prawie wała sã copnã, a më jak natrzãsi za nią. Wtim nadplënã nowò, leno më ju nie zdãżëlë przed nią wërwac. Zanim szkòlne do nas doszlë, wszëtcë mielë ju nodzi mòkré do kòlón. Mòkré bótë, mòkré bùksë i mòkré zoczi. Nie bëło radë, më mùszelë zarò jic nazòd do naszich jizbów.

Na drëdzi dzëń më ju taczi cepòwati nie bëłë i nie delë sã zaskòczëc wòdze. Szpacëra plażã nama sã fejn ùda, më doszlë jaż do blizë w Rozewim, a nazòd më szlë wedle przedwòjnowi, pòlszczi „àutostradë”, jakò łączã Wiòlgã Wies z Pilëcama. Pò pòłnim më bëłë jachòny do Wiòldzi Wsë. Tam më òbzérelë rëbacczi pòrt, më bëłë wëlazli na wieżã w Dodomie Rëbòka, pòzni më szlë na alejã gwizdów spòrtu, a na kùncu jesz sã kãpelë w basenie w Cetniewie. (...)

Trzecégò dnia më pòcygnãłë jaż na Hël. Tam më nôprzòd w mùzeùm òbzérelë wiòldzë miemiecczë kanòne z drëdzi wòjnë. Pòzni më òbzérelë pòlszczë kanòne, a pò drodze jesz ruszczë kanòne. (...) Pòzni më jesz so szlë prënc do hëlsczégò pòrtu, pòtemù òbzerac zeliñtë i jesz do Rëbacczégò Mùzeùm. Jak më jachelë nazòd, tej më jesz stanãłë w Swiecënie.

– Tu w tim placu w 1462 rokù bëła wiòlgò biòtka Krzëzòków z Pòlòchama – tlòmacza nama szkòlnò.

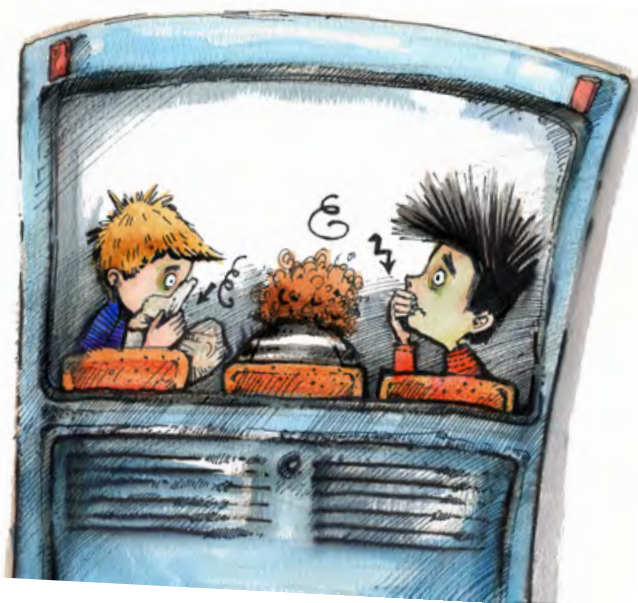
– A chto wëgròł – zarò spitòł sã Szimk.

– Wëgrełë Pòlòszë – ùceszonò òdrzekła szkòlnò.

– A Krzëzòcë to bëłë Miemcë?

– Wszëtcë nié, równak wikszë dzël pewno jo.

– A Kaszëbi tuwò tész sã biòtkòwelë? – tim razã jò sã wtrãcył. Na to szkòlnò sztërk damia, a na òstatkù rzekła:

– Jo, Krzëžòkóm miòł pòmagać słëpszi ksążã Érik II. Leno òn przëjachòł za późno i mùszòł przed Pòlòchama wërëwac.

– A to bël Pòlòch czë Miemc? – to znòwù Szimk.

– Eee... to bël Kaszëba – òdrzëkła szkòlnò.

– Je to ale dzywno, co? – rzekł do mie Szimk.

Znądka më ju jachelë prosto dodóm. A jak jò ju włòzł do chëczë, tej tatc mie sã spitòł tak jak wiedno, czë jò przëjéżdżòł nazòd z jaczis wanodzi:

– Je cë terò lepi, synkù?

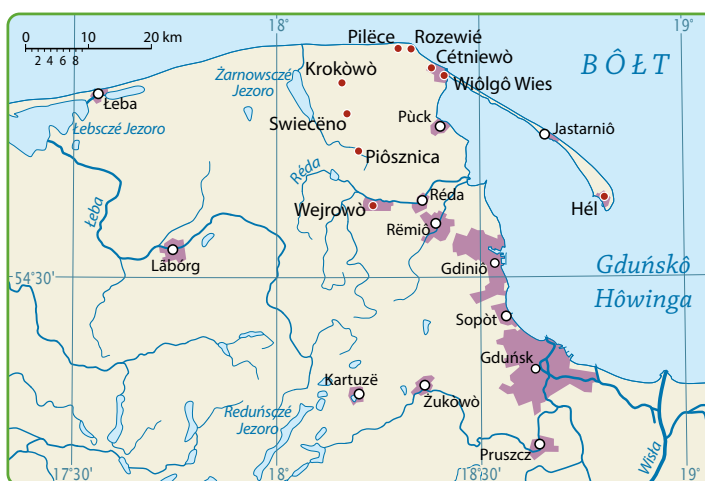
A jò jemù òdrzëkł tak jak wiedno:

– Jo, tatkù, jò wiele widzòł i wiele sã nauczìł. Dzàkùjã, że wë mie pòzwòlëlë jachac.

– To je dobrze, że të jachòł. Tej-sej człowiek mùsi sã z chëczów rëszëc, bò jinaczi òn bądze jak nen kam, czim dlëżi òn leżi na jednym placu, tim barżi mchã òbłazy.

Janusz Mamelszi, Mack, Gduńsk 2016, s. 94–99.

- 2** Na karce Kaszëb zaznaczë mòle, jaczé òdwiézył Mack i jegò drëchòwie. Ò kòzdim z tëch placów napiszë krótczë wiadło.
- 3** Spòrzãdzë plan wanodzi klasë Macka i Szimka.

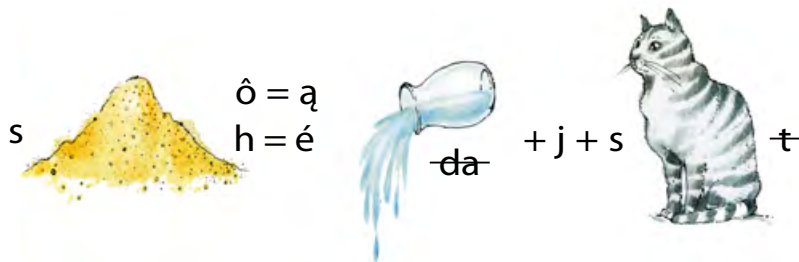

Pò I wòjnie swiatowi grańca pòlskò-miemieckò bëła wëznaczonò na spòdlim ùstaleniu Traktatu Wersalsczégò. Òd Żarnòwca do Bòłtu wëznòczãła jã rzëka Piòsznica. Na pòłnim szła przez bëtowsczi krëz, gdzie lëdze nie chcelë òddac swòji òjcowiznë Miemcóm i zaczãlë tzw. „wòjnã pòlëkòwã”.

- 4** Dòj bòczënk na to, jak szła pòlskò-miemieckò grańca. Òpiszë jã. Czë twòja mòlëzna nalòżãła sã w grańcach Pòlski czë Miemców?
- 5** Nalezë wiadomòscë ò tzw. „wòjnie pòlëkòwi” i zapiszë w zesziwkù, na czim òna zanòlëga.
- 6** „Wanoga pò Kaszëbach” – przërëchtuj plan 2-3 dniowi rëzë pò wòznëch historycznëch mòlach na Kaszëbach.

Ù króla Kaszëb

- Czy môsz czëté ò tim, co je rozrzeszenim rebùsa?
- Sprawdź w *Bedekerze kaszëbsczim Różë Òstrowsczim* i Izabellë Trojanowsczi, co je napisóné pòd tim zëwiszczã.

Niedalek Lãbòrga je góra, w chtërny przebiwô król kaszëbsczim. W dôwnëch czasach ògromnô dzura prowadzëła do ji wnątrza. Pewnegò dnia spùscëło sã w no òtchłanié dwùch dzyrsczich, młodëch chłopów, chtërny chcelë widzec, co téz tam je bënë.

Narôz òni sã nalezlë w zaczarowónym ògrodze, gdzie dokòła bëło pełno wòniącëch róż i kwiatów. Na westrzódkù rosło wiòldzé drzewiã, ùdzinajacë sã òd biòlégò kwiatu wëdajacégò miłą wòniã, jakbë òd jaczégòs rajsczégò drzewa. Za ògrodã rozpòscérała sã zelonô łąka, òtoczonô wkól krzama, w chtërnëch pełno bëło ptòchów spiëwajacëch. Za tą łąką wznòszòł sã mòzny zómek, a jegò wieza i dak szcerim złotã sã liszczëlë.

Terò òbadwaji ùzdrzelë na swòji drodze snòzégò anioła. Wzãł jich za rãce i pòprowadzyl do zómku. Jegò òkna bëłë òdemklë i òni czëlë cëdnã grã na harfach, za serca chwëtajacã. Wtim złoté chmùrë zakrywajã mòdré niebò, srogò zriwò sã bürzò i padò szcerozłoti gròd. Òni zarò chcelë zbierac te skarbë, ale chłopiã rzekło:

– Dòjta pòkù, to je królewsczé.

Pòbieglë niebò sã wëpògòdzëlë. Jesz òni nie doszłë do zómku, a ju słuńce pëszo zaswiécëło. Na jasnëch blónach gòrò sédmë cëdnëch tãcz na znak, że bürzò przeminãła. I tak ny dwaji dostelë sã do zómku.

W szeroczim dwòrcu stojòł złoti trón, a na nim sedzòł stòri król kaszëbsczim. Długò jegò broda jak snieg bëła biòłò, a na głowie liska kòrona brilantowò. Król rzekł jima:

– Jò witajã waji serdeczno.

Tej òn sã głãbòk zamëslil i w kùncu rzekł:

– Biéjta nazòd i zwiastujta wszëtczim lëdzóm mòji zemie, że stòri jich król sle jima pòzdrowienié. Jò ò nich pamiãtajã. Przed wrogama przemòzonyma jò skrił sã do wnątrza zemie, ale nadchòdò czas, że jò wrócã. Wòjskò mòje ti chwilë sã ju dozdac ni mòze. Biéjta i bądżeta dobri mësłë! A na znak mëch słów królewsczich wezta ten to złoti piestrzëń.

Tak ti dwaji pedlë na kòlana przed tim dobrim stòrim królã i długò plaka. W kùncu no chłopiã jich wëprowadzëlë i tak òni przëszlë nazòd na zemiã. To wszëtckò òni òpòwiòdalë i lud sã baro cesził.

Jerzi Samp, *W gòscënie ù króla Kaszëb*, w: *Zaklãtò stegna*, Gduńsk 2017 s. 219–221.

1 W jaczim môlu przebiwôł król kaszëbsczi? Nalezë ten plac na karce Kaszëb. Pòszëkôj téz jinszych môlów, gdze wedle rozmajitëch legendów schòwóné je spiącë wòjskò. Do jaczégò z nich je nôblëzi z twòji môlëznë?

2 Na spòdlim tekstu òkreslë, czë zdania sã pròwdzëwé (P) czë falszëwé (F).

- P F W zemi bëtowsczi przebiwôł król kaszëbsczi.
- P F Ògromnò dzura prowadza do bëna górë.
- P F W tã òtchłań weszło dwóch chłopów.
- P F Za ògradã rozpòscéra sã zelonò łaka, òtoczonò krzama ze spiëwającyma ptòchama.
- P F Zómk wznòszòł sã za ògradã.
- P F Król bël stòri i sedzòł na złotim trónie.
- P F Dwaji knòpi pedlë na kòlana i prosëlë króla ò ùwòlnienié.

3 Nalezë w teksce wëjimczy, co òpisëją ògród i òkòlë, zómk, króla. Przeczëtòj je, a pózni swòjima słowama òpiszë jeden z tëch wëzi wëmienionëch môlów. Nie zabaczë ò znankòwnikach.

DÓJ BÓCZËNKI!
Przë òpisënkù wòzné sã znankòwniczi – òkreslenia jistnika.
Znankòwniczi mòże stãpniowac.

Stãpniowaníë prosté:

Stãpién równy	Stãpién wëzszi twòrzi sã pòprzez dodanié przërostków -szi, -észi; -i/-y	Stãpién nôwëzszi twòrzi sã pòprzez dodanié przedrostka nò-
Np. miłi	miłszi	nòmilszi

Stãpniowaníë nieregùlarné:

Stãpién równy	Stãpién wëzszi	Stãpién nôwëzszi
dobri	lepszi	nòlepszi
lëchi (złi)	gòrszi	nògòrszi
wiòldzi	wikszi	nòwikszi
mòłi	mniészi	nòmniészi

Stãpniowaníë òpisowé:

Stãpién równy	Stãpién wëzszi	Stãpién nôwëzszi
np. chòri	barzi chòri	nòbarzi chòri

4 Dofùluj tabelã, stãpniëjącë pasowno znankòwniczi.

znankòwnik w stãpniu równym	stãpién wëzszi	stãpién nôwëzszi
ògromny		
dzyrsczi		
	wikszi	

snôzi		
		nôcëdniëszci
	barzi widzali	
	dłëgszi	
stôri		
		nôlepszi

- 5** Król Kaszëb wësłôł dzyrscich knôpów, żebë szlë do lëdzy i òpòwiedzëlë jima ò królu kaszëbsczim. Napiszë òdezwa, jakã mòglëbë wëgłosëc ti dwaji smiałkòwie do kaszëbsczëgò lëdu.
- 6** Czejbë dzys król kaszëbsczci chcòł przekazac cos swòjima pòddónyma, ùmieszczyłbë swòjã prosba w internece. Nagrôjta na kòmórkòwi telefón òdezwa króla do kaszëbsczëgò lëdu. Wëzwëskòjta tekst z zadania 5. Miéjta starã ò òprawã i pasowny òbleczënk króla.

Dojachac do...

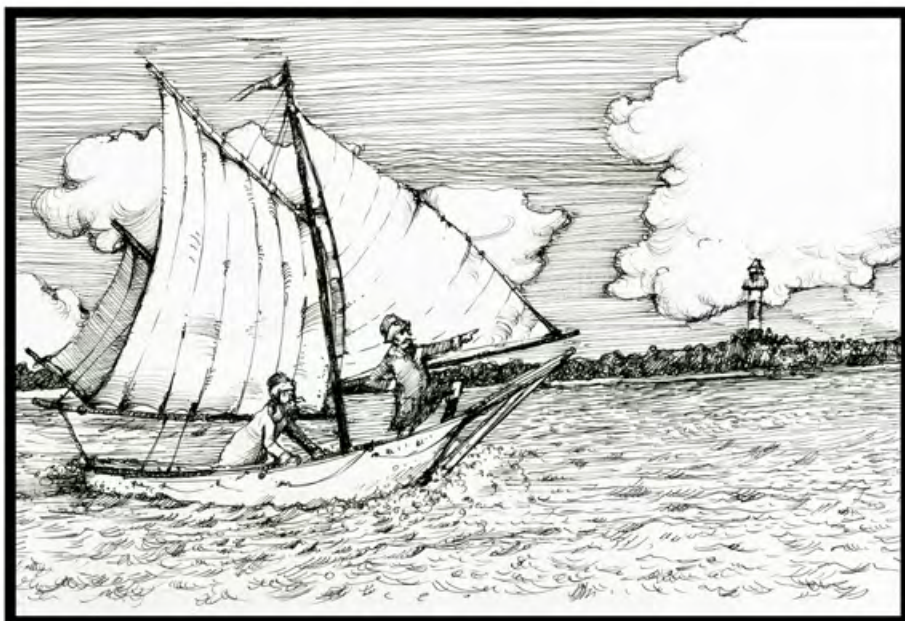
■ Co to je hòwinga? Żlë nie wiësz, mòze pòmògã cë pòdpòwiedzë.

- mól, w jaczim robiã rëbòcë;
- je to dzël mòrza;
- jidze tam kùpic rëbë prosto òd rëbòka;
- wpłiwają do ni bôtë, kùtrë, òkrãtë;
- jinaczi wik.

- 1** Zdrzãcë na kartã nordowëch Kaszëb ùwòzno wësłëchòj wëjimkù epòpeje Hieronima Derdowszczëgò „Ò panu Czòrlińszim, co do Pùcka pò sécë jachòł”, ò tim, jak główny heroja zawãdrowòł na nordã i ze swòjim drëchã Mùżã pierszi rôz ùzdrzòł mòrze. Zapamiãtòj mòle, ò jaczych bãdze gòdka w slëchòwiszczu.

Ò panu Czòrlińszim, co do Pùcka pò sécë jachòł (wëjimk)

Òn bez strachù ale jachòł na kaszubsczi arce
I òbzéròł sã dokòła jak żòłniérz na warce.
Bòt ju plënął na pòłowie drodżi srodze nògle,
Bò mù wiatér òd zòchòdu mòcno dmùchòł w zògle.
Tam gdzes dalek pãdzy òkrãt, jeden tu, tam drudżi,
A tu z lãdu cygnie w wòdã zemi jãzëk dłudżi.
Ten z pòczãtkù je ceniuszczzi, pòtim sã rozszerzò,
A na jegò kùńcu widac cos jak czejbë wieżã.

Czòrlińszci sã pitò Mùżë, co téż to bëc mòże?
Ten mù rzecze, że to nasze hëlszczé Midzëmòrze.
Òno mò, jak wëmierzëlë, sédmë mil długòscë,
Ale czasã jeno szescset kroków szerokòscë.
Òno biòłé, tam na kùńcu, to je czub latarnie,
A tu procëm bòtu dzuba òbie sã Jastarnie:
Nasza pùckò, w chtërny pòlskò je swiãtiniò pańskò,
A co leżi zarò òbòk, to Jastarniò Gdańskò.
Piérwi na tim miescu – ale to ju czasë staré –
Jaczis stòri jãdzë Jastrze sklòdalë òfiarë;
A że to w czas wielkanocny robilë pòganie,
Stã Jastrama më zowiemë Pańszczé Zmòrtwëchwstanié.
Dali ksobie leżi Kùsfeld, za nim wej, Cejnowa,*
W sztërzech wsach nëch nie ùczujesz miemiecczégò słowa.
Króm mieszkãnców miastka, co je nazëwajã Hëłã,
Wszëtcë wiarã z Pòlòchama jak i serce dzelã.
(...)

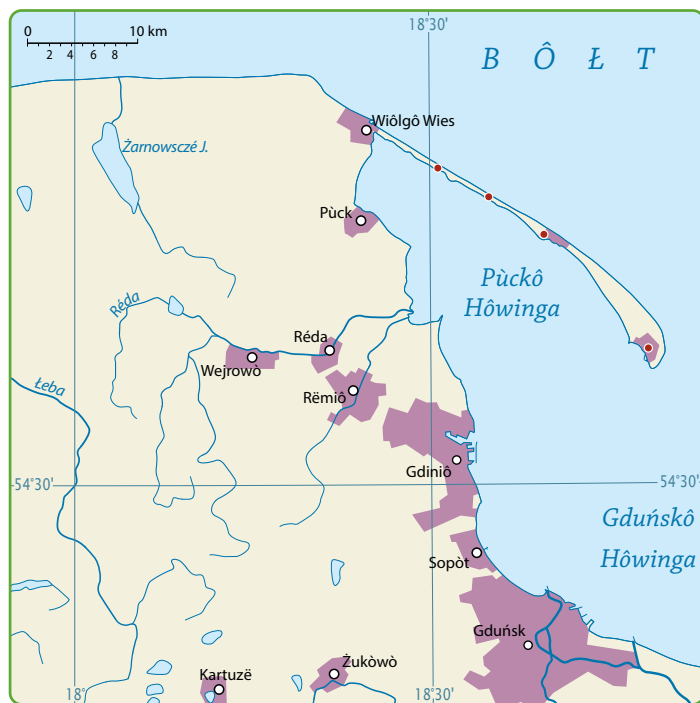
* Chałëpë jesz w 1836 rokù bëłë zwóné Cejnowa.

Më Hélanie nie znajemë wòza ani kòni,
 Bò nas darmò wòzy wiater pò falisti toni.
 Nasze chëcze grodzą nama srodze drodzé scanë,
 Bò z rozbitëch je òkrátów mómë zbùdowané.
 Las wspaniali nama twòrzą przed òknama masztë
 I pòdnoszą z dumą w górą głowë swé spiczasté.
 Hël nasz to je nôszczestlëwsi z całi zemi kątek,
 Bò chto mô tu pôrã bôtów, wiôldzi mô majątek.
 Szlachcëc pilnie na kòzduszcze Mùzë słowò zwòzòł,
 Nigdë teli òn ò Hélu so nie wëòbròzòł.
 (...)

Hieronim Derdowsczi, *Ò panu Czòrlińszcim, co do Pùcka pò sęcë jachòł*, Gduńsk 2007, s. 324–326.

Midzëmòrze – jinaczi Półòstrów Héłsczi (Éłsczi);
 mô 35 kilométrów dłużawë, sztòłtã przëbòcziwò kòsã.

- 2** Zaznaczë na karce Kaszëb mòle, jaczé wskòzòł Czòrlińszcémù Mùza.

- 3** Czas akcje ùtwòru Derdowsczégò to kùnc XIX stalata. Co taczégò wòznégò historiczno je ùkòzóné w tim wëjimkù? Pòczëtòj w internece ò kaszëbszczich zemiach w tim czasie. Niechtërne pòzwë mòlëznów miałë jiné pòzwë niżlë dzys. Sprawdzë to.
- 4** Skądka sã wzãła pòzwa Jastrë? Przeczëtòj pasowny wëjimk i òdpòwiëdz na pëtanié.
- 5** Co mòże rzec ò mieszkańcach Hélu. Czim sã wëapartniwelë? Na spòdlim tekstu napiszë ò nich w zesziwkù pôrã zdaniów.

Nad mòrzã dzél lëdzy zëje z rëbaczeniò.
 Dòwni zakłòdelë apartné karna, co sã zwałë MASZOPERIE.
 Zwësk z ùłowionëch rib dzielił szëper.

@ 6 Na òdjimkach są rëbôcë z Jastarni, chtërný brëlë ùdzél w projekce „Dawno temu w Jastarni – Jastarnia przòdë lat”. Nalezë w internece infòmacje na temat tegò projektu a òsoblëwie wiadã ò tim, co to je pòlów laskòrnã.

🎵 7 Naùczë sã spiewac piesniã ò rëbacczim warkù.

Aleksander Tomaczkòwsczi

Kùtrowò pòlka

Rëbòk w mòrze wëjachòł
 Flądrow sobie nałowił
 Dorsza òn tam nie widzòł
 Sledze „Dalmòr” wëłowił
 Pòwiédzta-że ludkòwie, dze ta rëba je?
 Czòłna z mòrza przëplëniãłë
 Ni ma rëbów, nié!

Jedze rëbòk, jedze, jedze na mòrze
 Bãdã dorsze, bãdã mòze i sledze
 Jak załòżã sęcë i włóczi –
 Kùtrë swòje wëpełniã rëbã pò brzedzi!
 Szprotë, flądre, mòze téz i wãgòrze
 Bãdzem jedlë dzysò jesz na wieczersã.
 A jak bãdã mielë dobri lów,
 Pòjedzemë do Gduńska i pùdzem na tòrg!

Szprotë jò jesc nie bãdã!
 Mëmko, jò chcã wãgòrza!
 Szprotë, dorsze i sledze kùpiã lédze
 w Stajszewie.
 Białczy kòsze szëkùjta! Za rëbama, hej!
 Rëbôcë są ju na sztrãdze. Leno piwa wlej!

Białczy doma czekajã i tak sobie gòdajã:
 Pòwiédz, Marto, co to je? Mój chłop sęcë
 nie szëje...?

Do Pùcka òn pòjachòł, kùtrã przëplëniãł,
 Nowi mòtór załòżëlë i jedze na lów.

Jedze rëbòk, jedze, jedze na mòrze
 Bãdã dorsze, bãdã mòze i sledze
 Jak załòżã sęcë i włóczi –
 Kùtrë swòje wëpełniã rëbã pò brzedzi!
 Szprotë, flądre, mòze téz i wãgòrze
 Bãdzem jedlë dzysò jesz na wieczersã.
 Białczy z rëbã pùdã do Gduńska
 a më sã dzys zabawimë: tra-la-la-la-la!

*Nótë kaszëbsczë. Pòpùlarné piesnie,
 przërëchtowòł Eugeniusz Prëczkòwsczi, Banino 2009, s. 96–97.*

Rëbôcë

- 💡 ● Ùłożë rebùs do zëwiszcza rëbôcë.
- 📄 ● Z pòdónëch niżi wërazów wëpiszë te, co parłãczą sã z rëbacczim warkã. Wëzwëskôj je w trzech zdaniach.

szpédzel, bôt, bót, kaszôrk, kòsz, zdrzëlnik, jadra, sécë, ksążka, hôczk, wãps, kùter, wãbôrk, brónë, wiodro, ùczba

- Czë kòzdi, chtò łowi rëbë je rëbôkã? Ùdokaznij swój pòzdratk.
- 🎵 ● Dofùluj tekst piesnie, słëchajãcë pôrã razy ji wëkònania.
📄 Smãtk psota znòwù bët w robòce.

Józef Cenôwa

Jem jô rëbôk

Jem jô [] z prapradzada

Wic rëbaczëc mie [].

Kòchóm [], ster i wiosło,

kòchóm rëbacczé [].

Nie chcã [] sã w łòżu,

Lë chcã w [] bęc na mòrzu.

Kòchóm [], ster i wiosło,

Kòchóm rëbacczé [].

Nie straszné mie bürze [].

Ani deszcze, [] srodzë.

Kòchóm [], ster i wiosło,

Matkã, [], me rzemiosło.

Czej ten swiat [] bådã,

Tej na [] so ùsådã

I [] trzimiãc wiosło

Żij nóm [] rzemiosło.

Józef Ceynowa (1905–1991). *Pro memoria*, Gduńsk 2005, s. 225–226.

1 Zapòznòj sã z legendã ò kaszëbszczich rëbòkach.

Rëbòcë tak hewò żartoblëwie mówią ò pòchòdzenim nazwë Kaszëba:

Na pòczãtkù swiata bël czas, czej Pòn Bóg lepil lëdzy z tłësti glënë. Czej miòł jich ju wiele ùlepioné i tchnãł w nich zëcé, rzekł:

– Tu, na zemi wa chleba nie mdzeta darmò jadła. Kòzdi mùszi na swòje ùtrzymanié zarobic.

A tej Bóg kòzdémù chłopù i białce przëdzelił robòtã i dól jima téz przëdzëwk przënòleżny do wëznaczonej robòtë: białkóm dól sëknie i cwétrë, a chłopóm bùksë, kòszle i dłudżë plòszcze, zwóné: szëba.

Ale jeden z nich, chłop wësoczi i pòstawny, stojòł z daleka i smùtno wżéròł, bò nie bël zadowolony ze swòjégò przëdzëwkù. Pòn Bóg gò spòstrzëgł i sã spitòł:

– Na co tã jesz tu czekòsz? Nie dostòł tã òbleczeniò?

Tej chłop rzekł:

– A ka szëba? (to znaczi: a gdzie je mòja szëba).

Tej zakłòpòtóny Bóg, żebë gò ùdobrëchac, wëbròł dlò niego dłudzi skòrzany plòszcz z kapùcã i rzekł:

– To je bëlno szëba. Ta nie przepùscy ani chłòdnégò wiatru, ani deszczu, i nawetka mòzesz w ni łowic rëbë na mòrzu, a nie zmòkniesz.

Chłop pòdzãkòwòł Bògù i zadowolony rësził przed siebie, jaż zaszedł nad mòrze, jaczé pòzni lëdze nazwelë Bòltã.

I tak hewò òd te czasu pòtòmkòwie tegò pierszégò rëbòka sã zwóny Kaszëbama. A nazwa jich sã wżãła òd tegò pëtaniò, jaczé chłop pòstawil Panu Bògù.

Zygryd Prószyński, *Ziemia Pucka w opowiadaniu, baśni, anegdocie ludowej*, Gdańsk 1988, tłóm. Bògùsza Gòłãbk, w: „Pomerania 2007, nr 8 (Najò ùczba, s. V).

2 Skądka sã wżãła pòzwa Kaszëba?

3 Pòrównòj òdjimczy chłòpszczégò i białczégò rëbacczégò òbleczënkù z òpisënkã w legendze. Sã òne pasowné?

Léon Roppel

Rëbackô dumka*

Czejbë nie bëło na pòdniebim gwiónzd,
to cemno bë bëło w nocë.

Czejbë nie bëło bòcanich gniòzd –
skąd bë sã wzälë rëbòcë?...

Czejbë tak gwiónzdë wcyg nie mërgalë,
spòlbë jem smaczno so w kòji,
czejbë dzëwczãta na mie nie zdrzalë –
nie znòlbë jem Hanczi mòji.

Czejbë na wałach wiatru nie gròł wiëw,
mòrze bë cygło sã gładné,
czejbë sã Hanczi nie rozlëgòł spiëw –
swiat bë sã nie zdòł mie ładny.

Czejbë mie Hanka nie wiãzała séc,
nie bëlbë jem na łowiskù –
chcòlbë jem terò rib nòwicy miec
bëm mògl miec wnet wieseliskò.

Poezja twórców z kręgu „Klëki”, Gduńsk 2015, s. 312.

- 4 Kògùm je òsoba mówiącò w wiërzce? Co mòzëmë ò ni rzec? Wëzwëskòj òdpòwiëdzë na pòdóné niži pëtania.
- Czim sã zajimò pòdmiot liryczny?
 - Jak nazëwò sã ùkòchónò pòdmiotu lirycznégò?
 - Za co je ji wdzãczny?
 - Czëgò chcòlbë terò nòbarzi?
 - Jaczé mò ùdbë na przinđny czas?
 - Czë ceszi sã ze swòjégò zëcò?

Dòj bòczenié na bùdowã wiërzti!

Liryczny ùtwór, co je pòdzielony na sztrofë nazëwómë **sztrofòwã wiërztiã**.
Liryczny ùtwór, co nie je pòdzielony na sztrofë nazëwómë **nieprzeriwnã wiërztiã**.

- 5 Wskażë pòrë rimùjącëch sã wërazów.
- 6 Jaczé wërazë sã pòwtòrzają? Dòjta bòczënk na jich plac w wiërzce. Jak taczë pòwtòrzenia wpłiwają na òdbiór tekstu?

Anafòra – ùmëslné pòwtòrzanié tegò samégò słowa abò zwrotu na zòczãtkù pòsobnëch wersów (w ùtwòrach lirycznëch) abò w zdaniach (w ùtwòrach prozatorskich)

* Dumka – ùkraińskò tesknò spiëwka

Kaszëbsczi skôrb

🗨️ Przebôczë so legendã ò stwòrzeniù Kaszëb. Pamiãtôsz, jak òna sã skùnczëła? Co do jezora wrzucił grif? Pòmôże cë w tim rozrzeszenié tãgôdcki.

📖 1 Wespól ùwôżno przeczëtôjta legendã ò jantarze.

Przodë jedynim le panã Bôltu bëł Gòsk – bôżk, co mieszkôł w pałacu na dnie mòrza. Rządzył òn wiatrã, sztormã i wałã. Jak òn òdpòcziwôł, Bôlt téż bëł spòkójny. Na mòrzu tej bëła piãknô glada. Czej Gòsk òbzérôł swòje królestwò, w żògle rëbacczich czòłen dmùcha przëjajnô szarlinga. Ale biwało, że Gòsk sã jiwrowôł. Tej sztormowé wiatrë pòdskòcalë mòrze, òstré wałë walëłë w brzég, a ti cërzóni, co nie zdãżëlë na czas przëplënac z mòrza dodóm, dżinãlë w mòrsczich wòłnicach.

Gòsk mieszkôł ze swòją piãknã córkã. Ji miono bëło Jurata. Leno òna lubia zajimac sã lëdzcziã sprawama. Czãsto wëchòda na sztrãd i wzera na gbùrow w pòlu abò rëbòków na mòrzu. Nòwiãcy mógl jã tam widzec w miesãdzowã noc abò cepli, sòłeczny pòrénk. Lëdze wnet zaczãlë gadac ò ji pësznoce. Mòrzëca tak mało bëła z òjcã, że ni mia żòdny mòcë nad mòrskã mielëną. Mòże so przedstawić, jak bez to jiscył i gòrził sã Gòsk.

Jaż stało sã rôz, że Jurata ùwidza so młòdegò rëbòka. Òd te czasu teskno za nim pòzëra. Jak le gò z daleka ùzdrza, ju sã cesza, że mòże wzerac na swòjégò pësznegò bëńla. Bëł òn pò pròwdze wësoczi i mòcny, a przë tim baro chwãtchi. Robòta pòla mù sã w rãkach, a òstré òczë ùsmiëchalë sã do wszëtczich. Na jegò licach redota miësza sã z búsnotã. Nie je dzyw, że Jurata ùwidza so prawie tegò.

Jednegò dnia, jak rëbòk sòm wëpùscył sã dosc dalek w mòrze, Jurata ùdba so zrobic to, czegò córce mòrsczëgò bôżka nie bëło wòlno: pòdplëná bliskò człowieka i krëjamno pòmòga mù w robòce. Ale rëbòk sã pòstrzëgl. Òbòczil w czësti wòdze redënicã i zazdrzòł sã w ji pësznotã. W jegò òczach wëlãklò Jurata ùzdrza miłotã. Za sztót rãka rëbòka wëcygnã sã w ji stronã. Jurata bëła tak szczestlëwò, że wcale sã nie zastanòwia, le zarò przëjã ròczbã. Stało sã to, ò czim òd dów-na sniła: terò stoja w bòce kòl swòjégò mùlka.

Tegò ju Gòskòwi bëło za wiele. Jemù to sã ju dówno nie widzało. Chto to czuł, żebë mòrzëca sã zadòwa z lëdzama? A czej òn òbòczil, że òna je zazdrzònò w rëbòka, rozjarchòlił sã gromisto. Na to òn ni mógl przëstac. Zarò téż Bôlt pòkòzòł, co òn mòże. Wiòldzé grzëmòtë i gromisté wałë cëskałë czòlnã jak skòrëpã òrzechã. Gòsk jész miòł nòdzejã i wòłòł Juratã, równak òna wëbra swòjégò mùlka. Òbòje wërzasli sztormã zarò sã szcerowelë do sztrãdu. Tej Gòsk rozgòrził sã jész barzi. Wałë jednym grzmòtniãcym òbrócëlë czòłen w përzënë, a rëbòk na wiedno òstòł w mòrsczi głãbi. Na mòc òjcowskã Jurata nie bëła w sztãdze nic pòradzëc i stracëła swòjégò mùlka.

Jak Bôlt sã ju ùspòkòjił, wëdosta cało ùkòchónégò i, żebë młòdi rëbòk z gòrë mógl wzerac na lubòtné mòrze, pòchòwa gò na rozewszcim sztrãdze. Zbòlał i ledwò zëwò sedza kòl grobù i płaka. Ji lżë scëkałë pò licach, spòdałë na zemiã, na òdrzënë i chòjowé jiglë, a pòzni plënałë do mòrza. Nie bëłë to lżë prostégò dzewùsa, leno nieszczestlëwi mòrzònczi, dlòte kòzdzò zmienia sã w malinczi jantar.

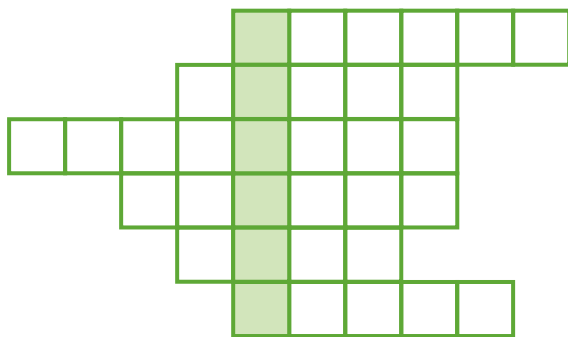

Gòsk je wszëtczé zbiérôł i stôwiôł z nich pałac dlô swòji ùkòchóny córczi. Ale òna nie chca jic do bestialsczégò òjca. Tej rozgòrzony Gòsk zbùrzył Bòłt tak mòcno, że jantarowi pałac rozpòdł sã na mi-lion sztëczków.

Do dzysdnia sztorm wërzucô je na sztrąd. Czejbë kòmùs sã ùdało nalezc kawałuszk jantaru, niech wié, że to je lżëchna bòżënczi Juratë, co barzi jak sekùtnégò òjca kòcha kaszëbsczégò rëbòka.

Janusz Mamelszczi, *Jantar w: Kaszëbsczé legeńdë*, Gdiniò 2010, s. 9–11.

2 Rozrzeszë tãgòdkã.

1. Córka Gòska.
2. Stôwiôł gò dlô córczi.
3. Jinaczi mòrzëca.
4. Mòl, gdzie òstòł pòchòwóny rëbòk.
5. Òstré, walëtë ò brzég.
6. W kògùm zakòcha sã córka Gòska.

3 Wëmien bòhaterów ti legendë. Pòdziel jich na dwa karna: bòhaterowie realisticzny i bòhaterowie fantasticzny.

4 Skądka wedle legendë wzał sã jantar? Przeczëtòj pasowny wëjimk i przepiszë do zesziwkù.

5 Nalezë nòùkòwé wiadła na temat jantaru:

- Skądka sã wzał?
- Gdzie wëstãpiwò?
- Jaczé są jegò òrtë?
- Do cze mòże gò wëzwëskac?

6 Przeczëtòj pò cëchù tekst Aùgùstina Dominika i dój bòczenié na òpisënk bùrsztinu.

Knòpi bëlë cekawi, kùli i jaczégò bùrsztinu miòł Kòczor zebróné i schòwóné w swòjim bidelkù, chtëren trzimòł pòd swòjim stòłkã. Totëz ledwò dzëwczãta zniòsłë ze stołu talërze, prosëlë gò, żebë pòkòzòł swòje skarbë.

Bëlò tegò docc tëli. Bëlë wikszë i mniészë kawałczki i trochã prochù. Gùst, nòbarzi cekawi, dozdrzòł midzë wikszima kawałkama jeden wiòldzi jak chłopskò rãka, ale baro plaskati. Jak gò wzał w rãkã, to jaż zakrziknął. Bël to bùrsztin jasnobruny, prawie złotawi, ò baro czësti farwie, a przezroczësti prawie jak skłò. We westrzòdkù czòrnił sã sztòłt jakbë wiòldzi miedzi abò mòłégò serzanta z szesc nogama, na chtërnëch bëlò widzec jasniészë żilczki.

Teròzka wszëtcë, jeden pò drëdzim, to òbzérelë i sã dzëwòwelë. Nawet dzëwczãta zawòtelë z kùchnie, żebë so to òbezdrzalë.

- Ja, to jaż nie je do wiarë, żebë taczé co mògło bëc – òdezwoł sã Ādris.

Stòri Kąkòł òdrzekł, że ju pòrà razy nalòzł kawałczki bùrsztinu z czims wtopionym, ale to le bëlë dzële jaczych òwadów, czasã noga, skrzidëfkò abò jakòs zgruzdzonò i pògniotłò mùszka. Nawet we Gduńskù ù złotnika, ù chtërnégò je wiele kawałków bùrsztinu z wtopio-nyma òwadama, jaczych ju dzysò na swiece ni ma, taczégò czegòs, jak ten, to ni ma.

Aùgùstin Dominik, *Pòkąd bądq bòtë*, Krokòwa – Pùck 1992, s. 24–25.

7 Przepiszë wëjimk òpisëjãcy jasnobruny bùrsztin. Pòdsztrichnij znankòwniczki. Dopiszë jich stãpienie i pòzwij òrt stãpniowaniò.

Jantarowi szlach

- ☰ Do pòdónégò wëjimkù tekstu ùložë i dopiszë – wedle włòsny ùdbë – jedno zdanié na pòczàtkù i jedno na kùńcu, tak żebë całosc do se pasowa.

_____. Ale lédze z Jumnéte abò ùdowelë, że nie czëją òstrzedzi dobrégò starëszka, abò sã z ni wëszczërzëlë, bò mëslelë, że òn je letczy w głowie. _____.

- 1 Wëslëchòj ùwòżno tekstu czëtónégò przez szkólnégò i dòj bòczënk na wëjimk, na spòdlim jaczégò nót bëło zrobic wstãpné zadanié.

Gdze dzysò je gard Wòlin, tam przed latama latecznyma bëł gard, chtëren zwòł sã Jumnéta. Niechtërny lédze zwelë gò Winetã.

To bëł baro bògati gard. Wkòł gardu bëło dwànòsce wiòldzich, złotëch brómów, bùdinczi, stãpnie i mےble bëłë tam z czëstégò jantara, zwònë ze strzëbra, a bawidła dlò dzecy ze złota. Tu przëjéždzelë Rzëmiòni, Wikingòwie, Arabòwie i Żëdzë przedawac swòje towarë, a dodóm brełë kùpisze z Jumnéte, òsoblëwie jantar. Kaszëbi z Jumnéte bëłë baro bògati i szło jima w żëcym baro dobrze. A czëj jima szło tak dobrze, tej òni zabëlë ò kaszëbsczi mòwie, ò kaszëbsczich zwëkach, ò kaszëbsczich òbleczeniach i przëjimelë baro ròd i chùtkò wszëtkò, co bëło cëzé.

Czëj ò tim dostòł wiedzã nòwiksi bóg Kaszëbów Swiãtewid w Arkònie, gdze òn miòł swòje dodóm, tej òn sã baro rozgòrził i pòslòł do Jumnéte starëszka, chtëren zwòł sã Stołp, bò bëł baro wiòldzi. Starëszk, czëj przëjachòł na hiszkù do Jumnéte, tej sòdl na wiòldzim kamie i jãł głosno wòłac:

- Kaszëbi, bòczta, żebë wama nie bëł wzãti waji brzòd! Dozëròjta mòwë i zwëków starków! Żlë wa to pònichòta, tej Swiãtewid sã na waji rozgòrzi i nie dò sã wicy ùdobrëchac i tej zdżinieta wa i waji pëszny gard na wiedno.

Ale lédze z Jumnéte abò ùdowelë, że nie czëją òstrzedzi dobrégò starëszka, abò sã z ni wëszczërzëlë, bò mëslelë, że òn je letczy w głowie.

Czëj starëszk przëszedł dodóm i ò wszëtczim òpòwiedzòł Swiãtowidowi, tej ten zawòłòł Paróna i kòzòł jemù Jumnéta zgładzëc. Pòslëszny Parón sòdl w òkrãt i chùtkò perowòł w czerënkù niepòslësznégò gardu. Czëj òn tam przëjachòł, tej òn wzał swòje barnie i pòwstòł wiòldzi grzëmòt i liskanié, i piòsk Bòltu zasëpòł cali gard. Nicht z lédzy ani ze zwierzãtów sã nie ùretòł, a czëj chto tam przëszedł z czekawòtë zazerac, temù w głowã zachòdzëlò òd òkropnotë, chtërnã tam widzòł.

Tak skòròł Swiãtewid Jumnéta za òchëbã swòji tãtczëznë.

Alojzy Nòdzel, *Jumnéta*, w: *Bòjczy i bòjeczcy*, Gdiniò 2016, s. 76–77.

- ☞ 2 Pòrównòjta swòje propòzycje z wëjimkã legendë. Chto z waju bëł nòblëzsi wersje Alojzégò Nògla?

- @ 3 Pòszekòj w internece kartã mòla, ò jaczim je gòdka w teksce. Òkreslë jegò pòłożenié: gdzie òn je, krótkò jaczégò wiòldzégò gardu?
- 4 Spróbuj òkreslëc czas wëdarzeniów. Jaczé wiadła z tekstu bądã pòmòcné?
- 5 Chto to bël Swiätowid?* Przëbòczë so wiadë z piãti klasë.
- 6 Pò co Swiätowid wëslòł starëszka do Jumnetë?
- 7 Jakò kara spòtka mieszkańców Jumnetë?
- 8 Jaczi mòrał wëpliwò z ti òpòwiescë?

Parón – jinaczi Gróm to w mitologii bóg piorënów i grzëmòtów.

- @ 9 Wëczëtòj z internetu, co to bël szlach bùrszti-nowi i jak przebiégòł. Zaznacžë gò na karce Èuropë. Wëpiszë nôwòzniešzë pòzwë mòlów. Baczë na jich pisënk wiòlgã lëtrã.

Rëbë – dobroctwò Pòmòrzò

- ☐ ■ Przëbòczë so piesniã „Kùtrowò pòlka”. Dòj bòczënk na pòzwë rëbów, ò jaczych je w ni gòdka. Wëpiszë je do zesziwkù i dopiszë jich pòlsczé znaczenia.
- 📌 ■ Wëpiszta pòlsczé pòzwë rëbów jezòrnëch i mòrsczych. Pòzni z pòmòcã słowarzów napiszta jich kaszëbsczë pòzwë. Brzòd robòtë zapiszta w zesziwkach.

Jezòrné rëbë dostałë wiédzã, że zwierzãta wëbrałë lwa jakno swòjégò króla, ptòchë òrzłã, a mòrsczé rëbë nawetka zmiartégò sledza.

– Tak bëc ni mòże – rzekła szczëka i zwòła zén-dzenié jezòrnëch rib – òd dzysò jò jem wają królewã – zawrzeszcza òna – a kòmu to sã nie mdze widzało, tegò jò ùpitoszã.

Wiele rëbóm na królewò sã nie widza i òne sã bùntowalë procëm ni. Tej szczëka sã rozgòrzëła, wëszczërzëła swòje zãbiska i chwëcëła płotkã, chtër-na bëła sprzëti ji pëska i jã zeżarła.

* W piãti klasie na ùczbie ò kaszëbskich bòzkach zastosowòno òsta fòrma *Swantewit* za Aleksandrã Labùdã. Alojzy Nòdzel ùził fòrmë *Swiätowid*.

Wërzasłé rëbë sã rozpierzalë i zatacëlë, gdzie le sã dało. Wërzasli slizgôcz ùcekl jaż do mòrza. Rek, chtëren z daleka przëslëchiwôł sã rëbim sztridkóm, jał sã copac i plënał slôdë, jaż nalôzł sã sprzëti strãdu w kalmùsu i pòmëslôł so: „Tu je bezpieczny mòl i szczëka tu mie nie nalëze”. Na ôstrzegã òblôkl grëbé ruchna i w paje chwôcył klészczë. Jeden òkùnk sã nie ùrzasł szczëczy i rzekł ji prosto w òczë:

– Jô twòjim pòjmańczikã nie mdã.

Szczëka sta sã czësto òszôlało i swòją tępã chlasta òkùnka tak mòcno, że na jegò cele òstałë prãdżi pò dzys dzëń. Òkùnk z pòczãtkù nie wiedzôł, jak sã barnic przed nipòcã królewã, ale w kùncu òn sã domëslil, że mò przë se szpice i zaczął nima pchac szczëkã. Ta zawëła jak lew i da òkùnkowi pòkù.

Òd negò czasu òkùnk mòże mirno sprzëti szczëczy plënac, a òna jemù krziwdë nie zrobi.

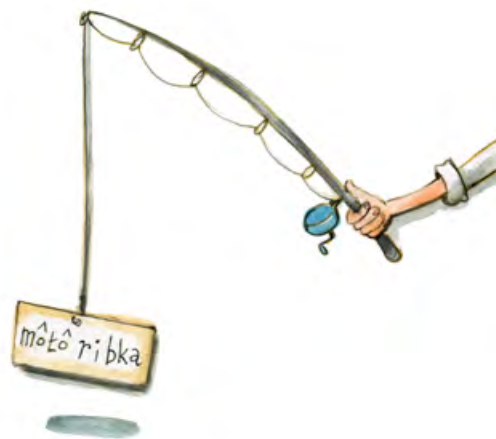
Alojzy Nòdzel, *Szczëka i òkùnk*, w: *Bòjczy i bòjeczcy*, Gdiniò 2016, s. 18–19.

1 Na spòdlim tekstu w pòniższich wëpòwiedzeniach wëkreslë niepasowné wërazë, cobë zdania bëlë zgòdné z tekstã pòwiòstczy.

- Mòrszczé rëbë wëbrałë króla/królewã.
- Szczëka sama ògłosëta sã przëdniczkã mòrszczich/jezòrnëch rib.
- Do rzëczy/mòrza ùcekl slizgôcz.
- Rek skrił sã bliskò strãdu w kalmùsu/ w òkòlim mòstu.
- Szczëka chlasta płotkã/òkùnka.

2 Czë rëbóm widzała sã takò królewã? Jaczé bëlë tegò przëczënë? Òpiszë, jakã przëdniczkã dlò rib bëta szczëka.

3 Z diagramù wëkreslë pòzwë rëbów. Mùsi jich bëc 15.

s	p	ù	g	s	ã	n	d	ô	c	z	h	c	é	n	b	e	r	é	x	d	t
z	m	ò	r	é	n	k	a	e	j	a	s	o	t	e	r	t	z	s	z	a	w
k	l	o	d	e	b	é	ë	ù	k	o	y	n	a	s	z	y	k	a	r	u	s
w	ã	d	w	ã	g	ò	r	z	c	z	ã	s	e	d	ó	a	b	r	o	n	c
i	b	c	ë	l	t	r	o	n	p	r	s	k	h	f	n	t	b	z	c	h	j
j	r	i	ł	w	e	l	r	t	s	z	c	z	ë	k	a	r	s	p	a	n	g
s	e	s	o	i	w	a	ô	r	t	k	e	o	r	i	m	u	s	ł	n	i	l
s	t	l	s	ã	ż	s	l	é	d	z	ë	c	ô	ò	m	j	a	o	m	t	r
ã	l	ô	o	j	b	f	e	t	y	l	b	a	ń	t	k	a	o	t	d	k	i
d	i	a	s	ã	é	ó	l	ë	p	ã	p	ù	m	i	t	f	z	k	l	a	r
b	n	d	w	m	d	r	ù	r	ò	k	ù	n	k	a	ò	w	e	a	e	r	ã
g	g	i	ò	ù	s	n	k	s	ù	s	ż	g	ã	k	u	ó	m	p	p	d	
t	ë	c	p	ò	m	ù	c	h	e	l	t	ó	s	t	o	r	n	i	a	n	ó

4 Wëpiszë pòzwë rëbów pòsobicã wedle alfabetu i napiszë jich pòlsczé pòzwë.

5 Wëbierzë so jednã rëbã i stwòrzë z nią mema.

Bëlôcë – Kaszëbi nad mòrzã

- 🔊 **1** Pòslëchôj ùwòzno wiérztë Mariana Selina i dój bôczënk, jak wëmòwióne sã niechtërne słowa.

Marian Selin

Mój môli bôcyk

Chòc môli mój bôcyk
Ë môlé w nim wiosła,
Wëplëná na mòrze,
Nie rzucã rzemiosła!

Na mòrze wëplëná,
Pòzegnajã kròj,
Bò rëbaczëc mùszã,
Tam téz je mój rój!

Dze walë tańcëjã
I dze wiaterk grò,
Tam drëwie mój bôcyk,
W nim szëprã jem jò.

Z dënëgã sã zybïe
Malinczi mój bôt
Ë tam, dze są ribczi,
Prowadzy mie ród...

Lat wiele ju kòzdò
Dënëżka mie znaje,
Wiesolo mie niese,
A wiaterk wcyg graje.

Bez mòrza mie niese,
Dalekò, hen, w swiat,
Ten môli mój bôcyk,
Jediny mój brat.

Mësła dzecka, òprac. E. E. Prëczkòwscë, Banino 2001, s. 171.

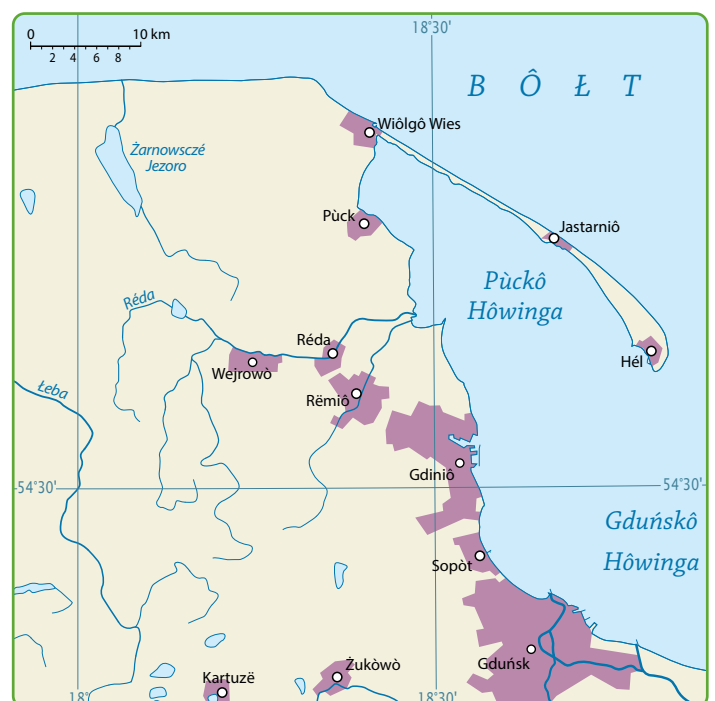
- 1** Co zwrócëło twòjã ùwògã?

Bëlaczenié – òznôczò to wëmòwianïe przez Bëlòków (pòdgromada Kaszëbów) miast ł-l, np. bël (bël), bëla (bëła) itp.

- 2** Wëpiszë z tekstu wiérztë wërazë, w jaczich zasztò bëlaczenié. Zapiszë je do zesziwka i dopiszë wersje lëteracczëgò jãzëka kaszëbsczëgò.

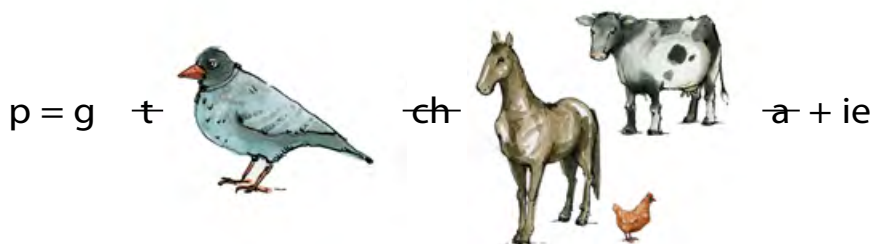
Bëlôcë to mieszkańcë Pùcczi, Swòrzewsczi i Òksëwsczi Kãpë, a téz Pòłòstrowa Hélszczëgò. Pólbëlòkama nazëwò sã Kaszëbów zamieszkałëch na Żarnowiecczi Kãpie.

- 3** Zaznaczë na karce môle, w jaczich sã bëlaczi.
- 4** Tekst pïesnie „Kùtrowò pòlka” przeczëtòj, stosëjãcë bëlaczenié.

Etnicznė pòdgromadė Kaszėbów

- ☰ Rozrzeszė rebùs, a dowiesz sã, jak nazėwajã sã Kaszėbi, co mieszkajã na pòłnim Kaszėb.

Aleksander Labùda

Jak Kaszėbskò

Jak Kaszėbskò wiòlgò je
Ze sobã sã rozmieje,
Jedny mòwė, jedny mėsłė,
Na deje dzys stòrė przėsłė.

Że jak długò stoij swiat
Jeden drėdzėmù je brat.

A òd bėlacczėgò sztrãdu
Jaż do Gòchów w pòłniė łãdu
I òd Gduńska do Słowińc
Splòtiwò nas swójsczi wińc.

Poezja Zrzeszyńców, Biblioteka Pisarzy Kaszubskich t. 8 , Gduńsk 2013, s. 185.

- 1 Na co dówò bòczeniė pòdmiot lirycznj.
- 2 Jaczė dwa karna Kaszėbów wėmieniwò òsoba mówiącò? Mòsz ju ò nich czėtė. Co mòżesz ò nich rzec?

Czedė wa rzekła cos pò kaszėbskù doma na gwės, nieròz wa czėła taczė słowa òd starków abò starszich: „Mė tak nie gòdómė! Chto tak gòdò!”. Skąd sã bierzã taczė gòdczi?

A wej stãdka, że w szkòle ùczimė sã lėteracczi kaszėbiznė, tzw. standarizowóny.

Kaszėbi sã apartnym karnã, chtėrno swòjim bògactwã mòże sã pòchwalėc.

Na mòlim terenie lėdze gòdajã czilenòsce jinaczãcyma sã gòdkama, zwónyma gwarama.

Na nordze, pòłnim czė na strzėdnėch Kaszėbach lėdze gòdajã kãsk jinaczi.

Czasã gwarė tė różniã sã nawetka w sąsednėch wsach.

Przódė badėrowie kaszėbiznė wėapartniwelė jaż 76 gwarów. (na spòdlim J. Tredera, *Język kaszubski. Poradnik encyklopedycznj, Gdańsk 2006*) co różniłė sã wėmòwã, przezwãkã, słowiznã. Dzys je jich wiele mni.

Całò Pòlskò mò swòje gwarė, ale w szkòłach, ùrządach ùziwò sã òglowėgò pòlsczėgò jãzėka, co mò swòje wskòzė pisėnkù.

Tej gadòjmė pò kaszėbskù w swòjich miastach i wsach tak jak nas ùczã naszj starkòwie, bò to je wiòlgò wòrtnota, a tej jesz w szkòle òdkriwòjmė nowė słowa, przėnòleżnė lėteracczi kaszėbiznė.

Jãzėk kaszėbszczi je ùznóny za jãzėk regionalny. Mòże nim gadac w ùrządach, słac pismiona w tim jãzėkù, a ùrząd mùszj na taczė pismò òdpòwiedzėc tėż pò kaszėbskù.

3 Na karce Kaszëb należë pòdgromadã wedle wskòzów:

- mieszkańcë Kãpë Swòrzewszci, Òksëwszci i dzëlu Pùcczi; Kaszëbi, co miast ł wëmówiają ł;
- mieszkańcë pòłniowëch Kaszëb, òkòlë Bòrzëszków, Kònarzënów i Swòrów; jich pòzwa wżã sã òd ùbòdzich piòsków;
- mieszkò tam baro wiele chłopów, co mają na miono Jòzk, òkòlë Kartuzów;
- mieszkańcë Kòscérznë i òkòlégò;
- grëpa Kaszëbów zamieszkałëch w lasnëch terenach òd Darzlëbszci Pùszcë przez Mëchòwò, Piòsznicã, Rëdã, Gniewino jaż pò Szëmòłd.
- Kaszëbi, co mieszkają na pòłnowim-pòrénkù, na tzw. Zòbòrach (Dzemiònë, Lesno, Brusë, Wielé, Kòrsëno).
- etniczno pòzwa grëpë, co mieszała nad jezorama Gardno i Łëbskò.

Na spòdlim: Bernat Sëchta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1968.

4 Zróbta swòjã kartã z pòdgromadama Kaszëbów, jakò zawisnie w waji klasie.

5 Stwórzta prezentacjã na temat wëbróny przez se pòdgromadã Kaszëbów. Dòjta bôczënk na jãzëk, znónëch Kaszëbów, ùroczëznë, kònkùrsë òrganizowónë w tëch stronach, wësziwk, karna fòlkloristicznë itp.

6 Òbezdrzëta teatralnë widzawiszczë przërëchtowónë przez karno ze Strzelna zatitlowónë „Testament”. Dòjta bôczënië na òrt wëmòwë i na òrt kòmizmù.

Pòwtórzenié

1 Zapiszë pòd diktando pòdóné wërazë:
 k [] mizm, k [] w [] l, z [] rw [] ł, r [] c [], k [] p [] to,
 w [] k [] ł, nal [] zł, m [] ster

2 Òdmień przez przëpòdci w pòjedinczny lëczbie jistnik **kùzniò**.

3 Pòdòj wskòzë pisënkù ù, ò.

4 Pòłączë:

Piòsznica	Klòsztor
Swiecëno	Mùzeùm z miemiecczima kanónama
Cetniewò	mòl pòmòrdowaniò kaszëbsczi inteligencje òb czas II swiatowi wòjnë
Hél	mòrskò bliza
Żarnówc	biòtka z Krzëżòkama

5 Pòdòj dwa mòle na Kaszëbach, gdzie wedle legendë ùkrywò sã spiącë wòjskò.

6 Zapiszë w stãpieniu wëzszim i nôwëzszim znankòwniczi:

grëbi – [] – []

wiòldzi – [] – []

7 Wëmień 3 pòrtowé gardë, ò jaczich bëła gòdka w wëjimkù dokazu Hieronima Derdowsczégò.

8 Pòłączë malënczi bòhaterów z jich mionama.

Gòsk król kaszëbsczi Czòrlińsczi Mùza Stołp z Jumnetë

9 Pòłączë kaszëbsczé pòzwë rëbów z jich pòlsczima òdpòwiednikama.

pòmùchel	szczupak
mòrénka	jesiotr
jasoter	flądra
szczëka	dorsz
bańtka	sielawa

Dzél II

Zwęczi
naji
chęczi

To, co pòlikò czas

- Rozrzeszë wëzgódkã, chtërnã przedstawi cë Remùs, heroja pòwiescë Aleksandra Majkòwsczegò i dokùnczë temat.

Miòł òn biegas dludzi na pól cygła, a wòzci jak stąpòrë òpòczné wisalë na grëbëch sznurkach. A pòkąd biegas szedł róż stądka i nazòd, wiedno w nim nico sã zadzarło, jakbë co cwiardégò pòłknął. A jò sã pitòł:

- Marcyjanno! Cëz (...) tak pòlikò?
- Òn pòlikò czas! – òdrzekła Marcyjanna i zmòwiała dali swòjã kòrónkã. (...)
- Czejbë òn tak mógł gadac mòwą lëdzkã. Cëz bë òn nie naòpòwiedzòł!

Aleksander Majkòwsczi, *Żëcé i przigòdë Remùsa, Zwiercadło kaszëbsczé*, Oficyna Czec, [b.m.d.w], s 33.

- ☐ ● Namaluj w zesziwkù rozrzeszenié ti wëzgódczi i wëzwëskùjącë pòwëzsi òpis nazwij pò kaszëbskù elementë, z jaczych skłòdò sã wëzgradli przez ce przërzãd.

Alojzy Nòdzel

Czemù tak chùtkò

Czemù tak chùtkò sã pòspiéwòsz,
Czemù tak chùtkò
nëkò twój biegas
Òd czedë taczi
të jes robòcy
Czemù tak chùtkò
rechùjesz czas
Jinaczi to bëło przòdë
Czej të stojòł na kòmòdze

Të bëł wiele zgnilsi
Czas të rechòwòł
pòmalinkù
I òn mijòł pò përzince
Gòdzynka
za gòdzynką
Zégrze, mdze znova
zgnili
Tak jak przòdë të bëł.

Alojzy Nòdzel, *Mòje wiéztë. Poezje zebrane*, Gdiniò 2010, s. 141.

- 1 Pamiätòsz, jak nazewò sã artisticzny zabiég, jaczi pòlégò na ùmëslnym pòwtòrzanim tegò samégò słowa abò zwrotu na pòczãtkù pòstãpnëch wersów? Wskażë wërazë, chtërne sã pòwtòrzają.
- 2 Do kògò czerëje swòje słowa liryczny pòdmiot? Pòdòj pasowné wëjimczy z wiéztë.
- 3 Jaczé zadòwò pëtania òsoba mówiącò, a może mò ò cos do niego zòł?
- ☐ 4 Jaką prosbã mò liryczny pòdmiot? Do kògò jã czerëje? Òdpòwiédz zapiszë w zesziwkù.
- 5 Czë mòzliwé je, żebë zédzer terò chùdzy rechòwòł czas jak przòdë? Co wedle cebie mògã òznaczac słowa òsobë mówiący: „Czej të stojòł na kòmòdze / Të bëł wiele zgnilsi / Czas të rechòwòł / pòmalinkù”
- ☐ 6 Kògùm mòże bëc òsoba mówiącò. Pògadòjta ò tim ùdokazniwającë swòje argùmentë.
- 7 Wskażë pòspòlné znanczi w proze i wiérzce ò zégrze.

DÔJ BÔCZËNK!

Zamiono – part mòwë, co mòże zastãpic jistnik, znankòwnik, wielnik abò przëczasnik.

JISTNIKÒWÉ ZAMIONO

Np. jistnik (**chto?**) **knôp** – zamiono (**chto?**) **òn**

ZNANKÒWNIKÒWÉ ZAMIONO

Np. znankòwnik (**jaczi?**) **biôłi** – zamiono (**jaczi?**) **taczi**

WIELNIKÒWÉ ZAMIONO

Np. wielnik (**wiele?**) **dwa** – zamiono (**wiele?**) **tëli**

PRZËCZASNIKÒWÉ ZAMIONO

Np. przëczasnik (**jak?**) **chùtkò** – zamiono (**jak?**) **tak**

Òdmieniują
sã tak, jak dzéle
mòwë, chtërne
zastãpiują

- 8 Z wiérztë wëpiszë przykładë zamionów i dofùluj tabelã.

zamiono	przikłòd
jistnikòwé	
znankòwnikòwé	
wielnikòwé	
przëczasnikòwé	

- 9 Zamionów ùziwò sã, zëbë nie pòwtarzac tèch samëch słówów. Przepiszë pòdóny niżi tekst do zesziwka, zastãpùjącë zamionama pòwtòrzającë sã wërazë.

Mariczka bòji sã wchadac wieczòr na górã. Mariczka mò strach, że żdają na niã dëchë i stròszczy. Starka smiejë sã z Mariczczi i gòdò: „chto broji, ten sã bòji”.

Jakò je gòdzëna?

- Przëbòczë so wielniczi òd 1 do 12. Zapiszë jich pòzwë w zesziwkù.
Pamiãtòj, że wielniczi mómë główné i pòrzãdkòwé. Dopiszë do nich jich pòrzãdkòwé fòrmë.

- 1 Jakã gòdzënëã wskazëją zégrë?

DÔJ BÔCZËNK!

W kaszëbiznie je 12-gòdzënowi system czasu. Żebë zaznaczëc, ò jaką dokładno nama jidze gòdzënë mùszimë ùżëc jednégò z dodôwków:

reno (r)

do pôlnia (dp)

w pôłnié (wp) / òprzëpôłnié

pò pôłnim (pp)

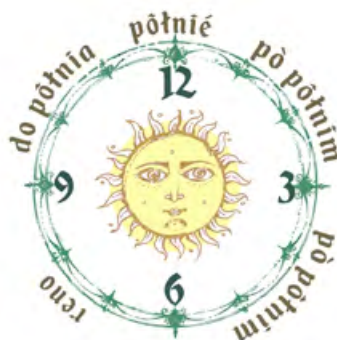
wieczór (w)

Jinô słowizna:

w nocë

wiertel pò – kwadrans po

trzë wiertle na – za kwadrans ...

- 2 Jaką gòdzënë wskazëją zégré?

- 3 Przełożë pòdóné zdania na kaszëbiznã i zapiszë je do zesziwkù. Dôj òsoblëwie bôczënk na zapisanié gòdzënów.

Wróciłem ze szkoły o czternastej.

Matka wstała dziś o trzeciej.

Śniadanie jadamy o ósmej.

Doba kończy się o dwudziestej czwartej.

Dawniej na Kaszubach obiad jadało się o dwunastej.

O dwudziestej pierwszej mam dopiero czas dla siebie.

- 4 Òpòwiédz, jak wëzdrzi twój dzień wëzwëskùjącë gòdzënë i pòrë dnia.

- 5 Przëprowadzë ze starkã, starkã abò sąsadã rozmòwã ò tim, jak wëzdrzałë przódë przërëchtowania do pògrzebù. Co nôleżało do domôcëch òbrzëszków? Mòżesz nagrãc wëdowiédzã àudio abò videò. Zaprezentëjesz jã w klasie na pòstãpny ùczbie.

Na brzegù zëcô i smiercë

■ Zaprezentujta swòje wëdowiedze. Pòrównôjta je z tekstã napisónym niżi. Co je parłãczy a co jinaczi?

Kaszëbi òkróm tegò, że są baro pòbòzny, wierzą w rozmaité gùsła i znaczi. Òsoblëwie na nadchòdającą smierc Kaszebi mielë ùtrwaloné w tradicje znaczi, i tak na przëmiòr ò zbliżający sã smiercë swiòdczëc miałë dzywné głosë i rëmòt w chëczë, jaczégò nie dô sã wëjasnic, zatrzymanie sã naròz zëgra, klepanie na òkno, chwëtanie za klëczkã, kroczi, jaczé czëc w jizbie abò na gòrze.

Chòwa téż mògła przepòwiadc zbliżającą sã smierc. Wëcé psa, òsoblëwie nocã, hùkanie sowë bliskò chëczë, kretowiskò pòd chëczą, òbzérający sã abò grzebiący nogã kón, co cygnie wóz z trëmã.

Gbùrzë téż przëczuwelë swòjã smierc i tedë kòzelë sã prowadzëc pò zògrodze i chlëwach, zëbë òstatny rôz wszëtkò òbezdrzec i òddzãkòwac sã.

Dzysò jak chtos ùmrze, to wzwëw sã firmã pògrzebòwą i to òna zajimò sã przërechctowanim pògrzebù. Czedës bëło tak, że niebòszczëk leżòł doma jaż do pògrzebù.

Domòwnicë zakriwelë wszëtczé òkna i szpëgle, zatrzëmiwelë zëgrë. Nòblëższzi ùmarłégò (òjca – sënowie, matkã – córczi) mëlë i òblòkelë, kledlë całò na cos cwiardégò i zamikelë òczë.

Do dnia pòchówkù, co dzén wieczór spòlëzna spòtikała sã w chëczë ùmarłégò na rózańcu.

Pùstò noc

To je noc przed samim pògrzebã, tzw. straż przë ùmarłim. Zaczinò sã wieczór rózańcã òdmòwiònym przë òdemkli trëmie. Piérwi na pùstą noc rôczëło sã całã wies. Pò rózańcu dzecë szlë dodóm, a na drogã dostòwałë słodczë, jakò pòdzãkòwanie za mòdlëtwã. Starszi òstòwelë, zëbë spiewac nòbòżné piesnie. Dérowało to całã noc. Nad renã spiewało sã gòdzynczi. Pòzni zaczinałë sã przërechctowania do pògrzebù. Przez całã noc spiewòków czestowało sã kawã i kòlòczã abò młòdzowim kùchã.

Wierzenia i zwëczy

Zëbë całò ùmarłégò nie zrobiło sã sënë, ùklòdało sã je na biòlim piòskù, czasã téż pòlëwało zdrojowã wòdã. Piòsk ten pòzni pò pògrzebie zakòpiwało sã w zemi i sadzëło jaczës drzewkò, coemało bes.

Dlò lëdzy starszich i dozdrzeniałëch wëbiërało sã trëmã czòrnã abò brunã. Òbstrojiwało sã jã mërta. Ùmarłémù rãce òplòtało sã rózańcã, wkłòdającë téż òbròzk z jegò swiãtim patronã. Do trëmë wkłòdało sã téż rzeczë, chtërne niebòszczëk lubił, np. kartë, tobakã, grzebién abò òkulòrë.

Przed zamkniãcym trëmë zaczinało sã pòzëgnanie. Kaszëbi wierzëlë, że jidze pòzbëc sã bardòwków dotikającë rãczy niebòszczëka. Pò wëniesenim trëmë trzeba bëło pamiãtac, zëbë zgasëc swiëce i przëwrócëc wszëtczé ławë i stòlczë, na jaczich stojała trëmã, *zëbë ùmarłi nie wëwłòkł szczescò z chëczë*. Żlë niebòszczëk bëł gbùrà, nòleżało zgònic spiãcã chowã, *zëbë nie leża, le stoja, bò jinaczi òna zeńdze*.

Na spòdlim: Jerzi Tréder, *Kaszubi. Wierzenia i twòrczość. Ze Słownika Sychty*, Kartuzë 2009, s. 135–140; ks. Jón Perszón, *Na brzegu życia i śmierci*, Pelplin 1999, s. 192–211;

🏠 **1** Pòrównôjta, jak wëzdrzałë òbrzãdë sparłãczoné z pògrzebã czedës i dzys, i przedstòwta je w dowòlny fòrmie.

- Jaczé òbrzãdë pògrzebòwé są wcyg kùltiwòwóné w wajich stronach?
- Z jaczima wa sã spòtkała przë leżnoscë slédnégò pògrzebù kògòs blisczégò?

🎭 **2** Żlë chceta sã wiãcy dowiedzec ò zwëkù pùsti nocë, tej òbezdrzëta program „Pusta Noc w tradycji kaszubskiej”, gdzie ks. prof. Jón Perszón – àutor ksążczy „Na brzegu życia i śmierci” – òpòwiòdò ò tim, skądka taczi zwëk sã na Kaszëbach wzał.

„Gdze je wòlò, tam je i droga”

- Rozrzeszë rebùs.

- Wiész, chto to je i co nôlezi do jegò òbòwiązków?

🔊 Jedny niedzielë nasz wikari ògłosył, że bądą zòpisë knòpów na służków. Jò tam nie lubił sã pchac lëdzóm na òczë, kò Adasz i Szimk bëłë służkama ju òd rokù i to òni zacząłë mie namawiac:

– Wez sã zapisz!

– Nigdë na swiece, nié! – jò òdrzekł.

– Òbòczisz, że cë sã bądze widzało – gòdòł Szimk.

– Jo? A czemù to? – jò sã pitòł. (...)

– Jo, ale z przòdkù widzą ce wszëtczë dzëwczãta – rzekł Adasz. – Të le nie wiész, jak òne na nas wzérajã!

Ala na! To mie sã widzało. Terò jò sã zaczął përnã namiszlac. (...) Terò jò jesz mùszòł dostac zgòdã mòjich starszich. Kò to mie przëszło czësto letkò. Òni sã richtich ùceszëłë, że jò chcã bëc za służka:

– To je baro fejn, Mackù. Taczi òbòwiązk to bądze prawie cos dlò ce – rzekł tatk. A nënka le jemù przëswiòdcza:

– Jò wiedno chca, żebë të bëł służką. Służcë to są dobri knòpi.

Chòc òni sã tak zarò zgòdzëłë, jich słowa mie përnã dałë do mësleniò. Wcale mie sã nie widzało, że bëc służką, to je òbòwiązk. Za òbòwiązkama jò za baro nie bëł. Ale jò wiedno chcòł bëc dobrim knòpã, chòcò to mòże nie bëło za baro widzec. Rada bë dëszëczka do nieba, leno ni mò, czegò pòtrzeba.

Jak jò ju bëł përnã bez ksądza wëuczony, tej jò mógł jic do wòłtòrza. Temù, że jò bëł nòmłodszi, jò mùszòł jic pierszi. Mój të Panie! Jak jò ju bëł na westrzòdkù kòscoła, tej jò ùdrzòł, że reszta knòpów òsta w zòkrëstji, a do wòłtòrza jò bëł wëlòzł sòm z ksądza. Tej jò ale dostòł strach. Kò ksądz rzekł do mie spòkójno:

– Le sã nie bój! Të dôsz radã!

Wa le mia widzec! Jò sã dwòjil i trojil, żebë z wszëtczim zdążëc! Czelich, wòda, rãcznik, wino, zwònczi, góng, patena, zwònczi, wòda, czelich... Nògòrzi mie szło z góngã. Za pierszim razã jò ùderzil czësto słabò, że wnet nic nie bëło czëc. Za drëdżim razã jò ùderzil mòcni, leno jò richtich nie wcëlowòł. Tej jò so rzekł: Në, Mackù, w cwiardi pniòk trzeba mòcno cãc i grzëmnãł młotkã w ten góng z cali mòcë. Jo, terò òn richtich zazwònił, a tej òn spòdl na zemiã, skùlnãł sã z pierszi trapë, tej z drëdżi, a tej jò gò złapòł. Kò trzòskù òn i tak dosc narobił, jaż ksądz sã òbròcył i wzérol, co jò tam wëròbióm. Në jo, za to jak ksądz pòdnòszòł czelich, tej ju bëło czësto cëchò. (...)

– Në, Mackù! – rzekł ksądz. – To cë czësto dobrze szło. (...)

Jesz tegò samégò rokù jò zaczął chòdzëc na kòlãdë. A tëż ròz mie szło lëchò. Jedna białka mieszka na piãtrze, a trzeba bëło do ni jic pò taczych òstrëch trapach. Na trapach òna mia mòłë wëscëlòczi. Jak më zlòzëłë, tej jeden wëscëlòk sã z trapë zesënał, a mòje nodzi mët z nim. (...) Òb drogã jò le sã òd tëch trapów òdbijòł i pòdskakiwòł (...), a ze mnã zwònuszk, jaczi jò trzimòł w rãce. A przë tim òn na kòzdi

trapie tak fejn zwònił: dzyń, dzyń, dzyń... i tak piãtnôsce razy. Jaż ta białka wëlazła z jizbë wëzdrzec, czë to czasã drëdzi ksądz nie jidze do ni z kòlãdã.

Pò rokù ksądz mie sã spitòł, czë jò bë nie chcòł bëc lektorã. Szimk ju òd pòł rokù czëtòł w kòscele. Jò nie chcòł bëc òd niego gòrszi i sã bël zgòdzył. Pòzni jò tegò mòcno pòżalòwòł. Zaczãło sã dosc dobrze. Jò czëtòł fejn pòmału i gòsno. Jednym razã jò czëjã, że lewò noga mie drëzi, jaż ambónka zaczã lòtac, a mikrofón sã trząsc. Tej jò tak letkò tã lewã nogã przëtrzimòł prawim kòlanã. To pòmògło, noga, a z niã ambónka, òprzestãłë sã trząsc, leno na kròtkò. Za sztòt jò czëjã, że mòja lewò noga dobëła nad prawã i że terò òne òbie dwie zacinajã coròz barzi dërgòtac. Za sztòt lòta ju całò ambónka, a mikrofón jò mùszòł przëtrzëmac rãkã. Kò to sã na niewiele zdało, bò mòja rãka téz sã trzãsla. Òd kòlòn dërgòtanië wnet przeszło na szëjã i na głowã. Głowã mie lòta, ambónka téz, mikrofón jò trzimòł jednã rãkã, lekcjónòrz drëgã, a nodzi dërgòtałë jak lëst na òsce. Lëtrë mie skòkałë przed òczama i cãżkò bëło na nie trafic. Głos dërzòł i ni mògł sã przëcësnãc midzë lëpama. Chòcò lëdze na mie dzywno wzérelë, bò ani nie wiedzëlë, co je lóz, ani nie rozmielë, co jò czëtóm, doch jakòs do kùńca jò dojachòł.

Tej jò w siebie zwãtpił. Jò widzòł, że sã na służkã nie nadòwóm, że jò wcale nie jem dobrim knòpã. Że chòcò jem terò kròtkò wòltòrza i Pana Jezësa, nie jem nic lepszi, a tak bëm chcòł bëc. To wszëtkò jò pòwiedzòł tatkòwi, a òn mie na to òdrzekł:

– I dakòrzowi cãżkò do nieba sã dostac. Të nie jes służkã dlòte, że të jes dobri, leno të jes dobri temù, że jes w kòscele za służkã, chòcò jes grzëszny.

– Jo, tatkù, leno jò bë chcòł bëc lepszi.

– Letkò rzec, cãżkò zrobic. Całë szczescé, że të mòsz wòlã, bò dze je wòlò, tam je i droga.

Janusz Mamelszczi, *Mack*, Gduńsk 2016, s. 101–105.

- 1 Z jaczich pòbùdków Mack òstòł służkã?
- 2 Czemù ta ùdba widza sã jegò starszim? Nalezë i przëczëtòj pasowny wëjimk.
- 3 Co nòleżało do òbòwiãzków Macka jakò służczci? Jakò z jegò szpòrtownëch przigòdów bëła dlòce nòsmiëszniëszò?
- 4 Jaczi wedle ce mùszë bëc dobri służka? Pòdòj nòwòznieszé znancki.
- 5 Czemù Mack chcòł skùńczëc z bëcym służkã? Jak rozmiësz jegò tlòmãczenië? Zapiszë to do zesziwkù.
- 6 Dowiedz sã, chtò z twòji klasë / szkòlë je służkã? Przeprowadzë z nim wëdowiëdzã. Nie zabaczë zapëtac ò plusë i minusë ti fònkcie.

Dzén Zôdëszny

- Q Pòwiédz, co to je Dzén Zôdëszny i czedë przëpôdò?
- ☐ Napiszë, jak òbchòdzy sã ten dzén ù waji doma, jaczé swiãto gò pòprzedzywò i jak wëzdrzą przërëchtowania do tegò dnia? Kòrzëstajãcë ze słowarzów nôprzód zbierzë słowiznã pòtrzëbnã do wëkònaniô tegò zadaniô i zapiszë jã w zesziwkù.

Henrik Héwelt

Dzén Zôdëszny

Za dësze ùmarlëch mòdlëc sã dzys mómë,
za wszëtczich, co tu kòl nas leżą pòchówóny,
za ùmarlëch ze staroscë, chòroscë czë biédë,
nëch wszëtczich, co tu kòl nas żëlë czedës,
za nëch, co no żëcë przebalowelë wiesoło,
chtërny pòkùtowelë przë karczmówëch stołach,
za nëch, co pòprawã przërżekelë wiedno
i nëch téż, co ze Złim bëlë na jedno,
za nëch, co na wòjnie pedlë òd szosu,
złómónëch wpół, pòcãtëch jak kłosë,
za wszëtczich na pòlach bitwów pòleglëch
i nëch, co zdzinãlë w płomieniu ògnia,
za nëch, co na dno mòrza zeszlë cëchò
i nëch, pò jaczych dzys nicht nie chlëchò,
za nëch, co kònelë w strasznych mäkach,
za dësze, jaczych ju nicht nie pamiãtò,
za pòchówónëch przë drogach pólnëch,
za zamãczónëch ksãzi i szkólnëch,
za nëch, co leżą w Piòsznicë piòskù,
za pòzabitéch w bitewnym trzòskù,
za ùmãczónëch w katowniach lagrów,
za wszëtczich ùmarlëch dzes tam marno,
katowónëch, gazowónëch, zamòrzonëch głodã,
co tak jak Kòlbe są dzys przëkładã,
za nëch, co òddelë żëcë za wiarã,
i nëch, co le ò swòjã skórã mielë starã,
za pòmòrdowónëch bracy Kaszëbów,
żëbë Bóg jima dól wieczny żëwòt,
za nëch, co sã bilë za cëżã sprawã,
i nëch téż, co le ò swòjã dbelë sławã,
tima, co zdzinãlë w krajach daleczich,
niech wid wieczny wiedno swiëcy,
za nëch skònónëch we frontowëch rowach,

„Zdrowas” – za swòjich i téż cězèch – „Zdrowas”,
za wszètczich jinszych dobrèch i lèchèch,
za katów i jich òfiarè, głosnèch i cèchèch.
Niech wszètcè ti, jaczich zédzèr żècégò stanął,
òdpòcziwają w Bògù, na wiek wieków. Amen.

Henrik Héwelt, *Nie òdińdā bez pòzegnaniò*, Banino 2013, s. 61–62.

- 1 Chto je pòdmiotā lirycznym w ti wièrzce? Wskażè wèraz, chtèren na niego wskazèje.

Pòdmiot zbiérny – pòdmiot liryczny, chtèren wèpòwiòdò sã
jakò karno lèdzy jaczis spòlèznè.

- 2 Z wièrztè H. Héwelta wèpiszè do zesziwka òsobè i karna, za jaczè mòdlèc sã chce pòdmiot liryczny?
- 3 Za zamāczonèch ksāzi i szkòlnèch, / za nèch, co leżà w Piòsznicè piòskù... Sprawdzè w słowarzu i zapiszè w zesziwkù, jaczè znaczenia mò wèraz Piòsznica?

Piòsznica zwònò kaszèbską Gòlgòtą to mòl niedalek Wejrowa, gdzie na pòczàtkù II wòjnè Miemcè wèwiozlè i zamòrdowelè kaszèbską inteligencjā (m.jin. ksāzi, szkòlnèch, doktorów, ùrzādników). W Piòsznicczich Lasach òstało zabitèch òd 12 do 14 tèsācy lèdzy, wiele z Pòmòrzò. Je to drèdzi pò Stutthofie nòwiākszi mòl mòrdowaniò nié le Kaszèbów.

- 4 Dòj bòczènk na bùdowā tego dokazu. Jaczi pòeticzzi zabiég òstòł tuwò wèzwèskóny? Jaczi òrt mòdlètwè przèbòcziwò ta wièrzta?

DÒJ BÒCZÈNK!

Przèmiono – niesamòstójny dzél mòwè, co parłāczy sã z jinym dzélā mòwè, òsoblèwie z jistnikā, np. za, przè, bøkā, midzè...

Przèmiònkòwé rzeczenié to pòlāczenié przèmiona z jinym dzélā mòwè:

- **jistnikā** – za dèsze
- **znankòwnikā** – na bògatégò
- **wielnikā** – ò pierszi
- **zamionā** – za nèch

- 5 Wskażè przèmiona w wièrzce i wèrazè, z jaczima sã parłāczā. Zapiszè je do zesziwka i ùlòzè z wèbrónyma rzeczeniami swòje zdania.

„Na swiãtégò Mòrcëna òd gąsków czôrnina”

📖 1 Ułożë rzeczóncki sparłãczoné ze swiãtim Mòrcëną. Smãtk psota pòmieszôł jich pòsobicã.

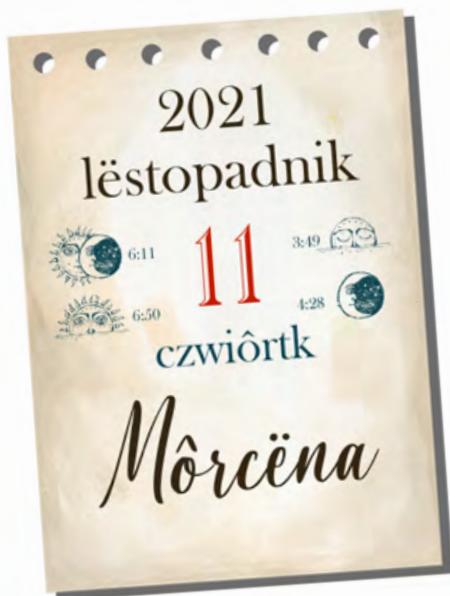
nie cë zmiarznie w Mòrcëna, zëmie Kòmùdno łësëna. w

tej Mòrcën sniegù nie tak sw. przëjedze,

òn chùtkò niegò wëjedze. Czej z w

biôłi szkapie rôd Mòrcën jezdzy. na

pierzëna. Mòrcëna Òd nowò

W lëstopadnikù kùnczëlë sã robòtë w pòlu i ògardach. Ti, co robilë ù gbùra, téz kùnczëlë swòjã roczną słuźbã i mòglë negòcjowac nowé warënczi robòtë na przinđny rok. Bògati gbùrzë na òddzãkòwanié czestowelë swòjich parobków mòrcyńszima klòskama. Czasã bëł to téz czas zabawów, szpòrtów i tuńców.

Òd tegò czasu przestòwało sã wëganiac chòwã na pażacë, bò bunt bëło ju za zëmno. Bëł to czas bicò i jedzeniò gąsów. Z gąsy krwi gòtowało sã zupã zwónã czôrninã (czôrnò pòlëwka), chtërnã przëpròwiało sã sëszonym brzadã (krëszczy, jabka, sliwcziz, wisznie). *Na sw. Mòrcëna òd gąsków czarwina.*

Z gąsëch gnòtów (piersy abò chrzëbtu) przepòwiòdało sã zëmòwã pògòdã: gnòt jasny przepòwiòdòł wiele sniegù i zëmna, gnòt cemy – zëmã łagòdnã i mało sniegù.

Z gąségò miãsa robiło sã miãsnã òkrasã (drobno sekało sã miãso razã z gnòtama), a pióra òb czas adwentu bëłë skùbóné i robiło sã z nich nowé pierznë i zachlastnice.

Na spòdlim: Longin Malicki, *Rok obrzędowy na Kaszubach*, Gdańsk 1986 r., s. 65–66.

📖 1 Na spòdlim tekstu nakreslë tabelã w zesziwkù i dofùluj jã.

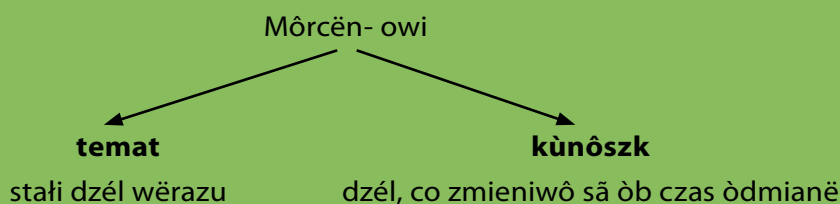
11 lëstopadnika sw. Mòrcëna			
czynnosć	jedzenié	pòwiedzenié	wrózbie

@ 2 Nalezë w internece abò w kùcharskich ksążkach przepis na czarwinã. Przełożë gò na kaszëbscziz.

3 Przebôczë so pòzwë kaszëbsczich przëpòdków i òdmianã przez nie. Niech ce w tim pòmòże zdanié:

Nataliô robi deser waniliowi na miłi wieczór.

Nazëwôcz (chto? co?)	Môrcën ø (zero fleksyjné, ni ma kùnôszka)
Rodzôcz (kògò? czego?)	Môrcën-a
Dôwôcz (kòmù? czemù?)	Môrcën-owi
Winowôcz (kògò? co?)	Môrcën-a
Nôrzãdzôcz (z kògùm? z czym?)	Môrcën-ã
Môlnik (ò kògùm? ò czym?)	Môrcëni-e n:n`ni)
Wòłôcz (ò, të!)	Môrcëni-e n:n`ni)

Zasã w temacie dochòdô do wëmianë głòsków, co nazëwô sã **òbòcznoscã** abò **alternacjã**.

4 Òdmień w zesziwkù przez przëpòdci jistniczi *gãs* i *pióro*. Òddzelë temat òd kùnôszka, wëpiszë òbòcznoscë.

„Barbara swiãtô ò rëbôkach pamiãtô”

@ Nalezë infòrmacje ò sw. Barbarze. Kògò je patronkã?

Na Hélu i na Gòli Górze bëłë dôwni gniôzda strasznych rabùszników. Czej òkrãt jaczis sã na wałach rozbił i lëdze sã na brzég wëretelë, to ti rabùsznicë jich złapelë i w pòjmanie brełë. Bëło to tak zwónë prawò brzegòwi bitë.

Papiëz Innocenti IV pòslòł pewnegò rokù jednegò kardinała z głowã swiãti Barbarë do króla duńszcégò, swégò dôwnégò drëcha z czasów szkòłowëch, razã òdbëtëch w Parizu. Tim królã bëł Erik VII. Kardinòł przëbël z relikwiã do Duńszci, ale tam króla nie bëło, bò òn przed mòrowim lëftã ùcekl do Szwëdczi. Tak nen kardinòł dali rëzowòł do niégò, ale na westrzòdkù mòrza pòrwòł jegò letczy statk òkropny wicher i zagnòł gò jaz na brzég pòmòrszci.

Òkrãt rozbił sã ò pòdwòdné ławë, a ny rabùsznicë zabrelë mù tã swiãtã relikwiã i zanioslë jã do Gduńska. Jegò samégò òni za wësokã sëmã òddelë na robòtë do mòłégò miasteczka. To sã nazëwało Łzana. Tu kardinòł mùszòł dludzé lata żarna krãcëc, jaz pewnegò dnia tã stronã przejëzdżòł kónno biskùp pòmòrszci. Ten czuł, jak chtos spiëwòł: „Salve Regina”. Tak òn pòslòł zazdrzec, cobë to miało znaczcë. Tej òn sã ò wszëtczim dowiedzòł i òdjachòł do ksãca Swiãtopòłka.

Swiãtopòlk sòm ze Gduńska zajachòł do negò kardinała i gò baro przepròszòł. Òn ùkòròł złòczyńców i pòmónégò kardinała ùwòlnił. Ten mù òddòł z wdzãcznoscã głowã swiãti Barbarë i ksążã òdwiòzł jã do swégò nòpësziészégò grodu – do Sartowic nad Wisłą.

Kardinòł pòwrócył do Rzimù i Erikòwi zawiòzł pòzni jinã relikwiã do kòscoła, chtëren òn wnet wëbùdowòł. Tej ksążã Swiãtopòlk wëdòł rozkòz, że w jegò ksãzstwie prawò brzegòwi bitë je na zawdë skasowóné.

Ale ny rabùsznicë dali pòtajemno òkrãtë i lëdzy napòdelë. Tej ksążã jich zaczął nié na żartë tropic, jaż w kuńcu le jich małò gòrstka òsta na pòmòrszczi Gòli Górze. Tu òni téz wnet wëdzinãlë i w niedaleczim Kòszalënie le òd nich òstòł żelòzny róg, chtërnym òni sã zwòliwelë, czej òni na wieczór chcelë sã ùdac na òtwarté mòrze. Ten róg do dzysò jész tam je widzec.

W Bùkòwie, ù stóp ti Gòli Góré, pòstawił ksążã cëdow-nã kaplëcã Nòswiãtszi Marije Pannë, a we Łzanie klòsztór żarnowsczi. Òd tegò czasu ò rabùsznikach mòrszczich ju nicht nic wicy nigdë nie czuł.

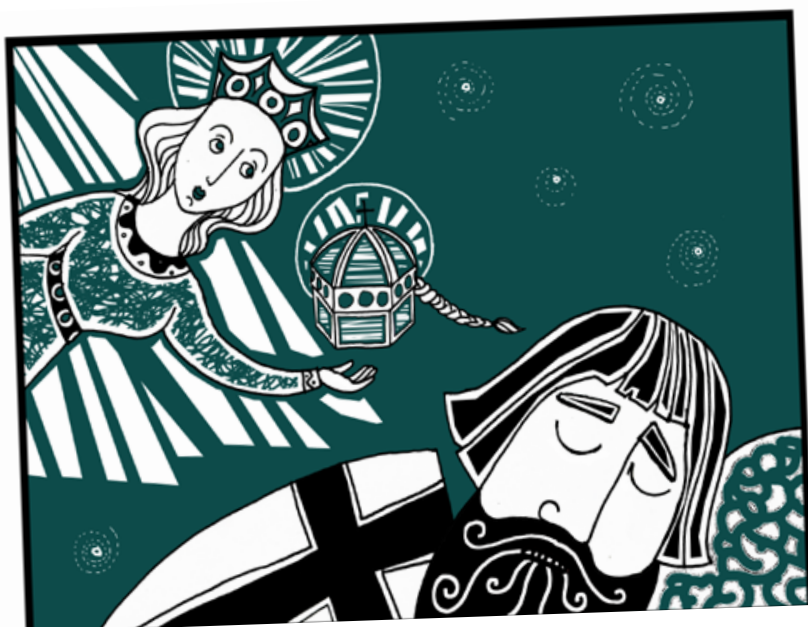
Józef Cenòwa, *Strądowi rabùsznicë i rzimsczi kardinòł*, w: „Pomerania” nr 6 (Najò ùczba nr 22, s. II)

- 1 Na spòdlim tekstu ùložë wëzgòdczi do tãgòdczi, chtërný zëwiszczë bãdze RABÙSZNICË. Wëmien sã zesziwkã z drëchã z łòwczì i rozrzeszta swòje tãgòdczi.
- 2 Wëjasnij, na czim pòlëgało prawò bitë.
- 3 Przeczëtòj cëchò jinã legendã ò relikwiach sw. Barbarë. Przërëchtuj sã do tlòmacteniò tegò tekstu, wëpisëjącë ze słowarza òdpòwiedniczi nieznónëch wërazów.

(...) Papież Innocenty IV postanowił podarować dawnemu przyjacielowi, królowi Danii, głowę Świętej Barbary. Do Danii miał ją zawieźć uczony legat papieski, Sedensa.

Podczas podróży przez Pomorze napadł na niego książę Świętopełk i odebrał relikwię, a następnie przewiózł zdobycz do swego zamku w Sartowicach, gdzie umieszczono ją w głębokich podziemiach. (...)

Wkrótce potem św. Barbara ukazała się we śnie głównodowodzącemu wojsk Zakonu Niemieckiego (...) oświadczając, że wybrała go na swego wybawiciela. Powiedziała mu też, aby w dzień św. Barbary przybył pod sartowicki zamek z wielkimi wojownikami. Obiecała udzielić mu w odpowiednim momencie pomocy w osiągnięciu zwycięstwa. (...) W noc poprzedzającą dzień św. Barbary roku pańskiego 1243 udał się tylko z czterema rycerzami zakonnymi i dwudziestu czterema giermkami pod zamek sartowicki. O północy zarzucono na mury drabiny linowe i napastnicy weszli do zamku. Jego obrońcy nie czuwali na murach, gdyż św. Barbara wprowadziła ich

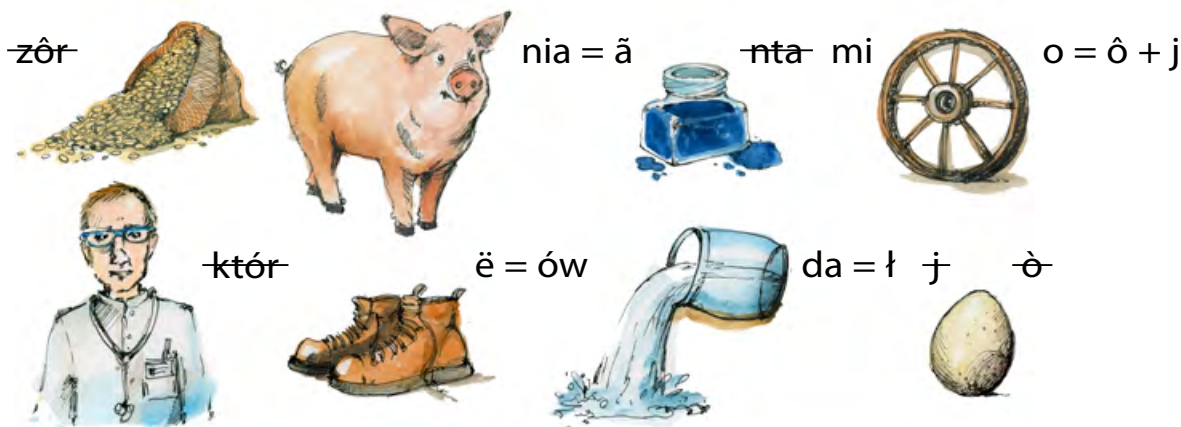
w głębocki sen. Obudzili się dopiero, gdy dosięgły ich ciosy wrogów. Zginęli wszyscy. Zwycięzcy poszukiwali w zamku skarbów, a przede wszystkim świętej relikwii. Weszli również do podziemi. (...) Pośrodku na niewielkim postumencie stała tylko srebrna szkatuła, promieniująca cudownym światłem w ciemnym pomieszczeniu. Rycerze z wielką ostrożnością otworzyli drogocenną szkatułę i znaleźli w niej poszukiwaną głowę św. Barbary.

Autentyczność relikwii potwierdził napis na załączonej kartce. Z wdzięczności (...) rycerze zakonni przenieśli szkatułę (...) do kościoła zamkowego w Chełmie. Później przewieziono ją do Malborka, a ostatecznie umieszczono w Gdańsku (...)

Roman Apolinary Regliński, *W kręgu legend krzyżackich*, Gdynia 2008 s. 41–43.

- 4 Pòdzelta tekst i przetłómaczta gò w karnach na kaszëbsczi. Wëzwëskòjta słowarze.
- 5 Nalezë szlachòwnotë i apartnotë w tëch dwóch tekstach. Dòj bòczënk na czas, mòle, bòhaterów, wëdarzenia.

Tematã ti ùczbë je kaszëbsczé przësłowié. Rozrzeszë rebùs, a dowiesz sã, jak òno brzmi.

Swiãti Mikòlòj to pòstacjò pròwdzëwò. Ùrodzył sã w Patras w Grecje kòl 270 rokù. Bël jedinym sënã bògatëch i pòbòznëch starszich. Òd mòlégò przëjimòł sã žëcym nòbiédniészich i mdącëch w pòtrzebie. Pò smiercë swòjich starszich dostòł w spòdkù wiòldzi majątk, chtërnym dzelił sã z jinyma. Òstòł wëbróny na biskùpa miasta Mirë (dzysészé terenë Turcje). Jegò cëda dałë mù wiòldzi ùznanié. Dzàka jegò wstawiennictwù ùdało sã ùchronic òd smiercë trzech młodëch knòpów, co òstëlë skòzóny przez cesarza. Jegò gòrlëwé mòdlëtwë òstałë wësłëchóné i ùretalë rëbòków òd ùtoniãcò òb czas wiòldzëgò grzëmòtu. W czasach ùstëgòwaniów òstòł wsadzonny do prizë. Ùmarł 6 gòdnika midzë 345 a 352 rokã.

Jegò cało òstało pòchòwóné w Mirzë, a w 1087 rokù papiész kòzòł przënesc je do włosczégò miasta Bari.

Świāti Mikòłòj je baro pòpùlarnym swiàtim. Kùlt jegò òsobë sygò VI wiekù. Je partonã m.jin. Grecje, Mirë, Berlina, Mòskwë, a téz: cëczerników, dzecy, pòjmańców, kùpców, marinów, brutków, piekarzów, pielgrzimów, wanoźników, rëbòków, sãdzów, sztuderów, òsadzonych i żeglarzów.

Na òbrazach je przedstòwióny w ruchnach biskùpa. Jegò pòznakama są m.jin.: aniół, chléb, troje dzecy abò bũfków w wãbòruszkù, trzë jabka, trzë złoté kùle na ksążce abò w rãce, miech z darënkama, miész z dëtkama.

Zródło: www.brewiarz.pl/czytelnia/swieci/12-06.php3 (9.04.2020 r.)

- 1 Jak mészlisz, co swiāti Mikòłòj mòże miec pòspólnégò z Mikòłajã, jaczégò më znajemë?
- 2 Wkleji do zesziwkù òdjimczy Mikòłajów i zapiszë pò kaszëbskù nòwòzniészé wiadła na jich temat.
- 3 Ùložë jesz dwa pòwiedzenia sparłãczoné ze sw. Mikòłajã. Zapiszë je do zesziwkù.

Na colemãto kòła. Mikòłòj zëma Mikòłajã mróz wstrzimùje przëwòłò.

„W adwence skrzëpczi są zamklé”

- Jak długo dërëje adwent?
- Czim są apartni ten czas terò i piérwi?

Adwent to czas żdaniò na narodzenié Jezësa. Piérwi nie gòdzëło są mùzykòwac – stãdka taczé przësłowié w temace – ani chòdzëc na zabawë i mùzyczi.

Robòtë w pòlu bëlë zakùńczoné, bëlò wicy czasu na zëndzenia z rodzënëj i z sąsadama. Dłudzé wieczorë pasowalë, żebë przë skùbanim piórów, a w rëbacczych chëczach – przë wiãzaniem séców, kòrbic, spiewac (blós nòbòżné piesnie) i òpòwiadac so rozmajité, czãsto fantasticzné historie, z diòblama, z czarownicama, stròszkama, òpima i wieszczima.

W adwence bël mùsz òdstawieniò plëgów, bò *chto w adwence zemiã prëje, ten to sédem lat òdczëje*. Lëdze wierzëlë, że òronò zemia w adwence tracy swòjã ùrodzajnosć.

Na zôczątkù adwentu młodzëzna, òsobliwie bëńlowie, zaczinała szëkòwania do nôwòzniészégò i nôbarzi apartnégò widzawiszczã, jaczim bëłë – abò jesz są – gwiozdëczë. Wëzwëskiwelë ten czas, żebë rozdelëc midzë siebie role, òbzérelë larwë, rekwizytë, stroje i zajimelë sã jich naprawã abò robieniem jich na nowò, czëj bëłë za mòcno zniszczoné.

Do pòczątkù XX stalata baro znóny bëł zwëk kòlãdowaniò z szopką, zwónã betlejemką. Chòdzëlë z nią nôczãscy knòpi, co rozmielë klamstrowac. Kòlãdowelë òni przez całi adwent jaż do swiãta Trzech Królów. Szopczë bëłë baro skrómnëchné z Dzecãã w kùmkù, sw Józwą i Marijã, wòlã i òslã, òwcama, pasturkama. Wszëtkò to zrobioné z drewna abò papioru abò kòderków. Szopkòrz nosył betlejemkã zawieszonã na szëji, a czedë wchòdòł do chëczë, òbswiëcywòł ji bënë, wpròwiòł w ruch kùkełczë i spiëwòł kòlãdë.

Na spòdlim: Longin Malicki, *Rok obrzędowy na Kaszubach*, Gdańsk 1986 r., s. 9–14.

- 1 Co apartnégò robiło sã òb czas adwentu?
- 2 Wedle wierzeniów gbùrów, czegò nie nôleżãło robic w adwentowym czasie?

Zwiastowanie Mariji (1, 26-38)

W szòstim miesãcu bëł pòslóny òd Bòga aniòł Gabriel do miasta w Galileji zwónégò Nazaret, do dzëwicë, slëbny chłopa mionã Józef z rodu Dawida. A miono dzëwicë bëło Marija. I weszedł do Ni i rzekł: „Reduj sã, pełnò łasczi, Pón z Tobã”. Na ne słowa òna sã zlakła i rozmisla, co bë miòł znaczcëc nen pòzdrówk. I rzekł do Ni aniòł: „Nie strachòj sã, Marijo, bò [Të] nalazła łaskã ù Bòga. A hewò pòczniesz w sobie i ùrodzysz Sëna i nadòsz Mù miono Jezës. Òn bãdze wiòldzi i bãdze zwóny Sënã Nòwëszszégò, a Pón Bóg dô mù trón Jegò òjca Dawida. I bãdze królowòł nad dodomã Jakùbòwim na wieczy, a Jegò królestwò nie bãdze miało kùńca. Marija rzekła do aniòła: „Jak to sã stònie, skòrno chłopa nie znają?” I òdrzekł ji aniòł: „Duch Swiãti zestãpi na ce i mòc Nòwëszszégò ce zakrëje. Temù téz Swiãté, co sã narodzy, bãdze zwóné Bòzim Sënã. A hewò twòja krewnò, Elżbiëta, pòczãła sëna w swòji staroscë i je ju w szòstim miesãcu na, co jã zwelë nierodną. Bò dlò Bòga ni ma nic niemòzlwëwégò”. A Marija rzekła: „Hewò jò służëbnica Pana. Niech mie bãdze pòdług Twójégò słowa”. Tej aniòł òdeszedł òd Ni.

Ewanieliò wedle sw. Łukòsza, w: Nowi Testameńt. Ewanielie pò kaszëbskù, z greczi na kaszëbsczë jãzëk przelożił ò. Adam Riszard Sykora OFM, Gduńsk 2014, s. 156–157.

- 3 Jaczé wëdarzenié òpisywò wëjimk ewanielie? Wëmień bòhaterów tego zdarzeniò.
- 4 Przetłómaczë na jãzëk pòlsczi słowa, jaczé czerëje do Marije aniòł.
- 5 Przëzdrzë sã ò obrazowi jednégò z nôwidzalszich malarzów i òpiszë gò. Wëzwëskòj schemat i słowiznã zgromadzonã na pòstãpny starnie:

Leònardo da Vinci, *Zwiastowanie*, XV w., Galeria Uffizi, òlëj i tempera na plòtnie.

Òpisënk òbrazu – schemat wëpòwiedzë

Wstãp – wiadła ò àutorze i jegò dokazu (chto, czedë je stwòrził, jaczi je temat, dze mòże òbaczcë ten òbrôz, jakã technikã òstòł wëkònóny)

Rozwiniãcë – òpisënk òbrazu (co òstało przedstawioné, jakò je farwnosc); pierszi, drëdzi plan

Zakùnczenié – nôstrój òbrazu, jak wpłiwò na òdbiércã (czë sã widzy, jaczé wseczcëca bÛdzy i czemu)

gładkò, farwné klédë (sëknie), pierszi, drëdzi plan, kłaniac sã, bëc wërzasłim, pòdnaszac, sedzec, òpiartò ò kòlano, bladò, kruzowaté włosë, skrzydła jak ptòch, zelonò, ùkwieconò łàka, pòdniosłé pòlce, przë bÛdinkù, w ògardze, czëtac, drzewa, chòjnë, danë, dòka, górë, snòzi kròjmalënk, stòtk ze zdobionyma nogama, àureòla, gard, hòwinga, bòtë,

Testament Mestwina

- @ **1** Przeczëtòj ùwòzno kròtkã infòrmacjã ò Mestwinie II, zwònym téz Mszczëgã, Mscëwòjã abò Mscëwójã, a pòzni òdszëkòj w internece, co sã wëdarzëło 15 gromicznika 1282 rokù. Przeczëtòj i spròbuj przedstawić pò kaszëbskù szerszé wiadła ò ksãcu, historiã òpisónégò wëdarzeniò i jegò znaczenim.

- ✚ **1** Przeczëtòjta z pòdzëlã na role wëjimczy dokazu ks. Bernata Sëchtë.

Bernat Sëchta

Òstatnò Gwiòzdka Mestwina (wëjimczy)

Mestwin

Czëjã, jakbë gdzes dalek chòré kwiòtchi szeptalë glosã czerwionym jak krew...

Sybilla

To naje matczy spiëwajã dzecóm w kòlibkach ò zbrodni we Gduńskù...

(*spiëw cëchnie*)

Jaczé jesz, Mestwinie, niesesz pòd pòwiekã òbrazë?

Mestwin

Jaczé òbrazë?

(*òczë przëstòniwò rãkã*)

Sybillo, zebierz krëszënë mòjich słów i skùncz sama pisac ksãgã, bò mòje òkò ni mòże zdrzec na te pòmianë, co jidã, co gnajã jak kón.

Sybilla

Zrobiã, jak kòzesz, ksazã.

Mestwin

(mòdli sã)

Bòże, aż zawiniła Kaszëbskò, że jes òdwrócył òd ni òbliczé?! Mało jesz królëje krwi, mało łzów?! Wej, lud mój zabél sã smiôc, wiatrë ù nas nie wieją, le jiczã, deszcze nie padają, le płaczą, a Të, Bòże, prëczkùjesz i bijesz... Miłoserdzégò, Panie, miłoserdzégò! Błogòsławiony Wójcechù i Mikòłaju, swiãtò Katarzëno, òpiekùnkò domù Grifitów, swiãtò Barbaro, patrónkò Pòmòrzò, òdwrócta òd nas mòrdarzów z mieczã pòdnioslim, co dzòtków i białk pije krew!

(Dłudzé mòłczenié. Wkól cëszo. Za sztót czëc letczé klepanie do dwiërzów)

Chto tam?

(klepanié sã pòwtòrzò)

Hej, je tam chto? Przemkù, jes të to? Czemu nie wchòdzysz?

(Òtmikają sã dwiërze. W kòle bladomòdrégò widu je widzec cëniò Swiãtopòłka w zbroje)

Cëniò Swiãtopòłka

(òpiarti ò dłudzi miecz)

Sënie, to jò, twój òjc Swiãtopòłk.

Mestwin

(ùredóny)

Tatinkù! Ach, to wë jesce, mój tatinkù! Skądkaż wë jidzece?

Cëniò Swiãtopòłka.

Z Òliwë.

Mestwin

Tatinkù, tu chtos klepie do mie.

Cëniò Swiãtopòłka

Gdze, sënie?

Mestwin

(pòkazywò)

Tam, na brómã.

(trzãse sã òd znobù)

Tatinkù, mie sã tak wiedno zdaje, jakbë chtos òmëlëcã szedł, pòmalinkù zbliżòł sã do mie i wszëtek mróz z bütna niósł do zómkù.

Cëniò Swiãtopòłka

Nie bój sã. Jò jã pòtkòł. To pòsłańc Bòzi. Twój òstatny gòsc.

Mestwin

Na Biòłò?

Cëniò Swiãtopòłka

Sënie, gòtuj sã w drogã.

Mestwin

Tatinkù, jakże jò mògã ùmrzec?! Aż sã z domôctwã najim stónie?! Nié, tatinkù, ricerz nie bòji sã trémë, ale jò w niã wstãpic ni mògã. Jò mùszã žec! Wëgłodniałi smòk miemiecczi le dulczy na mój kùnc, żebë rozdrapac Kaszëbë, Pòmòrzé.

Céniò Swiãtopòłka

Mestwinie, czëž głos wspólny krwi, jakò w Kaszëbach i Pòlòchach plënie, nie kòzòł tobie Czòrnégò Gri-fa skrëc pòd Biòlégò Òrzła skrzydło?! Czemu tej serce ùcëkò tobie? Jesz za mógò žecò, czej jem z Krzë-żòkama prowadzył krwawé biòtcki, lud naju glosno wòłòł, żebësmë wrócëlë dodóm i żëlë z Piastama pòd jednym dakã, jak piérwi za wiòldżich Bòlesławów. I temu mój duch bël z tobã, Mestwinie, czej jes Przemësłowi przekòzywòł Pòmòrzé. Dòj, Bòże, żebë sã stało solã zjednoczony Pòlsczi.

Mestwin

(czëc melodiã)

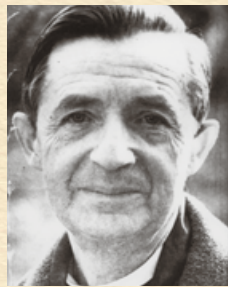
Szaro mie sã zrobiło w òczach... Cemno jak w grobie... Tatinkù, gdzie wë jesce?... Pòzdòjce, jò jidã z wami! Zarzucã le płòszcz. Jò schòdzã do grobù, a tã, Pòmòrzé mòje, mdzesz z Pòlskã trwa-ło wieczno!

Bernat Sëchta, *Òstatnò Gwiòzdzka Mestwina* (wëjimk),
w: Tadeùsz Lipszczi, *Remùsowi króm*, Gduńsk 1990, s. 114–119.

Òstatnò Gwiòzdzka Mestwina – drama ks. B. Sëchtë, chtërny głównym bòhaterã je ksążã kaszëbskò-pòmòrsczi, Mestwin II. Akcjò rozgriwò sã w wilëjã wieczór 1294 roku. Mestwin czëje, że smierc je kròtkò. Ždaje na przëbëcë Przemësła II, ksãca Wiòlgòpòlsczi i jiscy sã, czë abë ksążã sã nie rozmëślił i dali bãdze chcòł pòłączëc Pòmòrzé z Wiòlgò-pòlskã. Prosy kanclerza, probòszcza kòscoła sw. Katarzënë we Gduńskù, żebë przëczëtòł przë swiòdkach jegò testament.

II akt rozgriwò sã na grańcë spikù. Zblizò sã czas pasterczy. Mestwin sniãcë biòtkuje sã z Krzëżòkama, chtërny chcã ùkrasc jegò slédnã wòlã i jã zmienic. Wchòdò Sybilla, chtërna malëje wizje przinòtë Pòmòrzò.

Drama kùnczi sã smiercã Mestwina i przëbëcym Przemësła, przed chtërnym klóniò sã pòmòrsczé ricerstwò.

Bernat Sëchta (1907–1982)
ùrodzył sã w Pùzdrowie kòl Serakòjc. Ùsòdzca wiérztów, dramów, a òsobliëwie 7-tomòwégò *Słowarza gwarów kaszëbszczich*.

- @ 2 Jaczé òbrazë widzy Sybilla? Co sã stónie we Gduńsku? Nalezë wiadła ò wëdarzenim, jaczé nastãpi we Gduńskù pò smiercë Mestwina.
- @ 3 Duch Swiãtopòłka – òjca Mestwina przëchòdzy, żebë ùkòjic nieùbëtk sëna. Co znaczą jegò słowa: *Mestwinie, czëž głos wspólny krwi, jakò w Kaszëbach i Pòlòchach plënie, nie kòzòł tobie Czòrnégò Gri-fa skrëc pòd Biòlégò Òrzła skrzydło?!* Dlò jich wëjasnieniò wëzwëskòj dobëtë z internetu wiadła ò ùkładze w Kãpnie.

Tekst przeznaczony do wëstawieniô na binie nôleži do **DRAMĚ** jakno ôrtu lëteracczégò. Wëpòwiedzë bôhaterów (dialodzi i mònolodzi) zaliczómë do **głównégò tekstu**, a wskôzë dlô aktorów i jinëch, infòmacje ò môlu i czasu zdarzeniów nazëwómë **pòbòcznym tekstã** (didaskalia).

- 4 Pòdôj przykładë elementów głównégò i pòbòcznégo tekstu.
- 5 Ùdokażnij, że wëjimk dokazu Bernata Sëchtë nôleži do dramë jakno ôrtu lëteracczégò.
- 6 Mestwin gòdô do ôjca: „Tatinkù! Ach, to **Wë jesce**, mój tatinkù! Skądkaż **Wë jidzece**”

Wë to pòczestnô fòrma, tzw. *pluralis maiestaticus*, brëkòwnô w òdniesenim do chłopã abò białci, chtërnëch mómë w ùwòżanim. Nôleži jã òdròznic òd fòrmë 2 òs. wielny lëczbë **wa**. Dôj bôczënk na fòrmã czasnika!

Wa jesta

Wë jesce

Wa jidzeta

Wë jidzece

Lëst do Gwiôzdora

- 💡 ● Ùłozë rebùs do zëwiszcza *gwiôzdór*.
- Przëbòczë so, kògùm bëł sw. Mikòłôj.

Dòwno temù pò swiece, z miechã fùl darënków dlô dzecy, chòdzył swiãti biskùp zwóny Mikòłajã. Zmarachòwóny òn bëł baro, kò robòtë miòł wiele.

Jednégò dnia zawãdrowòł Mikòłôj na Kaszëbë.

– Ach, całi swiat jem ju òbszedł, a jesz mùszã kaszëbsczim dzecóm darënczi wrãczëc – rzekł zmãczony do se, a sòdł na mechatim kamie, co stojòł kòle drodżi.

Wtim kam zaczął sã rëszac.

– Cëż je! – zawòłòł swiãti. – Co to za dzywny kam?

– Czemuż të na miã sòdł! – zawrzeszczòł kam.

Mikòłôj skòczil do górë. Kam zaczął sã pòdnaszac i przed zdzëwionym swiãtim stanął wiòldzi chłop. Òblokłi bëł w grëbi kòzëch, na głowã wcësnioné miòł baraniã mùcã, nosył wãsë i długã brodã.

– Kim të jes? – zapitòł Mikòłôj.

– Jò jem dzadã proszącym. Chòdzã òd chëczë do chëczë i proszã lëdzy ò jedzenié, a za to òpòwiòdóm jima co sã na swiece dzeje. A kim të jes? Òbleczënk môsz biskùpa, ale...

– Jò jem Swiãti Mikòłôj, chtëren dzecóm darënczi na Gòdë roznòszò.

– Ach jo, jò jem czuł ò ce – rzekł dzòd. – Wiész të co. Jò widzã, że të jes mòckò zmarachòwóny, mòzë jò cë pòmògã dwigac nen miech. Òkróm tegò jò znóm wszëtczë stegnë na Kaszëbach, a wiém, dze dzecë mieszkajã.

Mikòlòj baro sã ùcesził. Miech bël cãzczi, temù pòmòcnik, chòc baro dzywny, bë mù sã przëdòł.

Òd tegò czasu Swiãti Mikòlòj wãdrowòł pò Kaszëbach razã z dzadã. Chòdzëlë òd dodomù do dodomù i dзецóm ùcechã i redosc nieslë.

Pò czile latach Mikòlòj rzekł:

– Wiész tã co? Tã bë mógl sòm darënczi roznaszac. Jò móm tak wiele robòtë na całim swiece, a tã bë kaszëbsczim dzòtkóm redosc spròwiòł.

Co tã na to?

– Në, kò dobrze, leno że òne na ce zdajã, a mie wierã kãszyczk sã bòjã, bò jem stòri i tak dzywno òblokli.

Mikòlòj pòmëslòł, a rzekł:

– Chòc tã jes stòri a dzywno òblokli, tej jednakò lëdze sã ce nie bòjã, bò serce a dëszã mòsz czëstã jak blãkné gwiondzë na niebie. Ju wiém! Òd dzysò mdzesz sã zwòł Gwiondzór, a bãdziesz chòdzył do dzeci na Wilëjã. Mdzesz pitòł z pòcerza, grzecznym dòsz darënczi, a nielusym ròzgã. Jò zòs mdã òdwiëdzòł Kaszëbów w mòje swiãto 6 gòdnika.

– Ale wtenczas w nizòdny chëczë tã gòdowégò drzewka nie nalëzesz.

– Hmmm, në tej jò mdã... – Mikòlòj wezdrzòł na wiòldzë kùrpë dzada – darënczi dзецóm w bótach òstòwiòł.

Òd tegò czasu Swiãti Mikòlòj przëchòdò do kaszëbsczich dzòtków 6 gòdnika i wklòdò dзецóm darënczi w bëlno wëczëszczoné bòtë, a dzòd zwòny Gwiondzorã na Wilëjã Gòdów z wiòldzim miechã na pùklu òd chëczë do chëczë wãdrëje.

Róman Drzëdzdòn, *Swiãti Mikòlòj a Gwiondzór*, w: „Pomerania”, 2007, nr 1 („Najò ùczba”, s. IV).

- 1 Skãdka, wedle pòwiòstczi, wzał sã na Kaszëbach Gwiondzór?
- 2 Wëmien bòhaterów ti historie. Jak òni sã pòdzielëlë robòtã przë roznòszanim darënków?
- 3 Zbliżajã sã Gòdë. Napiszë do Gwiondzora lëst, na mòdlã tegò, jaczi dzòtczi piszã do Mikòłaja. Pòproszë gò ò wëprãgli darënk. Przëbòczë so elementë lëstu. Wëzwëskòj słowiznã z ramczi.

lubòtny / tczëwòrtny Gwiondzorze; jò bë chcòł / chcała; baro Ce proszã ò...;
przënies mie; ni mògã sã dozdac; jò bë bël / bëła baro ròd; na zòczãtkù;
slã pòzdrówk; zdajã na Ce, dzãkùjã Tobie

„Cobë kòzka nie skòkała...”

- Q ● Co mòzemë robic zëmã, czedë mómë wòlny czas?
● Jaczë je pòlszczë przëslòwié pasowné do tegò z tematu.

Sniëg spòdl jesz przed Gòdama i leżòł całi stëcznik, a bëło gò coròz to wiãcy, bò tej-sej jesz padało. Mròz tãz fest trzimòł i zapòwiòdałë sã dobré zëmòwé ferie. Jaz w pierszi dzëń feriów më sã dowiedzelë, że na całi tidzëń przëjëdzajã do nas Karolëna i Dankã, nasze pòłsostrë.(...)

– Te dwie miastowé doch sã nie nadòwajã na wies. Nie pamiãtòsz tã, co z nima bëło òstatnym razã?

– Mëslisz të? – jô ôdrzekł. – Kò òbòczimë wnet.

Z pòczàtkù nick nie zapòwiôdało, żebë Zbisk miôł miec pròwdã. Më sã wszëtcë razã fejn zabòwielë, zjéżdzelë na sònkach i nartach, chòdzëlë na szrëce, cëskelë snieżónkama, lepilë snieżëlce i biegele pò sniegu. Bùten më bëlë òd rena do wieczora, a nawetka jesz wieczór nama sã chcało jic na snieg. To cë bëło! Czasã jesz tatka z nama jachòł na Wieżęcã, a czasã më sedzelë wieczór doma i grele w rozmajité jigrë. Jaż rôz nama sã zachcało jachac do miasta do kina i do aquaparkù.

Më ze Zbiskã ju dôwno bëlë fertich, tatka téz ju autòł miôł wëstawioné, a dzéwczãta jesz sã szpéglowalë. (...)

– Mòta wa ale dładzi ògón! Tec më mómë zrobionã rezerwacjã! Mie ò to nie je, leno më jã mùszimë òdebrac pól gòdzënë chùtcsi! Bez to waje pùcowanié më nie zdązimë! – szkalowòł tatka.

– Zarò, zarò – wòłalë dzéwczãta. – Jesz përzniã.

Ale tegò nama bëło ju za wiele. Më wlezlë do nich do jizbë, a tam dwie so sedzalë przed toaletkã i nakłòdalë na se rozmajité pòlepsziwòcë.

– Jenë, dzéwczãta, abò wa jedzeta, abò nié! – nie wëtrzymòł tatka. (...)

– Ale tak na mòjich nogach! – wrzeszczòł, leno wnet tegò gòrkò pòżalowòł.

Danusza przed samim autołã sã pòslëzgnã na sniegu i zwróca tak nieszczestlëwie, że répnã swòjim dosc wiòldzim nosã w próg autoła. Ala że! Miast do kina trzeba z nią bëło terò flot jachac do szpitala. Jak sã na placu pòkòzało, nos bëł złómóny i trzeba bëło zrobic òperacjã. (...)

Danusza, chòc mòłò, bëła jesz barzi pëskatò jak Karolëna.

Jak przëszlë sòstrë z doktorã, żebë jã wzac, òna do nich rzekła:

– A mùszã jô miec tã òperacjã, co?

– Mùszisz, dzieckò – ôdrzekł doktor. – Jinaczi twój piãkny nosk bë bëł grëbi i krzewi. Ga bë kòzka nie skòkała, bë gùzeczka nie dostała. (...)

– A mòzeta mie tak zrobic, żebë ten nos bëł përzniã mniészzi?

– Hmmm. Tegò jô cë òbiecac ni mògã, za to z te krzewégò, złómónégò nosa më cë na gwës wëpòmòzemë.

To wërazno Danuszã ùspòkòjiło.

Na szczescé òperacjò nie bëła długò i za pòrã gòdzyn Danusza przëchòda ju do se. (...)

Janusz Mamelszczi, *Mack*, Gduńsk 2016, s. 121–123.

1 Przeczëtòj pò cëchù tekst i wëkònòj zadanié, zaznaciwajacë P jeżlë zdanié je pròwdzëwé abò F czëj zdanié je falszëwé.

P **F** Do Macka i Zbiska przëjachelë półbracynowie.

P **F** Mack i Zbisk dostelë gòscy òb czas latnëch feriów.

P **F** Bòhaterowie jachelë ze starszima do aquaparkù.

P **F** Pólsòstrë zwalë sã Katarzëna i Danka.

P **F** Danusza złóma sobie nos.

P **F** Starszò bëła Danusza.

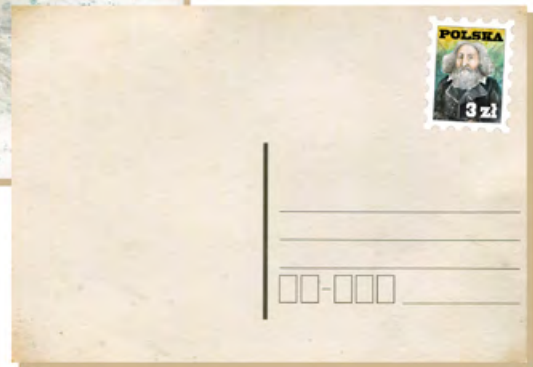
2 Òpòwiédz, jak sã dzecë wespół bawilë. Nalezë pasowny wëjimk tekstu.

3 Co sã nie widzało Danuszë w ji wëzdratkù? Pòmëslë, czë të téz mòsz jaczës kòmpleksë? Spróbuj je òswòjic, malëjacë swòjã karikaturã.

Karikatura – przesadné i òsmieszajacé przedstawienié pòstaci, pòlégò na ùmëslnym wëapartnienim jaczis znanczi wëzdratkù abò zëcowi pòstawë.

- ☐ 4 Napiszë, jakno Karolëna abò Danusza kòrtkã z zëmòwëch feriów z pòzdrówkama dlô starszich.

Zëmòwé wiodro

- Opiszë òbròz àùtorstwa Sylwie Kòszòłtci
- A jak dzysò je za òknã?
 - Jaczé mómë wiodro?
 - Czë na niebie są blónë?
 - Czë je kòmùdno, a mòże swiëcy słuńce?
 - Padò sniégu abò deszcz?
 - Je wiòldzi mróz, a mòże ceplota je wëzi zera?

Sylwia Kòszòłtka, Zëma, ze zbiérkù àùtorczë.

Jón Trepczik

Zëmòwi wiater

Wiatrze, wiatrze, skądka wiejesz, że jes tak zëmny?
 Znobisz pòla, sniegù sejesz wkół coròz wicy.
 – Przënkòł jem dalek z nordë, dze no wstec je mróz,
 Znądka bãdã wama wiedno zyb i zëmã niòsł.

Wiatrze, wiatrze, pòwiedz kòjże, co z te mòsz za zwësk?
 Że të niesesz biédnym lëdzóm ùcemiągã, cësk?
 – Jò latawc jem, wiòldzi psota i sã smiejã z te,
 Że jò mògã lëdzóm wnëcac zëbù do jizbë.

Wiatrze, wiatrze, tej le dmùsze, wiejë so dali!
 Bëlly nie lãkò sã ce, chòc të bë wiòł mòcni.
 – Dze jò chcã, zwrócywóm chëczë, zatopiã òkrãt.
 I jak stebło lómiã grëbé ùzycmzi drzewiãt.

Mësła dzecka, òprac. E. E. Prëczkòwscë, Banino 2001, s. 204.

- 1 Do kògò zwrócò sã òsoba mówiącò?

Apòsztrofa – bezpòstrzédny zwrot do adresata.

- 2 Jaczé pëtania zadòwò pòdmiot liryczny?
- 3 Przeczëtòjta wiërzttã z pòdzëlã na role.
- 4 Co mòże rzec ò wietrze z wiërzttë Jana Trepczika. Jaczima znankama mòże gò òkreslëc.
- 5 Rozrzeszë rebùs, a dowiesz sã, jaczi je titel pòstãpny wiërzttë Jana Trepczika.

Jón Trepczik

...

Je slëzgawica glòtëchnò, wòda stãglò w lód.
 Bãdże pùrgòwka piãknëchnò, szrëce le na bót!
 Mdze jachanié tej na miónczi, lód cwiardi jak stòl
 Pòzwòniwac mdã nóm zwónczi, smiëchë pùdã w dól.

Krzikanié i gùtorzenié, sónczi, szrëc i lód,
 To jachanié, jak w sto kòni, to pëszny je sztót!

Le jak wiater chcemë nëkac, jak liskniáce dżac,
Jaż tatink nas przinǳe szėkac, dodóm wólajac.

Hewò z drėchama na szrėcach pùrgò sã Léónk,
A znów hejne nëkò z górczi całò réga sónk.
Mė tu wszėtcė jesmė bűten, chòc je mróz bėlny,
Doma sedżą leno zmiòrzcė abò téz chòri.

Jón Trepczik, *Wierztė starka dlò dzòtk*, Gduńsk 2018, s. 41.

- 6 Jaczi je nõstrój ti wierztė? Wskażė pasowné wėrazė, epitetė. Dòj bòczėnk na zdrobnienia – jaczé je jich znaczenié?
- 7 Nadòj title kòzdi sztrofie.
- 8 Czė òbròz òpisywóny na pòczàtkù ùczbė móglbė bėc ilustracjà do pierszégò czė drėdzégò dokazu Trepczika. Ùdokaznij swòje zdanié.
- 9 Namaluj swój òbròz w scenerie zapòdóny dzysėszim tematã.
- 10 Zapėtòj swòjã starkã abò starszã sãòdkã ò zwėczi i òbrzãdė sparłãczoné ze zdėnkã i wieselim. Zapiszė nõwòzniešzė wiadła.

Wieselné òbrzãdė przódė i dzys

- Pòdziel sã wiadłama, jaczé ùdało cė sã ùstalėc òb czas rozmòwė ze starkã abò jinszima rozmòwcama.

- 1 Ùložė pòsobicã pòstãpnė etapė sparłãczoné ze zdėnkã i wieselim. Nadòj jima pòzwė, jaczé nalėzesz w ramce.

brutczci tuńc, wrėje, òczepinë, wieselė, pòlterabend, zòpòwiedzė,
wińczėnė, zrãkòwinė, tuńc maszków, przenosėnė

- lėdze gòdelė ò tim, że młodi spedłė z kòzalnicė
- jinaczi ròjbė abò òbzėrczi
- zabawė, tuńce, jedzenié. Mòltėchã bėło miãso, rėbė, klòsczi z brzadã i czarwina. Dėrowało to òd 3 do 7 dniów
- w wilėjã zdėnkù przėdònczi (drėchnė) wiłė wińc z mėrtė dlò młodi brutczci
- kawaler ze swòjima starszima jedze do dodomù młodi brutczci, żebė pòdarowac ji cos kòsztownégò: zėgark, piestrzėń. Dzėwczã darowało kawalerowi chùstkã
- gòscenié przebierańców, nõczãscy bėlė to baba z dżadã

- młodô brutka tańcëje z kòzdìm wieselnym gòscã. Za tuńc nalezi zapłacëc
- tłëczenié szkła ò dwiérze młodi brutczy, co miało przënesc młodim szczescé i bògactwò
- òdbiwalë sã pò wszëtczich ùroczëznach i zabawach. Jinaczi òpùscënë. Przecygniãcé młodi białczy do dodomù młodégò
- òbrząd pòlégający na zjãcym wińca z głowë młodi i nałożenié ji czepca jakò znanczi przëdzeniô z rolë brutczy w rolã białczy

2 Przepòrzãdkùj malënczi do etapów wieselégò.

Baro wòzną rolã sprawòwòł **družba**, chtëren bët pòstrzednikã midzë kawalerã a òjcã młodi brutczy. Do niego nôležãło ùmówienié wrëjów, zrãkòwinów, òn téz przëroczòł na wieselé i zaczinòł brutczy tuńc. Za bëlné zwrëjarzenié młodi pòn òbdarowiwòł gò dłudzima skòrzniami abò kastã bùlew.

Żle òb czas narajaniô knòpù i družbie starszi brutczy pòdelë czòrné krëpë bez mléka, znaczeło to, że ni mają tu czegò szëcac i młodô nie dostónié zezwòleniô na zdënk.

Młodô brutka téz mia swòje drëszczy do pòmòcë, bëłë to **przëdónczi (drëchnë)**. Òne w przeddzén zdënkù wiłë wińc z mërtë, przed zdënkã wkłòdatë dëtk w bót młodi na szczescé. Dwie przëdónczi razã z młodã brutkã i ji matkã jachałë do kòscoła. Do wòłtòrza młodã brutkã prowadzëlë dwie przëdónczi, a reszta w kwiatowëch wińcach szła za nima.

Kòl dwanòsti w nocë w wieselé młodi rôczył na zabawã tzw. **òknowëch**, co pòd òknama wzérelë na to, co sã na wieselim dzeje.

Òbrzãdçi, przesãdë:

- Zdënk òdbiwôł sã we wtórczi przed pôłniã, jeseniã abò zëmã midzë Nowim Rokã a zôpustama.
- Przed wëjzãdã do kòscoła mëma ze starszima białkama, chcãcë ùchronic młodã brutkã przed czarama i ùrokama, w sëkniã wsziwałë swiãcony kòlãder, a w czeszeñ wklôdałë chłopszczi zégark. Matka pas młodi przewiãzywa chmielã, co miało dac wiele zdrowëch dzecy. Przed ùrokã chronic miałë blewiãzczi, jaczé wiãzało sã družbie i kòniowi, co wiózł młodã do kòscoła. Przëdónczi òb czas drodzi próbòwałë sygnãc tëch wstãżków, a złapanié miało zwiastowac jich chùtkã żeñbã.
- Młodi w kòscele mùszelë bëc krótkò se, żebë nic przez nich nie bëło widzëc, żebë nic ani nicht jich nie rozłãczył.
- Czej pón młodi przë wòłtòrzu òbrócył sã w prawò, to òznòczało, że *białka mdze te bùksë nosëła, a òn tã spòdnicã*.
- Młodi jachelë z kòscoła jakò pierszi, za nima mùzyka i pòstãpnë wòzë.
- Dzòtkóm w drodze z kòscoła rozdòwelë bómci.

Na spòdlim: Bernat Sëchta, *Słownik gwar kaszubskich*, t. VI, Wrocław – Warszawa – Kraków 1968, s. 139–142.

3 Pòrównòj wieselné òbrzãdë piérwi z dzysdniowima. Co òstało z tëch dównëch zwëków?

4 Przeczëtòj szpòrtownã pòwiòstkã ò wrëjach z Grótowã Julã.

Do Grótowi Julë różny kawelérze zachòdzą, ale że òna wej mò kãsk ten krótczi wid, tej òni le to zmãdrzã. Jak ten òstatny kawaler miòł tu na wrëje przëjachac, tak òna, niebòròk, chca pòkazac, że òna ni mò te krótczégò widu i òna sã ùmówia ze stòrã Grótkã i pòloza jigłã na zemiã.

Jak ten kawaler bëł tam, a òni pilë kawã, tak Julia sã òdezwa do Grótczi:

– Wécele, mëmkò, na zemi jigłã lezi.

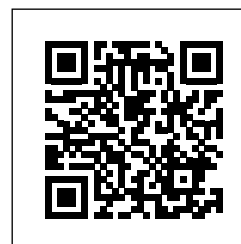
Nen kawaler cos czuł ò ji krótczim widze, ale skòrno òna tã jigłã widza i pòdniosła, tak òn so mëslòł: „Jednak to ni mùszi bëc pròwda. Jak to, wétale, lëdze mògã niesc”. I òn dostòł na Julã chrapkã. Ale złé prawie chcało, że na stole stojòł talërz z masłã. – A mają ti Gróce biòłégò kòta doma. – Terò Julia bëła ti ùdbë, że to bëł ten kòt, tak òna prosto z górë w no masło rãkã czapnã i zawrzeszczã:

– Pszë kòce! Pùdziesz tã ze stołu przëcz! Të biësu, tã, co jeden biës jes!

Ten kawaler widzòł, co sã swiãcëło, a rôjca tãz.

W widze dnia. Gòdczi i bójczi z Kaszëb ze Słowòrza Sëchtë, òprac. Grégòr J. Schramke, Gdiniò 2009, s. 113.

5 Òbezdrzëta widzawiszczë w reżiserie Waldemara Kapiszczi na spòdlim dramë Bernata Sëchtë „Hanka sã żeni”. Pòdzelta sã swòjima wrazeniama. Jaczé zwëczi i òbrzãdë bëłë ùkòzóné w ti dramie?

M jak miłota

■ Rozrzeszë wëzgódkã, a dowiesz sã, chto bãdze bòhaterã dzysészi ùczbë.

- Wiòldzi biòti ptòch;
- Mò czerwòno-czòrny dzób;
- Jegò młodé mają szaré ùpierzenié.

We wsë żëło dwòje mùlków, chtërny sã barzëczkò kòchelë. Ju bëło wszëtkò przërëchtowóné do jich zdënkù i lëdze gòdelë, że no dwòjeczkò mdze ze sobã żëło szczęstlëwie, ale kawel chcòł jinaczi. Wieselnicë bëłë zjachóny. Kònie zaprzëglë, mùzykanccë zagrelë na trãbach i perowało wieselé do kòscoła. Gòscowie i kawalér z brutką bëłë ju na stãpniach, czej tam sã zjawiła stòrò i strasnò jak noc cota z czòrnym pùjkã. Pùjk nòprzód kãsył brutkã, a tej kawalera. I tej, miast nèch dwòje mùlków, nad lëdztwã zjawiłë sã dwa kòłpie.

Wërzasli wieselnicë sã rozbieglë i kòzdi z nich do se dodóm nèkòł. Nòbarzi sã jiscëła nènka zarzekłégò dzëwczëca. Òna nocama nie spa i do nikògò nick nie gòda. Lëdze mëslełë, że ji bëło w głowã zaszlë. Òna mësła, że ju nick swòji òtroczëcë nie mdze mogła pòmòc. A tu sã zdarzëło cos, czegò sã nicht nie spòdzëwòł. Na nieszczęstlëwò białka w jeden latny dzëń, czej bëło pëszné wiodro, szła w las zbierac grzëbë i tej òna nalazła w bòrowiczim skalëczonã wieszczòrkã. Białka wzãła no zwierzãtkò dodóm, wëlékarzëła je, da jemù jesc i pùscëła nazòd w las. Nigle wieszczòrka szła dodóm, do swòji lasowi chcëcë w drzewiãcu, rzekła do ny białczì:

– Dobré białcëskò, biòj do jezora, chtërno je sprzëti lasu. Tam plëną dwa kòłpie. Zawòłój je tima mionama, jaczé mielë twòje dzëwczã i twój zãc.

Białka ùslëcha radë wieszczòrczi i ledwò wërzekła jich miona, tej zaròzka ùdrzała miast kòłpiów dwòje młodëch, szczęstlëwëch lëdzy, chtërny òd negò sztërkù jaż do smiercë żëlë ze sobã w zgòdze.

Alojzy Nòdzel, *Zarzekłé kòłpie*, w: *W kròjnie kaszëbsczich brawãdów*, òprac. B. Ùgowskò, Gduńsk 2018, s. 95–98.

1 Na spòdlim tekstu dofùluj zdania.

- Stòrò i strasnò cota z czòrnym *tòszã* / *pùjkã* pòjawia sã na trapach kòscoła.
- Pùjk *kãsył* / *kùsznãł* młodëch.
- Cota zaczarzëła młodëch w *kaczczi* / *kòłpie*.
- Matka dzëwczëca nalazła w lese zrenionã *jaskùleczkã* / *wieszczòrkã*.
- Zarzekłé kòłpie *ùdało sã* / *nie ùdało sã* òdczarzëc.
- Żebë òdczarzëc młodëch sygå *zawòtac jich miona* / *wëpòwiedzec zaklãcë*.

- 2 W pierszim akapice dôj bôczënk na pòdsztrichniãté wërazë. Jaczé mòże zadac do nich pëtania?

PRZËCZASNIK – dzél mòwë mdący òkreslenim czasnika.

Òdpòwiôdô na pëtania: **jak? gdzie? czedë?**

Przëczasniczi, co pòchôdajã òd znankòwników mòże stãpniowac.

- 3 Wskażë czasniczi, jaczé òkresliwajã pòdsztrichniãté przëczasniczi.

- 4 Z pòdónëch wërazów wskażë przëczasniczi. Dôj bôczënk, że niechtërne sã baro podobné do znankòwników.

miò, chùtkò, malinczi, staranno, wòlno, piãkny, snôzo,
dzys, pòwitrze, niedalek, daleczi, blisczi

- 5 Zamieñ znankòwniczi na przëczasniczi i na òpak.

znankòwnik	przëczasnik
brzëdczi	
mòtò	
	chùtkò
wòlné	
	jasno

- 6 Napiszë stãpnie przëczasników. Nòprzòd równak przëbòczë so, jaczé mómë stãpnie i òrtë stãpniowaniò.

chùtkò → →

drãgò → →

dobrze → →

maò → →

„Rëbóm wòda, lëdzóm zgòda”

- W co nôbarzi lubita sã bawic ze swòjim rodzeństwã abò drëchama? Je cos, co sã tobie nie widzy w twòjim bracie abò sostrze czë drëchù? Ò co sã nôczãscy sztridëjeta?

- 1 Przeczëtòjta razã pòstãpnã przigòdã Macka. Dòjta bôczënk na rzeczònczi.

Jak Zbischk bëł mniészzi, jò lubił sã z nim bawic. Òb lato më bieglë pò pòdwòrzim, pò łãkach, bawilë sã w wòjnã, w Indianów, strzëlełë z knëplów, robilë łãczi, chòwelë sã i szukelë. Jò jem starszi i Zbischk wiedno mie slëchòł. Òn rôd to robił, bò jemù sã widzało, że mòże bawic sã ze starszim bratã. Tak jò gò miòł w mòtkù.

Terô jô sã z nim za nic ni mògã zgòdzëc. Z nim sã prosto nie jidze dogadac. Òn je tak swòjégò łba, że nie ùstąpi ani na krok. Jô so z nim ni mògã ò bòszi swiat dac radë. (...) Nògòrzi je, jak mùszimë cos robic razã. Òn chce pò swòjémù i nie dô so nick wgadac. A jak jô gò próbùjã na mòc dostac na swòjã stronã, tej òn zarò wrzeszczi, że jô gò bijã. To cë je ale bleczk. Z nim to ju nie je. (...)

Latos w naszym sadze bëło baro wiele jabków. Szczescé w sąsiedny wsë skùpiwelë spadłë jabka. Tej jednégo dnia tatka do nas gòdò:

– Wezta so knòpi nazbieròjta w miechë jak nôwiãcy tëch jabków, a tej je wrzucta na kastã, jô je wama zawiezã na skùp.

– A kògò bãdã te dëtcki

– zarò sã spitòł Zbyszka.

– Kò jô doch gòdóm, że waju

– òdrzekł tatka.

Tej më zarò nëkelë za miechama i zacząłë zbierac. Z pòczątkù më zbiérelë razã, ale to wnet dało wòjnã i kòzdi szedł w swòjã stronã a zbiéròł do swòjégò miecha. Za dwie gòdzënë më mielë kòzdi pò dzesãc miechów jabków zebróné. Tej tatka zajachòł z kastã i rzekł:

– A terô je wezta zaladujta, bò jô mùszã jesz jic do kòni.

Në jo. Tej më spròbòwelë razã te miechë wrzucac. Leno to sã nama nie ùdało ani z jednym. Më zarò przëszlë w sztridkã:

– Të wez chwëc z dołu, a jô z górë – jô rzekł do Zbyszka.

– A czemu jô móm chwatac z dołu? Wez tã chwëc z dołu – òdrzekł mie ten głupizk. Dërnawatémù dzesãc razy rzeknij, rôz nie robi.

– Bò jô, twój starszi brat, cë gòdóm, że mòsz chwëc z dołu! Rozmiejesz tã?

– Të mie nie bãdziesz rozkazywòł! – zawrzeszczòł Zbyszka.

– Bãdziesz tã jesz dlugò nad tim miechã stojòł, co? – jô sã znerwòwòł. – Wez gò złapi i jidzemë.

– Jô gò mògã złapac, jak tã mie pòprosysz!

– Co? Jô ce jesz móm prosëc? Jak nie chcesz, tej nie. Bãdziesz so sòm ladowòł swòje miechë.

Jô ju miòł dosc sztridowaniò sã z tim smòrkùlã. Głëchémù gãbã pròwdë nie dokòzesz. I tak przez tegò glëpérã Zbyszka më sã mòrdowelë kòzdi sòm ze swòjima miechama. Na òstatkù miechë bëłë na kasce, a më na pól żëwi sedzelë w àuce. Tej tatka z nama zajachòł na skùp, më wësedlë a tatka gòdò:

– Terô wezta te miechë zdrzucta, a jô timczasã mùszã jesz cos załatwic.

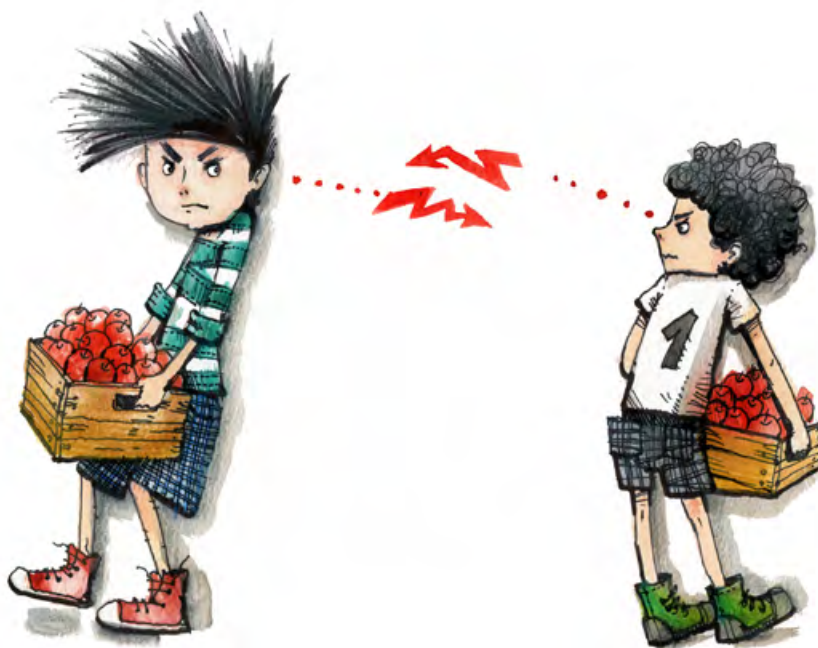
Jak më to czëlë, nodzi sã pòd nama ùdzãłë. Diòbel prãdzy pòrà skòrznì pòdrze, niż pòrà lëdzy do grëpë dostónie, kò nasz tatka wiedzòł, jak z nama zacząc. Tej më ju wiãcy nic nie gòdelë, leno zacząłë te miechë razã składac, a kòzdi chwòtòł miech jak pasowãło, abò z górë, abò z dołu, jak chto prawie stojòł. Më sã ani nie òbezdrzelë, a miechë bëłë zladowóné. Më sã przë tim ani w pòłowie nie ùmãczëlë, jak przë ladowanim. A ledwò më skùńczëlë, zarò pòkòzòł sã tatka, jakbë òn na to czekòł, a tej òn sã jesz tak dzywno pòdsmiéwòł. Za jabka më dostelë grëpã dëtków, kòzdi bez sto zlotëch. A tej tatka do nas rzekł:

– Në, knòpi, a terô dlò mie za przewòzkã i arãdã za jabka. Mòże bëc dzesãc zlotëch. Płacyta razã pò piãc czë kòzdi òsòbno dzesãc?

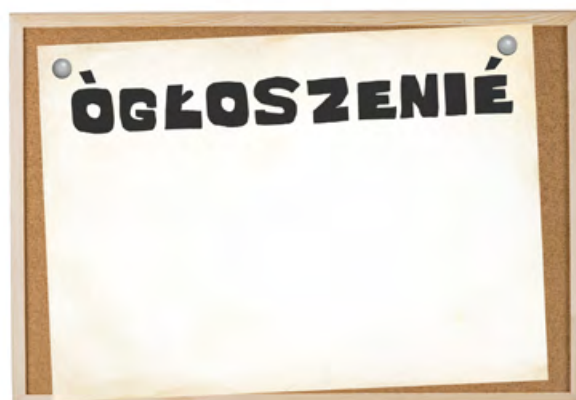
– Razã! – më flot zawòtelë.

A tatka na to:

– Jo, jo, rëbóm wòda, lëdzóm zgòda.

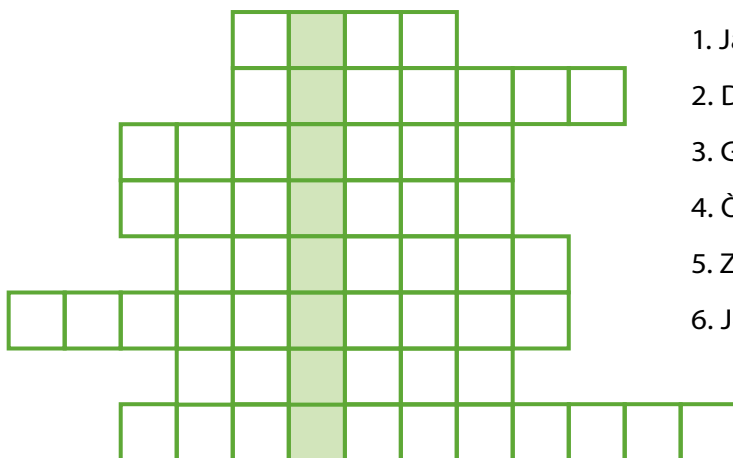

- 2 Wëtlómaczta so rzeczónzci wëkòrzistóné w teksce.
- 3 Jaczi bëlë dlô se knôpi? Zgromadzë słowiznã brëkównã do òpisaniô jich zachòwaniô. Napiszë czile zdaniów òceniwającëch zachòwania knôpów. Czegò nauczëlë sã knôpi dzãka sprawie z jabkama?
- 4 Jaczé znajesz spòsobë na zakùnczenié sztridów? Pòdzielë sã swòjima mòdlama na zwadë.
- 5 Napiszë ògłoszenié ò skùpie jabków, pòdôj priz, pònknt skùpiwaniô, zastrzedzi i warënczi dostarczeniô.

Dzële mòwë. Pòwtórzenié

☰ Rozrzeszë tãgòdkã.

1. Jak? Czedë?
2. Dzel mòwë, np.: spiewac, jic, jiscëc sã.
3. Główny, pòrzãdkowi i
4. Òdpòwiôdô na pëtanié: wiele?
5. Zastãpuje jistniczi, znankòwniczi abò wielniczi.
6. Je òkreslenim jistnika.
7. Trzeci przëpòdk.
8. Je òkreslenim czasnika.

☰ 1 Nalezë w diagramie 10 znankòwników

K	S	Ô	B	Û	É	S	Ë	S	Z	K
B	P	Ò	M	Ò	C	N	Y	T	M	D
Ë	Û	M	C	Ë	M	Ô	Ł	Ô	I	Ł
S	Z	R	P	Ł	Z	Ż	S	R	A	U
Ô	É	C	E	P	Ł	I	S	I	R	D
W	I	B	C	K	I	Ô	Ë	É	Z	Ż
Ò	B	A	R	C	H	N	I	A	Ł	I
S	Û	M	A	L	I	N	C	Z	I	K

- 2 W pòdónym zdaniu należë przykładë dzélów mòwë i zapiszë je w tabelë.

Mòtò Ana ju drëgą gòdzënë sedzy cëchò w szafie, żebë nicht ji nie nalòzł.

jistnik	przëmiono	znankòwnik	czasnik	przëczasnik	wielnik	zamiono

- 3 Zapiszë w pasownëch fòrmach wërazë, òkreslë jich fòrmã gramaticzną.

Szimk je (4) _____ latnym knòpikã, co nôbarzi (lubic) _____ bawic sã swòjima (aùtkò) _____. W jegò (dзецny) _____ jizbie mòże nalezc rozmajité òrtë (pòjazd) _____.

Pòwtórzenié

- 1 Pòłączë àùtora z dokazã:

Alojzy Nòdzel	„Mack”
Jón Trepczik	„Czemù tak chùtkò”
Janusz Mamelszczi	„Na brzegu życia i śmierci”
Jón Perszón	„Dzëń Zòdëszny”
Henrik Héwelt	„Pùrgówka”

- 2 Dopasuj zwëczy i òbrzãdë do ùroczëznów: wieselégò i pògrzebù.

wińczënë, pùstò noc, rózańc, ògrabinë,
tuńc maszków, zakriwanié szpëglów

- 3 Przetłómaczë:

O 12. w nocy ktoś chwycił za klamkę przy drzwiach zewnętrznych.

U mnie w domu obiad je się o 13.00.

11 listopada przypada dzień świętego Marcina.

Piaśnica to miejsce zwane kaszubską Golgotą.

- 4 Dofùluj zdanié:

15 gromicznika 1282 rokù (chto?) _____

z (kògùm?) _____ pòdpisòł ùmòwã,

co zwała sã _____ w _____.

5 Dokùńczë pòwiedzenia:

Na sw. Mòrcëna .

Barbara sw. ò .

W adwence .

Na sw. Mikòłój .

Dzél III

Bělny Kaszëbi

Ò Tónie Ôbramie i Józefie Hallerze*

☰ ● Dopasuj òdjimczy z mionama i nôzwëskama.

Józef Haller

Tómasz Rogala

Tóna Ôbram

Pò I swiatowi wòjnie nie bëło gwësne, czë Pòmòrzé, a òsobliwie Kaszëbskò znówù trafia w grańce Pòlsczi. Zaczãłë sã starania kaszëbszczich dzejarzów, żebë swiatowi mòcarze, co pò zakùnczonëch biòtkach mielë zdecydowac ò przinđnym kawlu Pòlsczi, wzãłë pòd rozwògã zdanié mieszkãnców Pòmòrzô. Takò kaszëbskò delegacjô òsta wësłónô do Wersalu. W ji skłòd wchòdelë m.jin.: Tóna Ôbram z Òliwë, Tómasz Rogala z Kòscérznë, Tóna Miotk z Pùcka i dr Mieczisłòw Marchlewsczi z Gduńska. Do Wersalu zadostelë sã blòs Ôbram i Rogala. Jedna z pòwiòstków tak przedstòwiò te wëdarzenia.

„Ôbram z Tónkã Rogalã bez paszpòrtów i bez dëtków szlë piechti na kònferencjã i wstãpilë na ten Wersal, gdzie wastowie pòliticë ò mirze rozpòwiòdelë i grańce ùstanòwelë. Szandara francësczi: „Alt!”, a Ôbram za nic to mò, wpòdò na zalã, dze radzã Sztëré Głowë, karcy kòzdegò zdrokã i mësli tak: Ten z kónską gãbã, w brëlach, sztiwny – jakbë rënczòk pastucha abò bazunã pòlk – to bãdze prezydent Wilson; drëdzi – z òbwisłim wãsã – to Klemãso, (...) trzeci to Ôrlejando, a ten czwiòrti – z òdjimka gò Tóna pòznòł. To bãdze ten Lojdziorđ, jo. Przelkł slëniã i gòdò do Wilsona:

– Ô nie, wastowie! Nie jidze tak. Nama pòtrzëbnë je całë Pòmòrzé, z Gduńskã i mòrzã, jo!... Malin-czim firtlã nama pësków nie zamknieta!

A Wilson gòdò:

– Jakże, zrzeklësta sã doch sami!

– Chto sã zrzekł? Rzãd? Wasta Dmòwsczi to nie më! (...)

A pòtemù jak nie trzasnie rãkã w stół, jak nie wrzasnie:

– Na mój apel, wastowie, sztëré tësãce Kaszëbów stanie – stolemów jak jò – i sëlã weznie so Pòmòrzé i ani kùsy pùrtek nóm gò nie wëdrze! Jo!

Na spòdlim: Róza Òstrowskò, Izabella Trojanowskò, *Bedeker kaszubski*, Gduńsk 1978, s. 7–8.

* Józef Haller nie je Kaszëbã, ale dlò Pòmòrza i Kaszëbów je wòznã pòstacã w czasach òdrodzeniù Pòlsczi.

- 1** Na spòdlim wiadłòw, jaczé przeczëtòsz w artiklach ùkrètèch pòd kòdama qr, co je sprawką Smãtka psotë, rozrzeszë test.

1/ Zdënk Pòlszczi z Bòttã bël:

- a) 1 séwnika 1918 r. b) 14 gromicznika 1914 r.
c) 10 gromicznika 1920 r. d) 10 séwnika 1920 r.

2/ Zdënk zdzejòt:

- a) Tóna Òbram b) Tòmòsz Rogala
c) Józef Haller d) Macéj Rataj

3/ Zdënk pòlégòt na:

- a) Cëśniãcym piestrzenia w wòdë Bòttu.
b) Wjachanim kòniã w wòdë Bòttu na pòł kilométra.
c) Pòdpisanim dekretu.
d) Wëpłëniãcym bòttã w mòrze i cëśniãcym piestrzenia.

4/ Gen. Józef Haller żył do:

- a) 1939 rokù. b) 1960 rokù.
c) 1945 rokù. d) 1999 rokù.

5/ Gen. Haller przëjachòt do Pùcka z Tornia:

- a) àuttã b) kòniã c) wasagã d) banã

6/ Piestrzén miòt nòpis:
i wëgrawerowóny i

7/ Drédzi taczi sòm piestrzén Haller nosył na palcu.
Pò jegò smiercë òstòt òddóny do:

- a) Mùzeùm we Gduńskù.
b) Mùzeùm w Londinie.
c) Mùzeùm w Warszawie.
d) Mùzeùm w Parizu.

8/ Tòmasz Rogala ùrodzył sã:

- a) w Kòscérznie b) we Wielu c) w Chònicach d) w Brusach

9/ W Berlinie nauczył sã kùńsztu:

- a) szewca b) kròwca c) kòwala d) szkólnégò

10/ Bël żeniałi z:

- a) Martã Majkòwską b) Frãcëszką Miotkòwą c) Marcyjannã Knebinã d) Frãcëszką Knebinã

11/ W Szarloce załòził:

- a) króm b) bank c) pensjonat d) bòlëcã

12/ Wëmień dwie òrganizacje, co przë jich załòżenim dzejòt Rogala:

.....
.....

13/ Z Wersalu Rogala wrócył z:

- a) Tóną Ôbramã b) wòjskama Piłsudsczegò
c) wòjskama Hallera d) Aleksandrã Majkòwsczim

14/ Wëmień trzë dzejania, jaczima zajimòł sã Rogala w Kòscérznie.

15/ Ôb czas wòjnë bël areztowóny i òsadzony w:

- a) Birkenaù b) Stutthofie c) òkòlim Sedlców d) Dãbnicë

16/ Rogala ùmarł:

- a) 1 czerwińca 1945 r. b) 1 maja 1945 r. c) 5 czerwińca 1951 r. d) 1 czerwińca 1951 r.

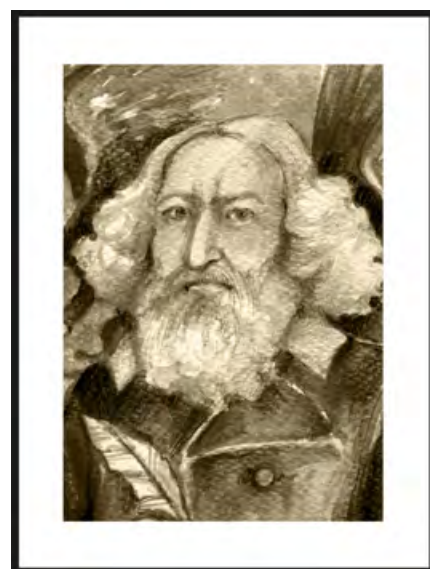
Òjc kaszëbsczi lëteraturë – Florian Cenôwa

- ☰ Rozrzeszë rebùs, a dowiesz sã jaczi titel miało pismiono wëdôwóné przez Cenôwã w latach 1866–1868.

1 Przeczëtòj ùwòżno tekst Janusza Mamelszczégò.

- Dzysò spòtkómë sã z Florianã Cenôwã – rzekł Szczepón.
- Baro sã ceszã. Cenôwa to je òjc kaszëbsczi lëteraturë. Tej dze më mùszimë jachac? – spita Mònika.
- Pòjedzemë do Bùkòwca niedalek Swieca. Tam Cenôwa mieszkò i robi. Òn mò tam aptékã, a tész gbùrstwò.
- Gbùrstwò? Kò to doch je doktor!
- W 1855 rokù òn tam kùpił 20 hektarów zemi. Mieszkò z nim Tarnowsczych Rózela, z jakã mò czwòro dzecy: Wójcecha, Mariã Magdalénã, Barnisławã i Martã. Òn sóm tész sã bël ùrodzył na gbùrstwie w Sławòszënie kòle Krokòwi.
- Tej jak òn òstòł doktorã?

– Jegò òjc dbòł ò nôùkã swòjich dzecy. Jãż trzech jegò sënów skùńczëło sztudia. Ale terò nie chcemë gadac, le pòjmë do Cenòwë.

Jak òni zaklepelë w dwiërze òdemkł jima młodi dzewùs:

– Tatka ni ma doma, òn mùszòł jachac do chòrègò, kò wnet bãdze nazòd. Pòjta rën, do jizbë.

Cenòwa mieszkòł wnet jak chłòp. W paradnicë stojòł prosti stół i stòłczy. Òni długò na niego nie czekelë. Za sztót na pòdwòrzë zajachòł chłòpsczy wóz, a na nim dosc wësoczi chłòp. Za chwilã òn włòzł w jizbã i òni mòglë mù sã dobrze przëzdrzec:

– A! To wa jesta! Witòjta! Baro sã ceszã, że mògã z wama pògadac.

Cenòwa miòł czerwòną brodã i jasné włosë, wszëtckò szadé jakbë gò wilk szczëpã macnął. Razã òne twòrzëlë wkòł jegò głowë nibë lwiã grzëwã. Òn wzéròł na nich dzyrskò mòdrima òczama. Chòc prosti nos i sztòłt lëpów nadòwałë jemù szlachecczi wëzdrzatk, jegò skóra bëła ògòrzało jak ù chłòpa. Òblokki bëł téz jak chłòp.

– Nie dzëwùjta sã, że jò wëzdrzã jak prosti Kaszëba. To prosti Kaszëbi pòdrzëmiwają nasz jãzëk i zwëczy, nié panowie. Ti sã zaprzedelë Miemcóm a dëtkóm. (...) A më sã mùszimë trzëmac ze Słowianama, a nié z Miemcama. Kòzdzò sarna trzimò sã karna – zaczął nama klasc do ùszów swòje ùdbë Cenòwa. (...)

– Mòzece wë nama òpòwiedzec ò swòjich sztudjach?

– Tu ni ma wiele co gadac. Jò zaczął sztudia filozoficznë we Wrocławiu w 1841 rokù. W 1843 jò sã bëł przeniòsł na medicynã. Pòzni jò përzna študërowòł w Kròlewcu, a skùńczil jem w Berlinie w 1851. Jak widzita, to mie długò zbawilo, a to temù, że jò miòł w tim czasie wiele jinszych wòzniczich sprawów.

– Jo, a jaczich? – spitòł Szczepón.

– Rok jò bëł w wòjskù, a pòzni nastòł rok 1846. Më próbòwelë zrobic pòwstanié w Starogardze, kò sã nie ùdało i jò mùszòł ùcekac. Leno wëdòł mie jeden Miemc w Swiònowie i zlapelë mie kòł Stajsze-wa. Wnet bë mie bëlë zabilë Miemcë, bò miòł jò ju òsąd na smierc. Szczescym, w Berlinie wëbùchło pòwstanié i to mie ùretało. Jò jesz próbòwòł sã dostac do pòwstańców w Pòznaniu. Leno to mie sã nie ùdało. Jò téz wiele pisòł ò Kaszëbach. Hewò, tu mòta mòje ksążeczczci, òbezdrzëta so – rzekł Cenòwa i pòdòł jima lop ksążeczczków: *Kaszëbji do Pólochov, Wó narodowosce a wó mówie, Xqzeczka dlo Kaszëbov przez Wójkasena, Kile słov wó Kaszëbach e jich zemi przez Wójkasena (...). Tudziez rzecz o jëzyku kaszubskim ze zdania sprawy Prajsa, Rozmova Pólocha s Kaszëbq(...), Trze rosprave przez Stanjislawa, wóros Kile słov wó Kaszëbach e jich zemji przez Wójkasena.*

– Jò téz wiele pisòł w rozmajitëch czãdnikach, a nôwiãcy w założonym bez mie „Skarbie Kaszëbsko-słowjnskje movë”. Hewò, wezta, tu są wszëtczë numrë z rokù 1866, 1868 i 1879, razã trzënosce. Nalëzëta tam baro wiele cekawëch tekstów kaszëbsczich i ò Kaszëbach.

– A dze wë sã ùczëlë pisac pò kaszëbskù? – spita Mònika.

– Nigde, dzeckò. Pisënk jò sòm wëmislòł. To są pierszé kaszëbsczé ksążeczczci. Pisënk jò pòrà razy zmieniwòł. Zasadë pisënkù i gramaticzi są òpisóné tuwò – rzekł Cenòwa i pòdòł jima jesz jednã ksążeczczkã: *Zarés do Grammatikj Kaszëbsko-Słowjnskjè Mòvé*.

– A chto wama w tim pòmògò? Kò jedna jaskùlëca lata nie zrobi.

– Nè, ja. Z tim jò móm wiòldzi jiwer. Spòtkòł jem nie tak dòwno jednégo młodégò Kaszëbã, baro chwatzégò w pisanim, leno ten mò czësto jiny pòzdrzatk na kaszëbiznã. Zwie sã Jarosz Derdowsczi. Wedle mie retënkã przed germanizacją Kaszëbów je zachòwanié kaszëbiznë. Kaszëbi nie rozmiejã gadac i czëtac pò pòlskù. Òd mólégò dzecka gòdajã pò kaszëbskù i zachòwiwajã kaszëbsczé zwëczy, temù trzeba jich ùczëc pò kaszëbskù pisac i czëtac. Trzeba pisac kaszëbsczé ksążczci, słowarze, ùczbòwniczi, ksążeczczci dò nòbòżénstwa. Kaszëbizna i pòlaszëzna to są dwie słowiańszé sostrë. Jezlë Kaszëbi zachòwajã swòjã kùlturã, tej òni òstónã téz przë Pòlsce. Tak jò ùwòzòm. Ale Derdowsczémù leno figle w głowie. A fifama do nieba sã nie wkùpisz.

– Alana! A kaszëbskò inteligencjò, nikògò wë nie dostelë na swòjã stronã?

– Kòzdi sòm sobie nòlepi zëczy. Doktorze na mie krzëwò wzërajã, że lékarzã chłopów za darmo. Ksãza na mie narzëkajã, że jò sã zadòwóm z luteranama.

– Jakze to?

– A tak, że jò przelòził dlò Kaszëbów na zòpadze ksążeczczkã do nòbòżénstwa *Pjnc głovnech wòd-dzałov Evangelickjeho Katechizmu*. Zresztã, szkòda gadac. Pòlòchóm sã nie widzy, że rozwijóm kùlturã kaszëbskã, a nie pòlskã i robiã z nas òsòbny nòród. (...) A mòze sobie cos zaspiewómë. Móm taczé rozmajité ksążeczczci z piesniama. Zresztã na nie téz narzëkajã.

Cenòwa dòł jima pòrà ksążeczczków *Sbjór pješnj svjatovich*. Zaspiewelë pòrà piesniów, a tej Szczepón rzekł:

– Nè jo, na nas je ju czas. Mùszimë jachac.

– Szkòda. Jò bë ròd jesz so z wama pògòdòł. A jesta wa abò zdrów? Bò jak nie, mògã wama co pòmòc. A wezta sobie na drogã i do serca pòrà doradów. Hewò móm je spisóné – rzekł Cenòwa i dòł jima jesz jednã ksążeczczkã *Dorade Lekarzkje v roznych chòrobach vevnëtrznych, zevnëtrznych e pòłógóvch s dodanjm srodkov ledovch, zabóbónov e guseł tak dovnjésech jak e teraznjésech*. (...)

Jak òni bëlë ju bùten i sã òddzãkòwelë, Szczepón rzekł do Mòniczi:

– Mùszimë to przeczëtac. Cenòwa to je dobri doktór i dobri diagnosta.

– A na gwës bëlny Kaszëba. To òn zaczął bùdzëc Kaszëbów. A to mùszi rzec, że co dobrze rozpòczãté, to do pòłowë skùńczoné – òdrzekła Mònika.

Janusz Mamelski, *Pisarze zëjã. Zéhdzenia z kaszëbskã lëteraturã*, Gdańsk 2020, s. 13–19.

2 Zaznaczë na òsë czasu nòwòzniészé wëdarzenia z zëcégò Floriania Cenòwë.

3 Nakreslë tabelã w zesziwkù i dofùluj pò jednym przikładze pasownyma titlami dowozów Cenòwë.

Czãdnik	Lëteratura piãknò	Ksążczci ùzëtkowé

wr. 4 mój 1817 r.

sm. 26 strëmiannik 1881 r.

 4 Napiszë w dzysdniowim pisënkù titlë niechtërnëch dokazów Cenôwë.

Zarés do Grammatikj Kašébsko-Słovjnskjè Mòvé.

Kaszebji do Pólochov

Wó narodowosce a wó mówie

Xqžeczka dlo Kaszebov przez Wójkasena

Kile slov wó Kaszebach e jich zemi przez Wójkasena

 5 Nalezë wiadła ò mòlach: gdzie Cenôwa sã ùrodzył, gdzie ùmarł i gdzie òstòł pòchòwóny? Jaczima pseùdonimama pòdpisywòł swòje dokazë?

 6 Przeczëtòjta z pòdzělã na role wëjimk dokazu Cenôwë. Òdpòwiédzta na pëtania:

- Na jaczé dwa karna òstelë pòdzielony Kaszëbi? Czim sã wëapartniwają jedny i drëdži?
- Skądka sã wzãła pòzwa Kaszëbë? (ùwòžno przeczëtòj przëpis)
- Jaczi z ksążãt pòmòrsczych òstòł wspomnióny przez Kaszëbã? Czim sã zasłužil dlò Kaszëbów?
- Jakò wòznò ksãga je, wedle Kaszëbë, àutorstwa jegò lëdu?

Pòlòch: Skąd ty jesteś, chłopie?

Kaszëba: Jò jem z Kaszëb, Panie!

P.: Co to są te Kaszuby?

K.: Panie, to je kròj òd Bòga z dówna òbiecóny, kròj swiãti, w chtërnym mlékò i miód plënie; a lëdze, co w tim kraju mieszkają nazëwają sã lëdzama wëbrónyma, pòchòdzącyma òd Jizraela dównégò.

P.: Ja słyzałem o wielorakich Kaszubach.

K.: Jo, panie. I mój òjc, co bël bògati, bò miòł szterë wòlë i szterë kònie, i mieszkòł wiele lat w jedny wsë kaszëbsczy, dze bël przësãżnym, narechòwòł dwòjaczich: jedny są grëbi, a drëdži są Fejn-Kaszëbi. Grëbi są ti, co ni mają swòjich przëwilejów, ani taczich łask òd Pana Bòga, jaczé mają Fejn-Kaszëbi, chtërny przez swòje mãstwò (...) wieczny sobie zaszczit ù całégò swiata zrobilë. (...) Wies, niedalek bójowiszcza leżącò, Sławòszëno, mò pò wieczné czasë naszã sławã głosëc i sławã slënac. A nasz ksążã Swiãtopòlk, co pòtemù tak wòjowòł, jakbë całi swiat chcòł pòłknac, za to nóm nadòł różné diplòma, chtërne jesz po dzys dzëń leżą na ròtëszu pùcczim, jakò w stołecznym miesce zemi kaszëbsczy.

Pò drëdzë mómë më na se zlóné wszëtczë te łasczi, chtërne mielë ny dówny naszì przodkòwie: Abraham, Jizaak, Jakùb, Mòjżesz i jiny.

(...)

P.: Ale, mój bracie, ja słyzałem, że Kaszubi po urodzeniu dziewięć dni są ślepymi. Więc to musi być gruby naród, wcale do Polaków niepodobny, i wãpię, czyli do prawdziwego człowieka.

K.: Mój Panie! Jò jem ò tim nie czuł ani jem wiedzòł. Ale dajmë, przëpùscmë, że Kaszëbi pò ùrodzeniu dzewiãc dniów są ślepima, ale czej òni dzesãtégò dnia przezdrzą, tej òni téz i przez dábòwã deskã widzą, a zòs Pòlòszë abò Mazurë, chòc zarò przë ùrodzeniu przezdrzą, to jednak pòtemù przez całë żëcé są ślepima...

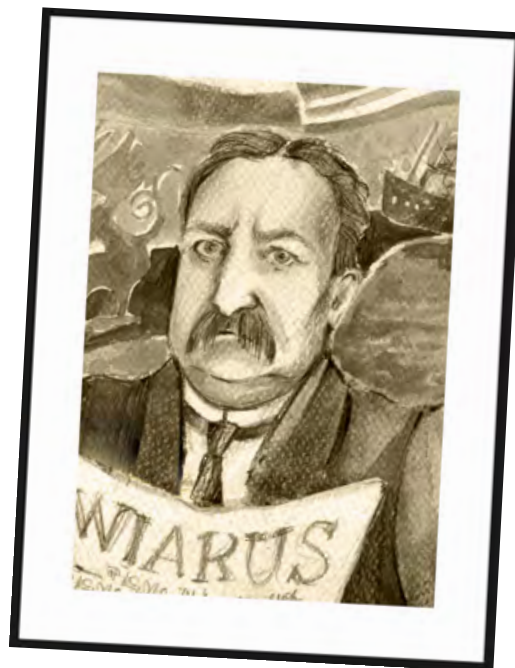
P.: Kochany bracie, ja słyzałem wiele o Kaszubach i ich kraju, jednakowoż ich poczãtku dowodzić nie mogë, gdyż różni różnie o nich powiadają, i nie wiem, komu z nich mam wierzyć.

K.: Panie kòchóny! Czej jò co rzekã, to ju ùwierzë jak pismòwi, bò Kaszëba, czej òn pròwdã gòdò, zòdnã miarã łgac ni mòže. Pròwdã, że Kaszëbi nie gòdają ze stòrëch szpargałów, bo sã w stòrëch papiorach, ksãgach, co bë jim wëkòzanië jich pòczãtku słužëlë, nie kòchają. Ale te, co òni mielë, mùszòł kòzdi wiarëgòdny przësãżny jednégò wëznaczonégò dnia do głównégò miasta Pùcka przëniesc. A zebrawszë wszëtczë pisma òd Jadama jaz do òbjawieniò swiãtégò Jana, ùložëlë òni je w jednã ksãgã i kòzelë ją drëkòwac i delë ji nazwã „Biblëjò”. A tak wëdrëkòwawszi jednã ksążkã z nëch stòrëch szpargałów, zalepilë òni sobie tu tima pòdczas ny wiòldzi zëmë – ò chtërny jesz niejedyn z nas czuł – pòkazóné òkna.

Florian Cenôwa, *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbã*, Gduńsk 2007, s. 126–128.

Łgôrz kaszëbsczi – Hieronim Derdowsczi

- ☐ ● Jaczi titel mô nôbarzi znóny dokôz Hieronima Derdowsczégò? Zapiszë jegò pòzwã w zesziwkù.

– Szczepankù! Wiész të co?
– Nė co?
– Cenôwa cos wespółminôł, że sã zetkł z Derdowsczim.
– Jo, tej co?
– Nie chcôłbë të sã do niegò rôz wëbrac?
– Jo, jô ò tim mëszlã òd dôwna, le to nie je tak letkò.
– Nié? A czemuż to?
– Derda to je taczi niespòkójny duch, że nigdë ni mòże bęc gwës, dze òn prawie je. Ten Kaszëba, co sã bël ùrodzył we Wielu, bël wnet wszãdze, nié blôs w Pòlsce, ale w całi Èuropie. A na òstatkù trzëdzescëtrzëlatny Derda wëjachôł do Americzi i tam òstôł.

– Kò tej chcemë sã wëbrac do Americzi!

Pòkãdka Derda jesz bël w redakcji swòjegò „Wiarusa”, Szczepón i Mònika żdelë na niegò doma. Gòscama zajima sã jegò białka, Joanna. Tej-sej do jizbë wbiegiwałë téz dwa dzéwczãtka, òsemletnò Lénka i piãclatnò Marëszka. Na scanie wisalë òdjimczy dwóch môłëch dzecãtków. Joanna widza, że gòsce przézérają sã tim òdjimkóm:

– To je Tãdk, òn ùmarł, jak miôł sztëre miesãce. A to Félka. Dożëła leno roczkù – smùtno wëjòsnia wastnò Joanna.

Kòl òdjimków dzeczy wisalë pòrtretë Derdowsczégò: przedstòwialë òne widzalégò, cenczégò chłopa, z bòkadnym wãsã i cemnyma, kruz włosama. Zdrzòł drist swòjima mądrima òczama. W tëch òczach żòlëłë sã skrë bijãcé òd wiòldzégò ògnia, jaczi òd młodëch lat rozpòłòł serce Jarosza.

– Terò mój chłop wëzdrzi përnã jinaczi. Tu, w Americie jidze nama baro dobrze. Nigdzie tak dobrze Jaroszowi nie szło. To téz je pò nim widzec. (...)

Za sztót do jizbë wlòzł Derdowsczi przë krëkwi i ùtikajãcé na jednã nogã.

– Witòjtaż, Kaszëbi! Jak jô sã ceszã, że widzã naszińców tu w Americie, za wiòlgã wòdã! Le nie wzéròjta tak na mój brzëch! Pò latach biédë i tluczebnégò zëcò nic mie terò nie felëje. Czasã zót ju ni mòże, ale òczë jesz chcã. Móm co jesc, móm swòje dodóm, móm familiã i robòtã, jakã lubiã. Temù człowiek so nieròz za wiele pòzwòli. Brzëch téz chce swòje dostac i do mie mrëczy: a cëż mie pòmòże dóm, czej wëżëwieniò ni móm?

– Jô sã wiedno nad tim zastanòwiòł, czemu taczi bëlny Kaszëba òstawił tãczëznã i wëjachôł tak dalek?

– Nė, widzysz. Kaszëbã jô jem, bël i bãdã. Leno taczi ju we mie je duch, że wiedno mie dzes cygnie. Tak bëlò òd môłégò. Jak jô miôł dzewiãc lat, wzał mie do se, do Lubawë, mój wùja. Pòzni jem chòdzył jaż do sztërzech gimnazjów, zëbë na òstatkù jaczës skùńczëc. Robòtë jô móm téz ju spròbòwónë wnet wszëtczë. Wiele razy bël jem szkòlnym. Robił jem téz we wiele gazetach, ksążnicach i wëdòwiznach. We Francësce bël jem kùczrà, mechanicã, szkòlnym i dolmaczã. Za robòtã jô bël jachóny do Pòznania, Tornia, Petersbùrga, Krakòwa, Ceszëna, Lwòwa, Bëtomia... Rzemiosło to nôlepszó palëca na wãdrówkã. Tu, w Americie, zanim jô zamieszkòł we Winonie, bël jem w Chicagò, Detroit, Bufallo i Nowim Jorkù. (...)

– A mie nie dôwò pòkù taczë pëtanié, czemu wë ni mòglë ùsedzec na jednym placu? – spitàł Szczepón.

– Widzyta wa. Jô wiedno bël swòjégò łba i wiedno gòdòł to, co mészlã, a jãzór jem miòł wiedno òstri, bò nie przebiéróm w słowach. Jesz w gimnazjum jô pisòł wësmiéwczni na miemiecczych szkòlnëch. Chto mò Niemca strach, niech gò szlach! Dlòte, chòcò jô bël jednym z pierszich ùczniów, wnet ze szkòłë mie wërzucëlë. Kò cëz, chto w błoto bije, temù kòł w òczë priszczë. W robòce téz zòden méster nie lubi, jak robòtnik je za mądri a pëskati. Nawetka, jak wszëtkò bierze na smiéch, a jô tak wiedno robił. Czejbë kòzdi miòł na lësënie, co mò na sëmienim, to bë so mùcã na òczë wdëszil. Lédze nie lubią, jak sã jima pròwdã rzecze. Ale jô sã za tim nie czerowòł. Jaz tu w Americë, jak jô so kùpil swòjã gazëtã, tej jô miòł wiãcy wòlnotë. Tu jô so sedzã jak zajk w kapùsce. Në, tak to je.

– A dze wë pòznelë wastnã Joannã? Tu, we Winonie?

– Nié, nié. Mòjã Aszkã jô pòznòł jesz w Pòlsce, w Gòlëbiu. Tam jô sã w ni zakòchòł, kò ji òjc mie nie chcòł widzec, bò jô bël za biédny. Aszka do mie przëjacha do Americzi dopiérze jak ji òjc bël ùmarłi, i tu më sã òżenilë. A wiéta wa co, że to wszëtkò mie przepòwiedza jedna wròznica. Òna mie rzekła, że bådã miòł swòjã chëcz i kòchónã biãkã. A do te jesz mie pòwiedza, że czedës nazòd nastónie Pòlskò. A jak Pòlskò, tej téz Kaszëbskò. Bò ni ma Kaszëb bez Pòlonii, a bez Kaszëb Pòlszci.

– A nie mészlice wë, że na Kaszëbach wë bë mòglë wiãcy pisac pò kaszëbskù i twòrzëc taczé bëlné dokazë, jak wasz pòemat *Ò panu Czòrlińszim, co do Pùcka pò sęcë jachòł?*

– Jô bë ròd wiãcy pisòł pò kaszëbskù. Kò cëz, jak Kaszëbi mało pò kaszëbskù czëtają, òni wòlã pòlszczé ksążczy, a z czasã pewno czësto òprzestónã pò kaszëbskù czëtac. A wej, mój dokòz z pòczãtkù wcale jima sã za baro nie widzòł. A z czegòs zëc trzeba.

– Mùszã rzec, że wasza kaszëbizna je baro piãknò, a téz, że donëchczòs Kaszëbskò ni mia tak ùdalégò pisarza, jak wë – rzekła Mònika.

– Baro cë dzàkùjã za te dobré słowa. Za wiele taczich jô w zëcym ni móm czëté. Kaszëbizna to baro piãknò mòwa i baro dobrze mie sã w ni pisze, colemãłò sã to pòwiòst-czi do smiéchù, bò do te ta gòdka sã nadzwëczòj nadòwò. Jô bë wiele za to dòł, żebë Kaszëbi chcelë pisac i czëtac pò kaszëbskù. Leno mie sã zdòwò, że do te nigdë nie przinđze. I chòcò w mòjim pòemace jem pró-bòwòł pisac taczim kaszëbsczim, żebë wszëtcë Kaszëbi gò rozmielë, mie sã zdòwò, że to je darmò. Szkò-da. Temù pizã smiészne „łgòrstwa”, bò taczé jesz lédze chcã czëtac. Smiészny je pòemat ò Czòrlińszim, a téz dokazë *Kaszubë pòd Widnem i Jasiek z Knieji*.

– Në jo, leno nié wszëtkò je tam smiészne. Marsz *Tam dze Wisła* doch nie je smiészny.

– Chtëż to wié... A jak wama sã zdòwò? Kò je tam takò mészla, że Kaszëbë mùszã wiedno trzëmac z Pòlskã. Mòglabë to bëc wskòza dlò wszëtczych Kaszëbów?

– A nie je wama pùsto za Kaszëbama?

– Ale jo! A jesz jak! Ale wiész tã co? Jak jô bël w Parizu, tej jô z jednym aeronautã wzlecòł w lëft balonã i mògł wzerac na swiat z górë. A czim wëzi më bëlë, tim wiãcy swiata më widzelë. A terò jô so mészlã, że tu stãdka, z daleka, z Americzi, jô téz widzã wiãcy swiata, nié same blòs Kaszëbë. Kò terò Kaszëbë mie sã widzã jesz wiele, wiele barzi. Jo.

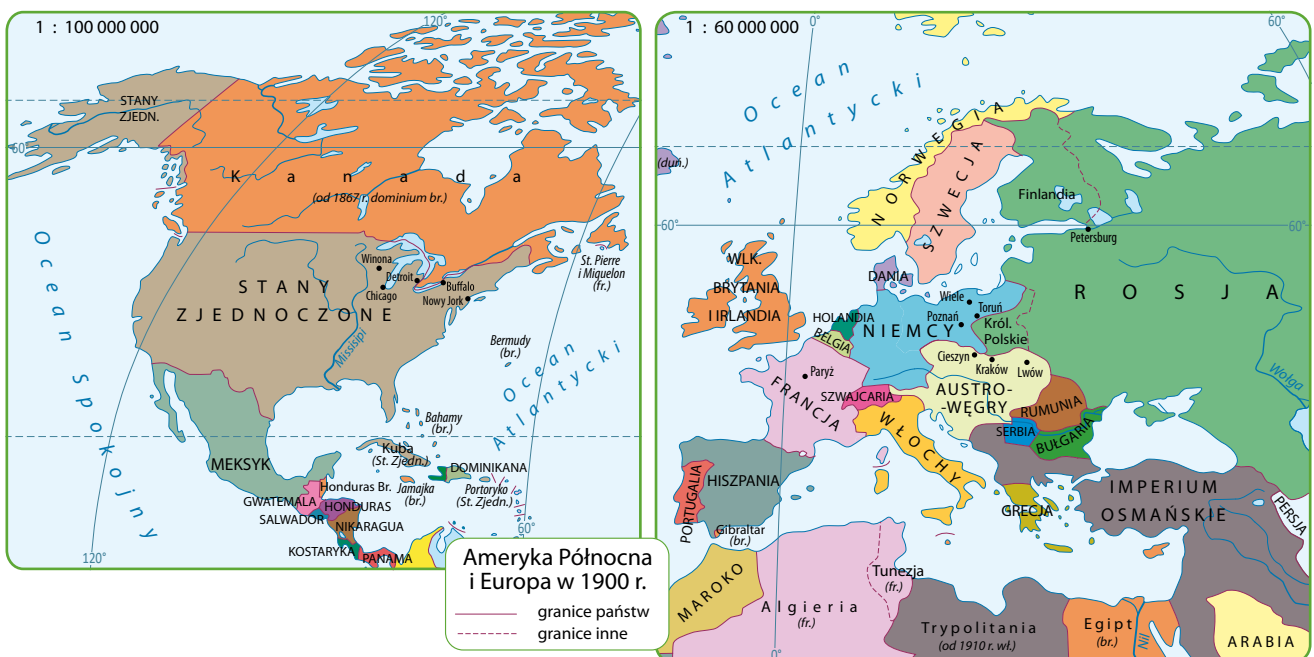
- Przed wama pò kaszëbskù pisôł Cenôwa. Kò pò was ju ni ma nikògò, chto bë pisôł pò kaszëbskù.
- Kò cëż. Terò jò mògã barzi docenic to, co Cenôwa robił dlô kaszëbiznë. Dlôte jò téż napisôł wiérztã z leżnoscë jegò smiercë. A pò mie? Kò wa sami rzekła, że nicht ju nie pisze.
- Pò tëch słowach Mónica i Szczepanowi zrobiło sã smùtno. (...)
- Nie jiscë sã tak, knòpkù. Mòże to sã jesz wszëtckò òdmieni!

Janusz Mamelsczi, *Pisarze żëjq. Żérńdzenia z kaszëbską lëteraturą*, Gdańsk 2020, s. 20–27.

- 1** Jaczé òkreslenia pasëją do bòhatera ti pòwiòstczy? Wëbierzë pasowné z ramczy.

smùtny, „niespòkójny duch”, pòwòżny, szpòrtowny, robòcy, wanożnik, rojber, ùpiarti, swòjégò łba, wëszczérzała / wëszczérzajk grzeczny, pëskati, „łgòrz”, cekawi swiata, spòkójny, inteligentny, zaradny, dzyrsczi.

- 2** Na karce swiata zaznaczë mòle, w jaczich bëł Jarosz Derdowsczi. Wëapartnij mòł, w jaczim Derdowsczi zabawił wikszì dzél swòjégò zëcò.

- 3** Nalezë w dowòlnëch zdròdłach wiadła, pòdòwającé datë i mòle ùrodzeniò i smiercë kaszëbszczégò łgarza.
- 4** Ùložë 5 pëtaniów do tegò tekstu. Zadòj je drëchòwi z łòwczi, a pòstãpno òdpòwiëdz na pëtania ùložoné przez niego.
- 5** Ùwòżno pòstëchòj wëjimkù dokazu Hieronima Derdowsczczégò „Ò panu Czòrlińszim co do Pùcka pò sęcë jachòł”.

Ti ksążãta naszi, rzecze, za pamiãcë dówny
Mielë w Gduńskù nad Raduniã zòmek swòj warowny.
Òd samégò Słëpska całë bëło jich Pòmòrzé,
A le czësto pò kaszëbskù w swim gòdalë dwòrze.

Nen Subislów, co tak na nas patrzy z wësokòscë,
Dòł sã òchrzcëc w rokù tësac sto i czilkanòscë.
Bãdac òdtąd Jezësowi nôwiérniëszim sługã,
Spłòdzył sënów Subislòwa i dzelnégò Mszczuga.

Mszczug, co wej je òbleczony, jak czej król w sobòle,
 Zbił Rusënów na Kùjówach, gdzie mòzgawsczé pòle.
 Przë nim jegò brat rodzony, nasz Subisłów Wtóri,
 Co bël wiący do pòcerza, jak do szablë skòri.

Òbòk widzysz Mszczuga sëna, ksāca Swiātopelka,
 Chtëren wszëtzcich Miemców z Kaszëb wëgnòł do zdebelka.
 Māstwò, chitosc i ùpartosc, fifë i wëkrātë
 Jesz Kaszëbë do dzys pò nim mają w spòdkù wzātë.
 Jegò wiecznie pamiātałë bādą nasze dzecë,
 Bò granice Kaszëb rozcygł dalek do Notecë. –

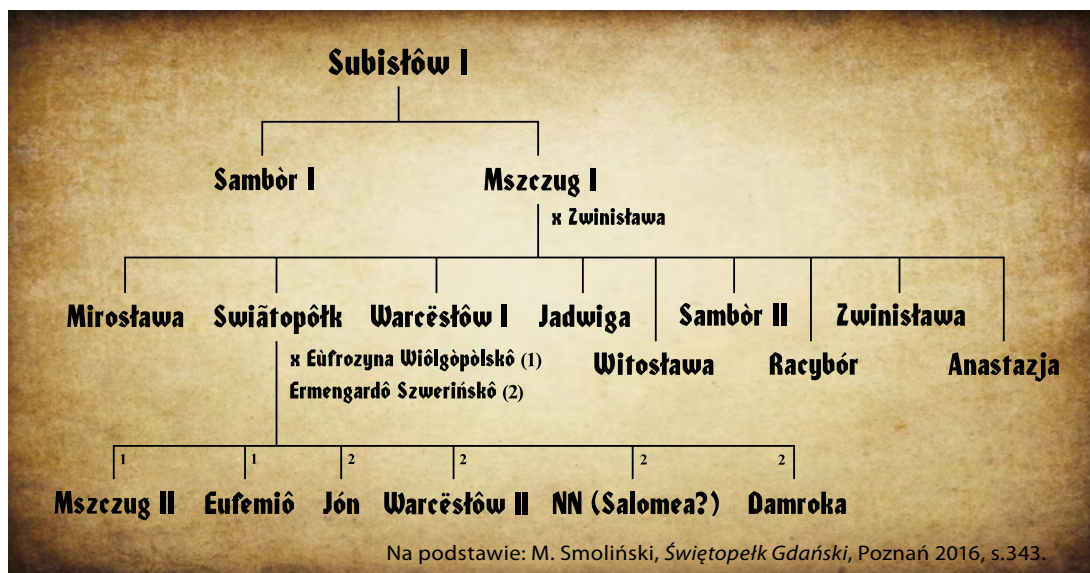
Mniészò Mszczuga je Wtórégò, sëna jegò, słòwa,
 Co królowi Łoczetkòwi pòmógł do Krakòwa.
 Temù żona nie zrodzëła na nastāpcā sëna,
 A tu Krziżòk na Kaszëbë òstrzi klë gadzëna.
 Bë sã zatim nie dostało ksāstwò Krziżòkòwi,
 Wiac na wieczy je zapisòł pòlsczémù królowi.

Pòlškò bez to wieczné prawò do nas òdebrała
 I sã naszą òpiekùnką i òjczëzną stała.

Szlachcëc pilnie so ùwòzòł, co mù Léón gòdòł,
 Rzekł: – Jò ò tim bādā doma wszësczim òpòwiòdòł! –
 Bò sã ceszā, że przed lati miało nasze ksāstwò
 Kszāt, chtërny pòsòdalë cnotā jak i māstwò.

Hieronim Derdowsczi, *Ò panu Czòrlińszim co do Pùcka pò sęcë jachòł*, Gduńsk 2007, s. 331–332.

- 6 Przëzdrzë sã genealogòwémù drzewù dinastie Subisławiców. Zaznaczë na nim miona kszāt pòmòrsczych, jaczi bëlë wëmieniony w wëjimkù dokazu Hieronima Derdowsczégò *Ò panu Czòrlińszim, co do Pùcka pò sęcë jachòł*.

- 7 Dopasuj do wiadłòw zapisònëch pònizi miona pasownégò ksāca: Subisłów I, Mszczug I, Swiātopòłk, Mszczug II:

Jegò panowanié przepòdò na lata kòl 1217-1266. Nazwóny Wiòldzim, bël sënã Mszczëga Spòkójnégò. Ksążã rësny, mądri, dzyrsczi. Bëlny diplomata,

gòspòdòrz. Doprowadzył do pòszerzeniò òbéndë swòjégò królestwa. Z Prësama zawiązòł przëmierzé procëm krzëzackò-pòlskò-eùropejszczémù zrzeszënkòwi. Wòjna dérowa 11 lat i zakùnczëła sã pòdpisanim ùgòdë 30 lëpińca 1253 r.

Urodzony w pierszi pòłowie XII w. Rządzył Pòmòrziem òd mni wiący 1155 rokù do 1178 r. Wedle cystersów bël pierszim ksãcã Pòmòrzégò, chtëren sã òchrzcył i rozkòscérzòł chrzescëjańską wiarã. Pierszi fùndator klòsztoru w Òliwie. Wdòł sã w ògłowòpòlską pòlitikã. Òdmówił Mieszkòwi Stòrémù pòmòcë w biòtce ò panowanié nad całim krajã. Òpòwiedzòł sã pò starnie Mieszkòwégò sëna – Òdona, chtëren biòtkòwòł sã z òjcã ò królowanié.

Òddóny Krzëzòkóm przez òjca pò drëdži wòjnie z zòkònã jako zòrãcznik. Przëbiwòł ù nich jaż 6 lat. Pòtemù biòtkòwòł z nima w trzeci wòjnie. Sztridowòł sã z òjcã i bratã. Doszò nawet do wòjnë domòwi. Òstateczno całë

Pòmòrzé òstało w jegò rãkach jaż do ùmòwë z ksãcã wiòlgòpòlszim Przemësławã II.

Panã całégò Pòmòrzò òstòł kòl 1209 rokù. Nazéwóny Spòkójnym. Za jegò panowanié Dënczicë òstro najëzdzelë

Pòmòrzé. W 1210 rokù mùszòł zložec hołd dëńszczémù królowi. Nie dérowało to dlugò i pòzbël sã Dënczików. Rozpòczãł pòszerzanié zemiów ò prësczi majątk. Sprowadzył do Żukòwa norbertanci.

Na spòdlim: Lech Bądkowski, Wawrzyniec Samp, *Poczet ksiązët Pomorza Gdańskiego*, Gdańsk 1974, s. 41–45, 61–62, 73–77, 109–116.

Królewiónka Remùsa

- ☰ ● Dopiszë jedno zdanié na pòczãtkù pòdónégò wëjimkù i jedno na kùncu, tak zebë pasowalë do trescë. Pòtemù kòzdi òdczëtò swòje ùmëslënczi.

Z wieżë wëzërała królewiónka, a łzë miała w òczach i rãce załómiwała. Ale nicht na niã nie patrzył, chòc wiele lëdztwa kòle brómë przechòdzëło. Bò òna sã słowã nie òdezwała, le cëchò płakała, rãce skłòdajcë.

- 1 Zapòznòj sã z wëjimkã dokazu Aleksandra Majkòwuszczégò *Żëcé i przigòdë Remùsa* i sprawdzë, czë twòje ùmëslënczi ze wstãpnégò zadania parłãczã sã z tim, co napisòł Majkòwsczi.

Spac mie delë w stani ù kòni. Gniadi i Liza bëlë jich miona. Tam mie bëlò dobrze, jak Jadamòwi w raju. Łòzkò mòje stajało kòle scanë, głowama przë kùmie. Nade mnã w scanie mòlë òkno ze sztërzema zelonyma rutama przepùszczało wid. A czej jem lëgł, tom wiedno mùszòł wzerac na dludzi i grëbi parmién widu miesãdzowégò, chtëren szedł przez òkno na szklãcë chrzëbtë Lizë i Gniadégò.

W tim parmieniu miesądzowégò widu jò widiwòł dzywné sztòltë i sprawë, ò chtërnëch pòwiòdelë so na pùstkòwiu pò robòce. Widzòł jem smòka straszlëwégò, chtëren sedzòł na wësoczi wieżë. Z wieżë wëzërała królewiónka, a lżë miała w òczach i rãce załómiwała. Ale nìcht na niã nie patrzył, chòc wiele lëdztwa kòle brómë przechòdzëło. Bò òna sã słowã nie òdezwała, le cëchò płakała, rãce skłòdajacë. A jò to wszëtkò widzacë na jawie, dzëwił sã i jem kùreszce nie wëtrzimòł i rzekł:

– A czemùż të, królewiónkò, nie rzeczesz słowa, bë cã retowelë? Wejle, co tam panów i rìcerzi, i prostégò lëdztwa! Krziknij le, a òni sã weznã do strasznegò smòka i gò zabijã, żëbës miała wòlã.

Ale królewiónka le paluszk pòłożëła na ùstka, jak wisznie czerwioné i smùtno głowã kręcëła. A terò jò widzòł, jak w ji włosach, kròsë żëtka dozdrzelałégò, lisczało sã złotã, a nad ji òczama, pësznima jak swiòzë, szklëła sã mòłò, zatopionò we włosach, kòruna złotò.

Czej jem sã tak dzëwòwòł ji piãknoscë i nieszczescu, straszlëwi smòk pësk rozzëwił i zawrzeszczòł:

– Jakùż òna mò gadac do lëdzy, czej mò mòwã zaklãtã? Czejbë zakrzykła, ùczëlëbë krakanié warné i bë pòucëkelë òd ni, jak òd jaczi ùkòzci.

A jò na to ùwòzòł sobie:

– A żëbës të tak, Remùsu, zakrzyknãł na tëch rìcerzi, bë smòka zabilé i delé królewiónce swòbòdã!

Alem so w ti jistny chwilë przëbòczył, żëbë mie i tak nie rozmielë, bo i jò móm jãzëk skażony, a lëdze mie nie rozmieją.

Tej mie sã tak żòl zrobiło, zem płakac mùszòł jak bòber. Jaż dobrò Liza łep swój przëtka do mòjégò i z nozder na mie chùchac zacząła. Bò bidlãcu żòl bëło.

Aleksander Majkòwsczi, *Żëcé i przigòdë Remùsa*, Oficyna Czec, s. 32–33.

 2 Wëkònòj dowòlnã technikã malënk do tegò wëjimkù. Stwòrzta galeriã òbròzków.

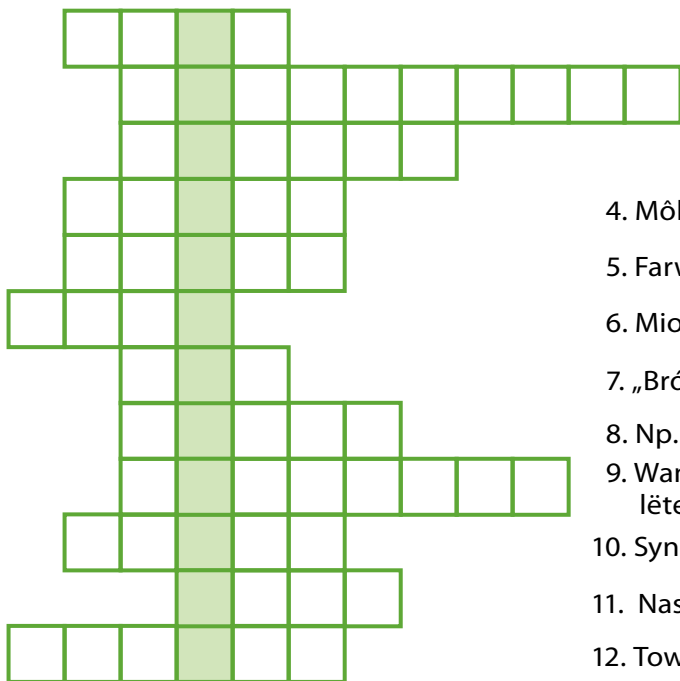
Wëjimk dokazu Aleksandra Majkòwsczégò òpisëje pierszé zéńdzenié Remùsa z Królewiónkã. W piãti klasie wa pòzna wëjimk przedstòwiający drëdzé zéńdzenié – je to nòbarzi znóny dzëlëk, zawiërający przëdné mòtiwë: kòronowónã jarzëbinã, rzékã, zómk i trzë ùkòzci. Przëbòczta so, jak zakùnczëło sã to zéńdzenié? Przedstawta symbòlika zómku i królewiónczci.

 3 Ò zapadlëch zómkach je wiele pòwiòstków. Pòslëchòjta ùwòzno jedny z nich, a pòzni spròbùjta w karnach pòskładac zamkłosc ti legendë z rozsëpònczi.

Ùsòdzca Remùsa – Aleksander Majkòwsczi

- ☰ Rozrzeszè tågòdkã, a dowiesz sã, jak zwało sã karno lëteracczé, do jaczégò nôležòł Aleksander Majkòwsczi.

1. Zapadli....
2. Mòl ùrodzeniò Cenòwë.
3. Nòzwèskò towarzësza Óbrama w drodze do Wersalu.
4. Mòl w Italii, gdzie Derdowsczi sedzòł w prize.
5. Farwa kòronë Remùsowi kròlewionczci.
6. Miono sëna Czòrlińszczégò.
7. „Brót w zamieniony”
8. Np. Mszczug, Swiãtopòłk.
9. Wanozi z Mònikã i òdwièdzywò znònëch kaszëbszczich lëteratów.
10. Synonim słowa slub.
11. Nasze mòrze.
12. Towarzësзка Szczepana.

- 🏠 1 Przczëtòjta pòstãpnã òpòwiesc z pòdzélã na role: Szczepòn, Mònika, narrator, Aleksander Majkòwsczi i Feliks Marszòłkòwsczi.

– Witòj, Mòniczkò! Ròczã ce na nadzwékòwã rëzã!
– Witòj, Szczepanie. A co to bãdze za rëza? (...)
– Nòprzòd òdwièdzymë nôwiãkszégò kaszëbszczégò pisarza!
Tak tej jò ce zabieròm do Kartuz!
– Widzysz nen fejn bùdink?
– Ten na gòrce?
– Jo, gòdajã na niegò erem. Tam ze swòjã białkã òd 1921 rokù mieszkò Aleksander Majkòwsczi. Pòj, òni pewno ju na nas żdajã.

– Pòwièdz le mie, dze Majkòwsczi mieszkòł przedtim?
– Òn sã ùrodzył i wiele lat mieszkòł w Kòscérznie. Jaczis czas téz we Gduńskù, w Sopòce, w Grëdzãdzu i we wiele jinëch mòlach. Në, më ju jesmë na placu.

Szczepòn zaklepòł w dwièrze. Za sztót òdemkł jima dosc wësoczi, lësawi chłop, z mòłim wàsã, òkrãglima òkùlòrama i wiesolim ùsmiëwkã:

– Aaa! Witòjta! Ceszã sã, że wa do mie przësza. Pòjta le dali, ròczã waju do jizbë.

Òni wlezlë do paradnicë, dze czeka ju na nich białka i dwa dzëwczãtkã.

– Hewò je mòja białka Aleksandra. A to mòje dzieci: Baszka i Witosława. Starszich, Damroczi i Mestwina, prawie ni ma doma. Òbezdrzëta sobie jizbã, smiało.

Na westrzódku stojòł stół, wkół niego stółczy, a w nórce pòłëce z książkami. Midzë wiele kriminalnyma romanama òni ùzdrzelë téż książczki napisóné przez Majkòwsczegò: zbiérk wiérztów *Spiéwë i frantówczy*, prowadnik *Zdroje Raduni*, dokòz na binã *Jak w Kòscérznie kòscelnégò òbrëlë...* Nizi leżàło wiele numrów cządników „Gryf” i „Pomorzanin”.

– A jakò książka widzy sã Wama nòbarzi? – spita Mònika.

– Ti tu ni ma, òna jész wiedno zdaje na wëdanié, lezi w mòji szuflòdze. Wëdóné są blós ji wëjimczy.

– A jaczi òna mò titel?

– *Żécé i przigòdë Remùsa*. To je dokòz mòjégò żécò. Mie sã zdówò, że wszëtckò, co jò przedtim napisòł, prowadzëło mie do ti jedny książczki. Jo, tak to je.

– A czë Wë jész mòce cos napisóné, co nie je wëdóné?

– Òòò! Je tegò dosc wiele. Wëdónò jész nie je *Historia Kaszubów*. Nieskùńczony je roman *Pomorzenie*. Piszã jész *Gramatikã kaszëbską*. Nie wiém, czë zdążã to wszëtckò skùńczëc.

– A czemu je taczi jiwier z wëdòwanim kaszëbsczich książków?

– Chtëż to wié? To nie je takò prostò sprawa. Wiele bë pòmògło, żebë Kaszëbi wiãcy kùpiwelë i czëtelë kaszëbsczé książczki. (...)

– A co dlò Was je wòżniészé, lékarzenié lëdzy czë pisanié? – dali pitalë dzieci.

– Hmm, na taczé pëtanié nie je letkò òdpòwiedzëc. Jak to gòdajã, czëj książdz spiéwò, òrganista zëwò. Kò cëż, jakno doktor mògã lékarzëc cała Kaszëbów, a jakno pisòrz léczã Kaszëbów dësze. A co je wòżniészé? Wezta òdpòwiedzta sobie sami.

– A jakò robòta je cãżészò, pisanié czë lékarzenié?

– Jedna i drëgò robòta nie je letkò. Żebë bëc doktorã, jò sã mùszòł długò ùczëc, a jész przeszkòdzałë mie w tim biëda i to, że jem Kaszëbã. Pisaniò jò sã ekstra ni mùszòł ùczëc, to òd wiedna sedzało dzes we mie bënë. Żebë cos dobrze napisac, je trzeba wiele czasu i wiele próbòwaniò. I trzeba miec nòdzejã, że z tegò bådze cos dobrégò, chòc pewno nié tak zarò. Kòwòł piérwi żelazło rozzòłò, a tej je kùje.

– Tej jak Wóm, nimò biëdë, ùdało sã skùńczëc medicynã?

– To nie bëło letkò, mój òjc bëł gbùrà, a pózni kùczrà, òn ni miòł dosc dëtków na mòjã nòukã. Czëj bë nié wspòmòżk òd stowòrë, jò bë ni miòł dërch ani progimnazjum w Kòscérznie, ani Gimnazjum w Chònicach. Żebë zacząc sztuderowac, jò sóm mùszòł zarobic i zebrac dëtczi. Pózni, jak jò so ju nie wiedzòł radë, jò znòwù dostòł wspòmòżk. Dobri lëdze mie wëpòmòglë. Dobrze miec pieniãdze, lepi szczescé. Mòje rozmajité zwadë z Miemcama sprawiłë, że studia jò zaczął w Berlinie, pózni jò sã przeniòł do Grifii, a titel doktora jò dostòł w Mònachium. Nòbarzi jem ròd z tegò, że jem bëł w Grifii. Tam jò ùzdrzòł pòrtretë kaszëbsczich książátów. Tam zapòła sã we mie kaszëbskò skra, Òrmùzdowò skra.

– Në jo, to nie bëła lëtkò droga, kò mësłã, że òb czas I swiatowi wòjnë żécé bëło jész cãżészé?

– Të mòsz pròwdã, dzeckò. To bëłë baro cãżczé czasë. Tak czegòs jò jész nie widzòł. Czëj jedna òwca òbarchnieje, tej wszëtczé za nią barchniejã. Jò tej bëł doktorã w wòjskù i òbjachòł pól Èuropë: Prësë, Ùkrajinã, Rumùniã, Francjã. To nie je do òpòwiedzeniò. Szczescym, ta wòjna przëniosła Kaszëbóm to dobré, że nazòd nastã kòl nas Pòlskò.

- Jo, jo, bò Wë doch ju przed wòjną rzeklë, że wszëtškò, co kaszëbsczé, to pòlszczé.
- To je nòwòzniészò de ja Towarzëstwa Młodokaszëbów, jaczé më jesmë założëlë w 1912 rokù we Gduńskù. Karnowsczi, Heyke, Sãdzëcczi, jò i jesz wiele jinszych.
- Tej w Pòlsce Kaszëbóm je lepi?
- Jo, je lepi, kò wszëtczé nòdzeje równak sã nie zjiscëlë, chòc më próbòwelë, jak szło. (...)
- Tak òni so sedzelë, pòpijelë arbatã, jedlë kùszczy òd Drawca, a so pòwiòdelë. Na kòmòdze stojałë òdjimczy. Wiele z nich przedstòwiało codniowé zëcé Kaszëbów. Na jinëch widzec bëło Majkòwsczégò z widzałima Pòlòchama: z Wincentim Witosã, Józefã Piłsudsczim, Józefã Hallerã. Wëzi wisa gablota z òrderama, a midzë nima Złoti Krziż Zasłëdzi, Òficérszczi Krziż Òrderu Òdrodzeniò Pòlszczi i Strzëbrzny Wawrzin Akademiczczi Pòlszczi Akademii Lëteraturë. (...)
- Wtim za dwierzama dól sã czëc jaczis chłopszczi głos. Majkòwsczi cëchò zdradzył swòjim gòscóm:
- Në, wiéta wa! To Feliks „Marszòłk” Marszòłkòwsczi, mój sekretéra. Zarò tu wlëze i kòże mie cos robic.
- I pò pròwdze, za sztót òdemklë sã dwierze, a w nich pòkòzòł sã jaczis chłop i rzekl:
- Witóm serdeczno.
- A tej do Majkòwsczégò:
- Mòzece wë przinć do bióra, bò zdajã tam na was Labùda i Trepczik z nowim numrã „Zrzeszë”? (...)
- Wa tu so fejn òbzeròjta, a jò mùszã chwilã pògadac tam z tima. Òni cygnã dali tã robòtã dlò kaszëbiznë, jaczi jò ju ni móm mòcë cygnãc. Në, jo. Tak długò grónk wòdã nosy, jaż sã ùchò ùrwie. Jò ju jem przë latach, a zdrówkò sã psëje. (...)
- Në jo, widzyta, jak to flot zminãło.
- Jenë, më ju mùszimë jic dodóm – rzekl Szczepón.
- Pò pròwdze? Szkòda. Jò bë ròd so jesz z wama pògòdòł. (...) Tej jò wama cos dóm. Pòczekòjta le. Majkòwsczi znòwù na sztót wëszedł. Tim razã òn jima przëniòł jakãsz rzezbã.
- Wezta, to je dlò waju – rzekl Majkòwsczi i dól jima szaturã wësoczégò, cenczégò chłopa z karã.
- Bóg zapłac. A chto to je?
- To je Remùs, przëdny bòhatéra mòjégò romana. Òn chòdzył pò Kaszëbach z karã i sprzedòwòł rozmajité rzeczë, midzë jinszima kaszëbsczé ksążczy. Tak próbòwòł retac zapadli zómk i zaklãtã kròlewiónkã. I głëpc mądri, czej pòznò, czegò mù felëje. A wa bë chca wëbawic zapadli zómk? Chca wa bë ùretac zaklãtã kròlewiónkã?
- Jo, chcemë. Leno jak? – òdrzekl Szczepón.
- Ò tim mùszimë so pògadac drëdzim razã. Ale nòprzód przëczëtòjta mòjã ksążkã. Mòze do te czasu òna ju bãdze wëdònò.

Janusz Mamelski, *Pisarze zëjq. Zéńdzenia z kaszëbską lëteraturã*, Gdańsk 2020, s. 5–12.

2 Ùložë w alfabeticzny pòsobicë title dokazów Aleksandra Majkòwsczégò.

- **3** Na spòdlim tekstu napiszë CV Majkòwsczegò. Żlë nie mdzesz wiedzôł jaczichs wiadów, skòrzëstòj z dowòlnëch zdrzòdlów (np. internetu, bedekera kaszëbsczegò itp.)

CURRICULUM VITAE / CV / ŻĚCOPIS

Miono i nôzwëskò:

Data i môl ùrodzeniò:

Stòn cywilny: Białka:

Dzeczë:

Môl zamieszkaniò:

WĚSZTÔŁCENIÉ

.....

.....

.....

PRŻĚNÔLEŻNOTA DO ÒRGANIZACJI / STOWÓRÓW

.....

.....

WÒJSKÒWÒ SŁUŻBA

.....

.....

DOKAZĚ:

.....

.....

WĚAPARTNIENIA:

.....

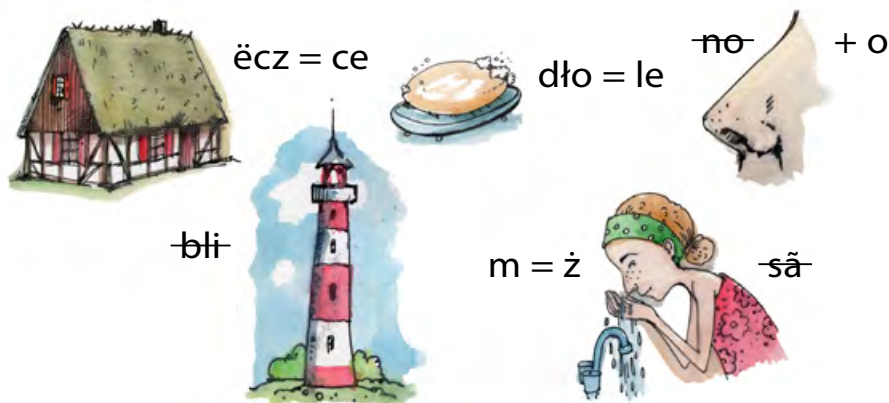
.....

- 4** Nalezë w teksce pòwiedzenia i spròbùj wëjasnic jich dosłowné znaczenié.
- 5** Aleksander Majkòwsczi wspòminòł, że nôbarzi cesził sã z tegò, że bël w Grifii, bò tam zapòła sã jegò kaszëbskò skra, Òrmùzdowò* skra. Jak mészlisz, co Majkòwsczi miòł na mészlë?
- **6** Rozezdrzë sã pò mieszkańcach twégò òkòlegò i wëbierzë òsobã, jakã je wòrt przëblëzëc drëchóm? Zrób z nią wëwiòd.

* Òrmùzd – stòroperszi dobri duch, co biòtkòwòł ze zlim dëchã Arimanã.

Gùczów Mack

- ☞ Rozrzeszë rebùs, a dowiesz sã, jak kùnczył kòzdi swój felietón Aleksander Labùda, zwóny Gùczowim Mackã.

- ☞ 1 Pòslëchòj ùwòżno nagrania przedstòwiającégò pòstãpnã wanogã Szczepana i Mòniczi, a pózni wëkònòj zadania.

(...)

– Nè, tej dzys më sã wëbierzemë do Aleksandra Labùdë. Przë-rëchtuj sã na wiesolã gòscëniã.

– Baro piãkno. Jò jem czekawò tegò chłopã. Dze më gò òd-wiedzimë?

– Labùda, co czãsto pisywò pòd przezwëskã Gùczów Mack, to je baro szpòrtowny chłop. Pòjedzemë do Tłuczewa.

Do Tłuczewa òni sã wëbrelë autã. Pò drodze jachelë przez Kartuzë.

– Tu, w Kaszëbsczim Dwòrze, w 1929 rokù Labùda z drë-chama załòżëlë Regionalné Zrzeszenié Kaszëbów, zwóné krótkò Zrzesz Kaszëbskò. Jegò przënòleżników zwie sã zrzeszińcama. Mòże rzec, że bëlë òni pòsobnikama Majkòwuszczégò i młodokaszëbów, chòc jich ùdba bëła përzniã jinò – wëklòdòł Szczepón Mònice.

Dali òni sã czerowelë na Mirochòwò. Òb drogã mijelë Kòloniã.

– Tam za Kòloniã je Bãdargòwò, gdzie Labùda ùczil pòrã lat zarò pò wòjnie. A terò më wjèdzómë do Swiònowa. Tu bëła jegò parafiò, bò òn sã ùrodzył w Mirochòwie. Mirochòwò czedës slëchało do parafii w Swiònowie. A jak jegò matka ùmarła i òjc sã drëdzi ròz òzenił, òni przecygnãlë do Strëzi Bùdë. Za sztót më tam dojedzemë.

W Strëzi Bùdze przejachelë mòst nad Łëbã i za sztót òni ju wjèdzëlë do Mirochòwa.

– Tam w lewò sã jedze do Miechùcëna. W Miechùcënie i w Mirochòwie w latach 1918–1920 Labùda chòdzył na kùrsë pòlsczégò jãzëka, bò do spòdleczny szkòlë w Mirochòwie òn chòdzył jesz za Miemca i òn sã tej ùczil pò miemieckù. Na kùrsach bëł jednym z nòlepszych ùczniów. A tuwò sã jedze do Bãcza, gdzie Labùda bëł szkòlnym òb czas drëdzi swiatowi wòjnë.

– A dze òn sã wëuczil na szkólnégò?

– Òn chòdzył do seminarium dlò szkólnëch w Kòscérznie. Tam òn sã zetkł z ks. Léonã Heyką i dzãka niemù jesz barzi sã ùgwëśnił w kaszëbsczi swiãdze.

Dali droga młodëch prowadzi przez Miłoszewò i Strzëpcz. Tam òni sã szcerowelë na Lëniã.

– W Lëni Labùda zaczął robic zarò pò szkòle, to bëło w 1923 rokù. Pòrà lat pózni zacząłë sã jegò jiwрэ.

– Jaczé jiwрэ? – spita Mònika.

– Ùmiłowanié kaszëbiznë i jegò pòdrzatk na pòlitikã nié wszëtczim bëłë w szmak. Labùda wiele sã nacerpiòł w swòjim zëcym i to tak òd Pòlòchów, jak i òd Miemców. Zaczãło sã òd jegò przenieseniò do Zélewa kòl Lëzëna, pózni gò przeniosłë jãz pòd Toruń. Në jo, a terò wzeròj tu w lewò, tu w tim bùdinòszkù, dze piérwi bëła szkòła, òn terò mieszkò ze swòją białką i dziecama.

Mònika i Szimk wëlezlë z àuta i zaklepelë w dwiérze nié za wiòldzégò bùdinkù, całégò z czerwòny cegłë z dwaspadowim dakã przëkrëtim dakówką. Òdemkła jima Jaromira, nòmłodszo córka Labùdë.

– A wa pewno do tatka, jo? Òn prawie je dzes wëszli, mùszita na nie sztót pòczekac – rzekło dzëwczã.

Gòsce ju chcelë wlażac w dóm, le òni ùdrzelë, że òd rzëczy drist do nich jidze wësoczi, pòstawny chłop. Dozdrzelë, że nimò lat miòł dosc gãsté włosë zacosóné w tił, a nad lëpama niewiòldzi wãş. Òczë mù sã smialë i biła z nich wiòlgò chãc do dzejaniò. Chòc òblokli bëł w wëcygnionã i pòsztëpòwónã jakã, jegò dosc chùdë skarnie krëłë w sobie cos ùroczëstégò i wòrtnégò. Ale to, co nòbarzi zdzëwòwało Szczepana i Mònikã, to bëł dzecynny wòzyk, jaczi Labùda pchòł przed sobã.

(...)

Timczasã Labùda bëł ju przëszli krótkò nich:

– Witòjtaż! Jò widzòł, że jaczés àuto do nas zajachało, tej jò so pòmëslòł, że to wa jesta. Piãknò warszawa! Terò stolëca Pòlsczi je w Tłuczewie, alana! – rzekł Labùda, òbzërajãcë àuto, jaczim òni przëjachelë.

– Pòjta rën, wëpijemë kawã, białka mò kùcha ùpiekłë, pòjta le! Dlò gòsca wszëtckò, dlò złodzeja nick. (...)

Labùda chcòł jich pòsadzëc w paradnicë, kò òni zarò wëpatrzëlë dzes w nòrce jegò swiãtницã pisaniò.

– (...) Òstatnym czasã jò sã zajimóm kaszëbsczima dëchama. Czëtóm ò nich i szukóm za infòrmacjama ò nich. (...) Baro wòznë są słowarze. Jò jem baro ròd, że czedës sã ùdało wëdac słowòrzk dlò szkólnëch, leno terò rëchtjã jesz jeden, wikszì słowòrz. (...) Në jo, a terò pòjta sadnãc do stołu.

Tam, przë młodzowim kùchù òni sedzelë a pòwiòdelë so dali.

– Wë bëłë szkólnym we wiele szkòlach, widzy sã wóm ta robòta? – spitòł Szimk.

– To mùszì rzec, że robòta szkólnégò baro mie sã widzy, kò to je ju dzesãc lat, jak jò jem na rencë. Nòbarzi jò sã ceszã, że jò mógl ùczëc kaszëbsczë dzòtczi. Nòród, zëbë nie zdzinał, mùszì bëc mądri i wësok ùczali. Në, tak to ju je. Ale nié bez całi ten czas jò bëł szkólnym. Przed wòjnã w 1930 rokù

zrezygnowôł jem z robôtë w szkòle i zajął sã jinym dzejanim dlô kaszëbiznë. Jô pisôł dlô rozmajitëch gazëtów, dlô „Chëczë Kaszëbsczï”, dlô „Grifa Kaszëbsczégò”, pózni jô robił „Zrzesz Kaszëbską”. Jo. Òb ten czas jô biôtkówôł ò to, żebë Kaszëbi mielë taczé same prawa, jak jiny. Żebë przetrwac i sã rozwijac, mùszimë miec taczé same prawa, jak jiné nôrodë. Wspòmniata jesz na mòje słowa. A òd 1937 rokù jô robił w Torniu, nôprzód w skarbówce, pózni znòwù w szkòle. Tak to bëło.

– A co wë robilë òb czas wòjnë?

– Nôprzód jô ùczil w szkòle, a pózni jô mùszôł biôtkówac w miemiecczim wòjskù. Z wòjskã jô trafił do Jugòslawii, pózni do Greczi i na Kretã. Tam Anglicë mie wżalë w niewolã do Egiptu, Italsczï i Szkòczï. Na òstatkù jô przëstąpił do wòjska Andersa, a w 1946 nazòdka przëjachôł do Pòlszczï.

– I tej wë znòwù zaczälë ùczëc, tim razã w Bãdargòwie – wtrãcëła Mònika.

– Jo, leno jô téz pisôł do gazëtów, do „Zrzeszë Kaszëbsczï”, jakò tim razã zaczã wëchadac w Wejrowie. Jo, jo, ni ma Macka bez Zrzeszë, a Zrzeszë bez Macka – zasmioł sã Labùda.

– A tej jô znòwù òstôł ùkòróny przenieseniã do jiny szkòlë, tim razã do Czãstkòwa. Tak cos. Pò wòjnë nóm, Kaszëbóm, nie bëło nick lepi jak przed wòjnã, a mòże nawetka jesz gòrzi. Czim wesz ùmiartszò, tim barzi grëze. Ale òstałë wëdóné dwa zbiérczi mòjich pòwiòstków: *Kąsk do smjechu* i *Zupa z kreszków*. Mòje pòwiòstczï zaczã drëkówac „Pomerania”. Łoni mòje felietónë nalazłë sã w wëdóny przez Ferdinanda Neureitera w Miemcach *Kaschubische Anthologie* (Kaszëbsczï antologie), a pòrà wiérztów w zbiérckù kaszëbsczï pòezji *Modra struna*. Latos òstôł wëdóny nôwiãkszi zbiérck pòwiòstków *Kùkùk*. (...)

– A jak wë to robice, że te pòwiòstczï sã taczé smiészne?

– (...) Mie w żëcym pòtkalò wiele krziwdë i cèrpieniò. Czejbë jô to so bròł do głowë, mie bë bëło w rozëm zaszłë! A tak dlô kaszëbsczï jô jem w sztãdze zniesc wszëtczë cèrpienia. Ga bë nie bëło zymkù, nie bëlobë pòzymkù. To tak pewno mùszë bëc i ni ma co so tim głowë zawracac. Lepi sã zając tim, co je wiesolë i redosné. A tegò w żëcym pò pròwdze je baro wiele. Zresztã przez smiëch jidze nôlepszò nôùka. Jak chcemë cos zmienic, tej nôlepi je to wësmiòc. Kaszëbi tak pò pròwdze sã baro wiesoli, a téz wiele je w nich jesz do naprawieniò. (...)

Jak gòscëna sã ju kùncza, Labùda òdprowadzył gòsccy do dwiérzi i rzekł:

– Në, tej chcemë le so zazëc! – i wëcygnął róg z tobakã.

– Të, dzëwczã, jesz jes za mlòdé na tobaczenié, ale më dwaji mòzemë zazëwac.

Tej òn pòdòł róg Szczëpanowi, a sóm sobie téz nasëpòł na rãkã dichtich pòrcjã i wcygnął do nosa.

– Ni miéjta strachù! Chòc nie wiémë nìcht, co jesz nas żdze, dëcha nama nìcht nie weznie!

Janusz Mamelsczi, *Pisarze żëjq. Żërdzenia z kaszëbskã lëteraturã*,
Gdańsk 2020, s. 28–36.

2 Ùložë pòsobicã wëdarzenia z żëcò Aleksandra Labùdë.

☐	Òb czas I wòjnë swiatowi szkòlny w Bãczu.
☐	Założenié Regionalnégò Zrzeszeniò Kaszëbów
☐	Jiwrë Labùdë – przeniesenia.
☐	1918–1920 – nôùka pòlszczégò w szkòłach w Miechùcënie i Mirochòwie.
☐	Biôtkówanié òb czas II wòjnë.
☐	Narodzënë w Mirochòwie.

	Szkólny w Lëni.
	Ùkùnczenié seminarium dlô szkólnëch w Kòscérznie.
	Ùkòzanié sã zbiérków pòwiòstków <i>Kąsk do smiéchù</i> i <i>Zupa z krëszków</i> , a téż pòstãpnëch dokazów: <i>Chòchòłk, Kùkùk</i> .
	Jiné dzejania dlô kaszëbiznë – pisanie do gazetów.
	Pòstãpné przeniesenia i robòta dlô gazetë „Zrzesz Kaszëbskò”.

- @ 3 Labùda gòdòł: „kò to je ju dzesãc lat, jak jò jem na rencë”. (...) „Zaczãło sã trzë lata temu (...) wëdelë dwa zbiérczi mòjich pòwiòstków”. Na spòdlim tëch wiadłów i tegò co nalézesz w jinëch zdrzódlach ùstalë, czedë Szczepón i Mònika bëłë w gòscënie ù Labùdë.
- ☐ 4 Pòmëslë so, że mòsz wëgłosëc ùroczëstã mòwã òb czas wrãcziwaniò wòzny nòdgradë dlô Aleksandra Labùdë. Napiszë laùdaciã dlô jegò ùczestnieniò. Pòdsztrichnij jegò rozmajitë zasłëdzi dlô kaszëbiznë.

Laùdaciã – (z łac. laudare *chwòlëc*) mòwa pòchwalnò wëpòwiòdonò z leznoscë przëznaniò nòùkòwégò titla, wëapartnieniò abò jubileùszu.

Jãzëk czë gwara?

- ☐ Smãtk psota pòmieszòł wërazë w szterzech przësłowiach sparłãczonëch z jãzëkã. Ùložë je pasowno. Żlë bãdziesz miòł jiwër, skòrzëstòj z ksãczci Justinë Pòmierszci *Przësłowia kaszubskie*.

za	to	cnota	trzëmac	zãbama.
Je	cnotama,	nad	jãzëk	Òd
bòli	barzi	niglë	òd	jãzëka
jak	jãzëk	miecz.	Òstrzësi	noza.
Przed	kòlana	nim	zdzibajã,	nim
a	jãzëk	wëtikajã.	za	

Smãtk przësłôł do mie na pòkusã trzech szkòlnëch: dładzégò Grifelka ze Zabòczewa, cenczégò Piórkã z Klaksowa i lëségò Rechùbkã z Glëpkòwa.

- Rzczë le nama, Mackù, dëcht tak pròwdzëwã pròwdã, żelë Kaszëbi mają jãzëk, czë le gwarã?
 - Kò tej le zdrzëta! – I wëwalił jem swój jãzëk bùten, jak le dëcht szło.
 - Co za pëszny widzali jãzëk! – zdzëwił sã Grifelk.
 - A taczi jãzëk chcã nazewac gwarã? – rzekł Piórkò.
 - Jãzëk jak szëpla. To wicy jãzor jak jãzëk, ale za gwarã nie szlachùje dëcht nick – zamrëczòł lësy Rechùbka.
 - A cëz wa terò ò tim mësłita?
 - Kò më ù ce w gãbie ùzdrzelë na jawie, że môsz dëcht bëlny jãzëk, a je dëcht czëstim, nie je òbłożony ani priszczëkã, ani bardówką, ani niżòdnã gwarã. Më téz mómë kòzdi swój, a kùreszce kòzdi Kaszëba mô swój jãzëk. Ale chtëz tej mô gwarã w pëskù?
 - Kò taczich so szëkòjta kãdës dalek, mòze na Kùrpiach abò na Góralëznie.
 - A jak takò gwara wëzdrzi?
 - To Swiãti Pańszi wiedzã. Mòze w tim cos je òd nadgrëzlégò jãzëka abò jaczis jãzëczk rozszczëpio-ny na kùncu jak ù żniji, abò wërzëtny jak ù żabë, abò... diòble wiedzã!
- Chcemë le so zażëc!

Aleksander Labùda, *Jãzëk czë gwara*, w: *Gùczów Mack gòdò*, Bòlszewò 2013, s. 89.

Wiele lat dérowało, zanim kaszëbsczi òstòł ùznóny za jãzëk przez pòlszczë państwò. Zakùnczëła ten proces ùstawa z 2005 rokù, chtërna kaszëbszczémù nada – jakno jedinémù jãzëkòwi w Pòlsce – miono jãzëka regionalnégò. Zamkła tim samym trwającã wiele lat òbgòdkã ò statusu naszégò kaszëbszczégò jãzëka.

Jãzëk – standarizowóny, ùziwóny przez wikszosc Kaszëbów, ùpòwszechniwóny przez szkòlã, administracjã, lëteraturã, radio, telewizjã.

Gwara – òdmiana jãzëka, jakã gòdò mniészë karno lëdzy, np. jedny wsë abò pòrà wsów. Gwarã nazwiemë òdmianë standarizowónégò kaszëbszczégò jãzëka, np. bòrzëszkòwskò, bëlackò, słowińskò, zòbòrskò.

Felietón to krótczi tekst z òrtu gazetnictwa, pisóny letczim stilã, przedstòwiający subiektywny pòzdrzatk àùtora. Pisóny na aktualné tematë, zainspirowóny pròwdzëwima zdarzenia.

- 1 Ùdokaznij, że tekst A. Labùdë je felietonã. Wskazë, jakã aktualnã w nym czasie kwestiã òn òpisywòł?
- 2 Ùložë swòjã òdpòwiëdz na pëtanië zadóné przez trzech szkòlnëch?
- 3 Na pòszerzonym zéńdzenim Kòmisji do Sprów Òswiatë przë Ògłowim Zarządze KPZ 13 maja 1996 r. òstałë przëjãtë nowé rozwiãzania z szesc apartnyma lëtrama. Pòstaw sã w rolë kòrektora i pòpraw tekst Labùdë zgòdno ze wskòzama dzysdniowégò pisënkù. Mòzesz sprawdzëc swòjã robòtã, bò w 2013 rokù tekstë Labùdë òstałë wëdóné w standarizowónym pisënkù. Zazdrzë do ksãzëczki *Gùczów Mack gòdò*, Bòlszewò 2013, s. 103.

Na jednym kole

Je to ju czilenôsce lat. Dobrze so to wdarzę, że bëło to w Pomieczënie. Czile nas zdało na spóźzony autobus. Gódómë, zażiwómë i żdajemë. Narôz cos od Wilanowa nëkò, ale to nie bëł autobus ani furmónka, ani motór, ani helikopter, choc cos z helikoptera w tim bëło. Zbliżò sę dosc chutko do Pomieczëna i wjéżdżò do wsë. Chtos rzekł:

— To Plëwka z Hopów jedze z całą swoją rodzëzną na jednym kole. Gwës jedze do Szemòłda do swoji cõtzi na roczëznë.

Plëwka to chłopulk niewiëdźi, ale kuńsztowni i bëłny kolòrz. Sedzòł na sodle i miòł ruzak na plecach, dze wëzëròł lepk nómłodsze go knòpa z cëcem w gąbce. Na ramach sedza jego białka ju na ostatnëch nogach i jesz trzima na klinie trzëletną Treskę z grochotką w rëczce. Na przòdku w koszcizku sedzòł dwalatni Franck, zacht usmòrkóny i gwizdòł na piszczołce. Z tëlù na pacziëtnicë sedzòł sztiërëlatni Józefk z brómzã. Bëło jich razem pòlsòdma, bo on i knòp w ruzaku — to dwaji, ona na ostatnëch nogach, choebë le rechowac pòłtora — to ju pòłzwiarta, Treska na klinie — to pòłpięta, Franck w koszcizku — to pòłzosta a Józefk z brómzã — to dokładno pòlsòdma. Pòlsòdma lëdzy na jednym kole, tego wa gwës jesz ni mòta widzònë!

Opodle stòjało dwuch szandarów, co tész na to zdrzelë. Młodszi chcòł jë go przëscygnać i mandat wlepic. Ale ten starszi go przëtrzimòł za szlëc i rzekł:

— Nië, bratku, ni możesz mu nick zrobic. Cziejbë jachalo dwuch abo dwoje na jednym kole, tész możesz jima dac mandat, ale jaż tëlù lëdzy! Na to më ni mómë niżòdnëgo paragrafu.

Chcemë le so zażëc!

Aleksander Labùda, *Na jednym kòle*, w: *Gùczów Mack gòdò*, Gduńsk 1992, s. 50.

Méster Jón

- 🔊 ● Pòslëchòj archiwalnégò nagraniò znóny kaszëbsczi piesznie, jakã napisòł Jón Trepczik „Hej mòrze mòrze...”
- 📖 ● Dofùluj tekst piesznie „Hej, mòrze, mòrze”.
- 🔊 ● Smãtk psota znòwù dòł ò sobie znac...

Jón Trepczik

Hej, mòrze, mòrze...

Hej mòrze, mòrze, [] mòrze,
dze twòje grańce, dze twój [],
skądka ta twòja [] sã bierze,
czej nama dòsz na [] swój duńc.

Ref. Halo, halo, halo, halo
dze twòje grańce, dze twój kùńc,
Halo, halo, halo, halo
czej nama dòsz na sztrąd swój duńc.

Hej mòrze mòrze të [] mòrze,
czemù sã [] wcyg dërżisz,

Za niedłuzi czas òni ju bëłë we Wejrowie i szlë sztrasą Dobëcò, dze terò mieszkòł Treczik. Zanim òni doszlë do dwièrzi dosc nowégò bùdinkù, òni ùczëlë gòsne spiéwanié:

Zemia rodnò, pészny kaszëbsczy kraju, òd Gduńska tu, jaż do Roztoczi bróm!

– Jo, jo, jò cë gòdòł, że Treczik jesz ce zadzëwùje – rzekł Szczepón do Mòniczi, czej ta sã na niego znacząco przëdzrza. – A mùzyka ù niego doma je we wiòldzim pòwòżanim.

– Czò! Òn nie spiéwò sòm.

– Nié, colemało òn spiéwò ze swòją drëgą białką, ji córką i ji zãcã. A przë tim jesz graje na skrzëpicach abò na klawirze. Òni mùszelë dosc długò klepac i zwònic do dwièrzi, zanim rozspiéwóné towarzëstwò jich ùczëlò. (...)

Òni wlezlë bënë, a bez niedomklë dwièrze Mònika ùzdrza chłopa sedzącégò przë klawirze. Òna zarò szepnã do Zoszë:

– Jenë, wasz òjc je nawetka përzna pòdobny do Labùdë. Gãsté włosë zacosóné do górë i do tëlù, dosc cenczi na gãbie, a nad lëpama nié za wiòldzi wàs. Lica dosc wiesolë, a w òczach rozëmnota i wiòlgò chãc do dzejaniò.

– Jo, leno to nie je mój òjc, a òjczëm – òdrzekła Zosza.

– A Treczik mò jaczé swòje dzecë téz?

– Jo, mò z pierwszą białką, chtërna ùmarła w 1951 rokù. Z Anielą òn mò szesc dzeczy: Bògùsławã, Mirosławã, Damrokã, Sławã, Swiãtopòłka i niezëjącégò Mestwina.

Timczasã Treczik sã pòdniòsł òd klawira i zaprosył gòscy do stołu:

– Sadnijta so tu, a më wama zaspiéwómë jesz jednã piesniã.

Za sztót rozlëgl sã znòwù wspaniali spiéw:

Hej! mòrze, mòrze – lubòné mòrze, dze twòje grance, dze twój kùnc?

Melodiò bëła statecznò, jak wiòlgòsc mòrza i kòlibiãcò jak mòrszcé wałë. Mònika i Szczepón czëlë sã, jakbë stojelë na wësoczym sztrãdze i wzërelë na piãkny Bòłt.

– Piãkno, baro piãkno – wòła Mònika, jak òni skùnczëlë i razã z Szczepanã gòsno jima kòska.

– Bóg zapłac wiele razy – òdrzekł Treczik. – Piesniò je piãknò, bò przedstòwiò snòzotã Kaszëb. Tak pò pròwdze cali snòzotë Kaszëb nie òddò zòdnò piesniò ani zòdnò wierzta, ale trzeba próbòwac i robic to chòc w jaczims dzëlu. To jò zrozumiał, jak jò bël dalek òd Kaszëb, we Wiòlgòpòlsce. Kaszëbie gwësno nòlepi w òjczëznie. Tam mie bëło tak pùsto za mòją tatczëznã, że jò wëdòł pierszi zbiérk piesniów. I tak to sã zacząłò. A terò tèch zbiérków zebrałò sã wiãcy.

– To mie je dosc dzywno, że wë tak sã zajimòce spiéwanim. Wë doch ni mòce zòdny mùzyczny szkòlë skùnczoné – rzekła Mònika.

– Widzysz, dzeckò! Jò móm mùzykã w swòjim sercu, tak jak Kaszëbë. Jò do te nie brëkujã ekstra szkòłów. To je całë mòje żecë: spiéwanié, ùklòdanié melodiów i tekstów, zakłòdanié chùrów i spiéwającëch karnów, nauczanié mùzyczi w szkòle, rëchtowanié festiwalów. Wszëtkò ù mie sã krący wkòł mùzyczi i Kaszëb.

– Przez wiele lat wë bëłë szkòlnym, a czegò wë jesz ùczëlë?

– Jo, tak to bëłò. Òkróm mùzyczi jò jesz ùczył plasticzi, geògrafii i matematiczi. A terò trzënòsce lat jò ju jem na emeriturze.

– Terò wë mòżece so odpòcząc – rzekła Mònika.

– Ale dzeż tam! Jò ni móm czasu na odpòczink. Jò wszëtczim gòdom, pòjmë w przòdk z kaszëbizną, i sòm dówóm przikłòd, jak to robic. Mój òjc mie rzekł: Nikòmù nie kładz na grzbiet miecha, co bës gò sòm nie chcòł dwigac. Terò jò rëchtëjã kaszëbsczy słowòrz. Mëszlã, że taczi je baro pòtrzebny. Dzysdniowò kaszëbizna brëkùje jesz wiele nowëch słowów, wiele miemiecczich je nót zastãpic naszima, kaszëbsczima. Wiele taczych słowów móm nalazłë, wiele wëmészloné. Wòznë je téz, żebë sã dogadac z pi-sënkã i żebë wszëtcë Kaszëbi piselë tak samò. Dopierkù jesz nie wiém, chto mie ten słowòrz wëdò, kò mëszlã, że chtos taczi sã w kùncu naléze.

– A co z wajima piesniama? Wë môce ò nich zabòczoné?

– Nié, nigdë na swiece, nié. Plech niemòwny i kòt nielowny niewiele sã wòrt. W òstatnëch latach w kùncu zaczãlë je wëdawac. Dłudzi czas pò wòjnie bël z tim jiwer. A jesz na nas dërchã wadzëlë i straszne pòmòwë roznòszelë. Przed wòjnã nie bëło wiele lepi. Kò cëż, ni ma so co do głowë brac. Tec wilk sã nie bòji baraniégò blekù. Na szczescie òd pòrà lat to sã zmieniło. W 1970 wëszedł zbiérk wiérztów *Mòja stëgna*, w 1974 spiéwnik *Rodnò zemia*, a w 1978 *Mòja chëcz*. W 1975 wiérztë dlò dzeczy *Ùklòdk dlò dzòtk*, w 1977 zbiérk 80 wiérztów *Òdecknienié*. Na òstatkù, latos, wëszedł spiéwnik *Lecë chòrankò* z bez 80 piesniama. Jak widzyta je tegò dosc wiele. Na jiné dzejanié jò ju jem za stòri, kò na mùzykã jesz nié.

– Na jaczé dzejanié Wë jesce za stòri – spitòł Szczepón.

– Mój Të Panie! Na jaczé dzejanié jò jem za stòri! Kò pò wòjnie më tu we Wejrowie òstro rëszëlë z kaszëbizną do przòdkù. Nòprzòd gazetë: „Zrzesz kaszëbskò”, „Echo Ziemi Wejherowskiej”, tej, jak më załòzëlë Kaszëbsczë Zrzeszenié, tej jò pisòł w „Kaszëbach”, a pòzni w „Pomeranii”. A do te jesz dochòdało dzejanié jakno przëdnika wejrowsczégò partu. W wòlnym czasie jò jezdzył pò Kaszëbach i zbiéròł dokazë kaszëbsczy kùlturë, a téz sztudërowòł kaszëbską mòwã. Pòzni ùdało sã nama załòzëc Mùzeùm Pismieniznë i Mùzyczi Kaszëbskò-Pòmòrszci. Taczé to bëło dzejanié! A terò jò ju jem przë latach, chòcò jesz wiedno tëli je do zrobieniò.

– Nè jo, terò më ju mùszimë sã zbierac dodóm – rzekł Szczepón.

– Pòczekòjta jesz, zaspiewómë cos razã na kùnc. Mòze to, jò baro lubiã tã piesniã, mòze jã znajeta. Òna sã przëjã w Swiónowie, w mòji rodzynny parafii, i tam jã terò czãsto spiéwajã.

Tim razã Trepczik chwëcył skrzëpczi i za chwilã òni wszëtcë spiéwelë:

Kaszëbskò Królewò! Bòzi, snòzi kwiat! Panëjesz ju nama hewò òd stalat...

Janusz Mamelszci, *Pisarze żëjq. Zéhdzenia z kaszëbską lëteraturã*,
Gdańsk 2020, s. 37–44.

 1 Pòslëchòjta piesnie, jakã spiéwòł Trepczik ze swòją rodzënë, czedë ù dwiérzi stojelë Mònika ze Szczepanã.

 2 Na spòdlim tekstu Janusza Mamelszczégò dofùluj tabelã.

Titlë gazetów, do jaczych pisòł	Spiéwniczi	Zbiérczi wiérztów	Dzejanié

 3 Napiszë gòdkã, jakã mòglëbë miec ze sobã dwaji drëszë: Labùda i Trepczik.

4 W teksce bëła gòdka ò pròcë ùtwòrcë nad słowarzã. Zazdrzë na wajã szkòłowã pòlëcã z kaszëbsczima ksążkama i słowarzama i sprawdzë, czë Trepczikòwi ùdało sã dokùnczëc ten dokòz? Jezlë gò nalézesz, przëzdrzë mù sã dokładno i pòwiédz, jak, czedë i przez kògò òstòł wëdóny.

 5 Zaspiewòjta razã piesnie, ò jaczych sã wspòminò w teksce Janusza Mamelszczégò.

Jón Drzézdżón – òsoblëwi ùsôdzca

- @ ■ Nalezë w dostãpnëch zdrzôdłach wiadła ò dace ùrodzeniô i smiercë Jana Drzézdżóna. Nacéchùj rok jegò ùrodzeniô na òsë czasu, na jaczi zaznaczone ju sã jiny pòznóny chùdzy lëteracë.

(...)

– Në, dobrze, że wa ju jesta, to je czas jachac. Pòjta do mòjégò àùta – rzekł Drzézdżón.

Wëszlë z bùdinkù i szlë na parkingòwi plac. Tam Drzézdżón òdemkł swòjégò trabanta i razã wsedlë.

– Në, ja. Zanim më dojedzemë do Wiòłdzi Wsë, do mòjégò dodomù, chcemë so zrobic wanogã pò Darzlëbsczi Pùszczë – rzekł Drzézdżón. – Tej zacniemë òd mòji domòcëznë, òd Domòtowa.

Tak òni nôprzód wëjachelë ze Gduńska, tej dali jachelë bez Wejrowò, dze skracëlë na Wiòlgã Piòsznicã, a tej na Domòtówkò i Lesniewò.

– W Lesniewie jò chòdzył do piãti klasë, bò w Domòtowie bëlë le sztëre. A do òstatny klasë jò mùszòł chòdzëc jaż do Starzëna – òpòwiòdòł Drzézdżón.

Za sztërk òni ju bëlë w Domòtowie.

– Wejle, w tim bùdinkù jò sã ùrodzył. A tuwò, ten bùdink z czerwòny ceglë, to je szkòła. Pòzni jò tu bël za szkòlnégò, nôprzód rok w Tëłowie, a tej tu. A pò wòjskù jò robił w Łebczu. Më pòjedzemë bez Łebcz. A tej, pò slëbie z Ùlą w 1961 roku, më razã robilë w Żelëstrzewie. Tak to bëło.

– A jak wë wspominoce te lata w Domòtowie? – spita Mònika.

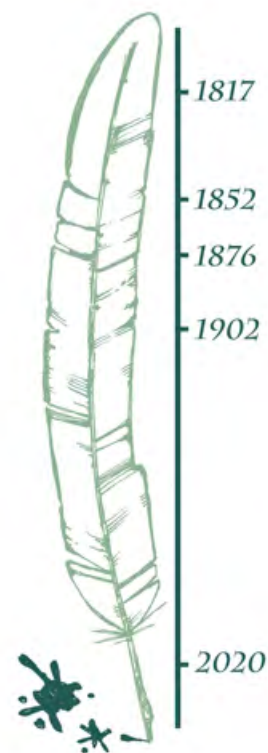
– To bëło cos straszégò. Bëła wòjna, mój òjc w lagrze. Szczescë kòl nas bël stark. Stark rozmiòł wiele òpòwiadac. Sòdiwòł ze mnã na brzozowi ławie òpiarti ò mùr naszégò dodomù i pòwiòdòł. Doma bëła straszno biëda i glód. Mój Të Panie! Jò chòdzył w las na jagòdë, a tej je sprzedòwòł, zebë przëzarobic. To bëlë straszne lata. Pròwdã gòdajã, że biëda z nãdżã òkòma jidã. Më wszëtcë mielë strach smiercë. Tu krótkò je Piòsznica. Më doch wiedzëlë, co Miemcë tam wëròbielë. Kòl nas bëło czëc to strzelanië. Më téz wiedzëlë, co Miemcë robilë w Stutthofie. To nie je do òpòwiedzeniô. Ten strach, mësziã, we mie òstónie na wiedno. (...) Pò wòjnie jò szedł do szkòlë, a nic ni mógł pò pòlskù gadac, le pò kaszëbskù. Szkòlnò nas nie rozmia i kòza nama gadac pò pòlskù. Nié do pòmësleniô. W szkòle jò mùszòł òstawić całi mój kaszëbsczi swiat, a pòznawac nowi, pòlszczi. Kò jò to robił, bò jò chcòł szkòlny slëchac. A jak jò so miòł pòmòc? Tak to w Domòtowie, w szkòle, jò mùszòł kaszëbiznã pòrzëcëc. Tej co mie òstało? Nic. Pùstka. Pòzni jò do kaszëbiznë wrócył. A, że szkòlny to bël wnenczas chtos, tej jò téz pòstanowił òstac szkòlnym. Jo. Temù jò dali szedł do Wejrowa do Pedagogicznégò Liceùm. Tam òdbëła sã chùtkò nôùka fachù szkòlnégò. Szkòlnëch tej brëkòwelë, bò pò wòjnie jich bëło mało.

– A czedë wë zaczãlë pisac?

– Że jò òstónã pisarzã, jò so pòstanowił pò maturze, jak jò robił w Domòtowie. Tej jò téz zaczął pi-sac. Jò wëzwëskòł to, co mie stark pòwiòdòł. Swòje dokazë jò pòkòzòł wasce Fenikòwsczëmù, leno ten mie rzekł, że òne nie sã dobre, że majã za mało realëznë. Tak jò so nie wiedzòł radë i je wszëtczë spòlił. Tej jò pòrà lat nic nie pisòł. Leno to mie nie dało pòkù. Nie minãło dzesãc lat, a jò pisòł dali. (...)

– Jak to je, bëc taczim ùznónym pisarzã? – spitała Mònika, jak Drzézdżón do nich dołączil.

– A chtëz cë rzekł, że jò jem ùznónym pisarzã?

– Jenë, to doch wszëtcë wiedzą! We Warszawie westrzód inteligencje nie wëpòdò nie znac waszich ksążków. Mòżna rzec, że je móda na waje ksążczy. Wëdòwiznë sã biją, żebë wëdac jakas z nich.

– Jesz dzesãc lat temù mòże tak bëło, jo, ale przòdë, a i terò ju nié. A wiele lat jò chòdzył i prosył, żebë cos mòjégò wëdelë, a nicht nie chcòł. Nié do pòmészleniò. Zresztą Kaszëbi mòje ksążczy mało znają i mało je czëtają. Òni mielë nõdzejã, że ze mie bådze nowi Majkówsczi. Kò cëż, jò lubiã jinã lëteraturã. Dlò mie pierszi je Jarosz Derda, tej Léon Heyka, a dali Alojz Bùdzysz. Tak to ju je. Jò nie lëdóm realistyczny lëteraturë. Kaszëbi źdelë na nowé wcelenié kaszëbsczi deje. A jò timczasã jima dól lëteraturã absurdu, nié snicé, nié jawã, groteskã i szelëpëctwò. A téż zaprzëkòwanié wszelejaczich fòrmów. Tak cos. Jò jem dlò nich za mało klasyczny. I cëż wa na to rze-czeta? Òni te nie rozmiëją, to jima je za cãzczé. Òni ni mògą pòznawac bez wëobrazniã, nie mészlã òbrazama, tak jak jò. Szkòda. Lëdze ju taczì sã, a jiny nie bådą.

– A ksążczy pisóné pò kaszëbskù?

– Në, jo. Te sã përzniã jiné. Kaszëbsczi jãzëk je tak bògati, że òn nie brëkùje tëli metafòrów i wëzòdobników. A téż kaszëbsczi je mie nõblëższì. Tak to je. Jak jò bë nie wiedzòł, dze je mój mòł, tej mòje słowò bë stracëło swòjã mòc. To kaszëbsczi ùrobił mie i całé mòje dziejanié! Jo. (...)

– Temù w waszich ksążkach sòmny i wëòbcowóny bòhaterowie szukają za szczescym, bezpiekã i zrozmienim?

– To mùszi rzec, że lëteratura to mòże bëc dlò lëdzy pòmòst, òna mòże twòrzec lepszi swiat, swiat bez zła. Jò mészlã, że dlòte jò móm wëmészloné te mòje fikcyjné swiatë, że to je mòja cëniò, co mie pòzwòliwò przëczekac walenié lëdzczich piãsców. Naszã kùlturã mòże ùretac leno przyindzenié nazòd do etnicznosćë. Wspòmniã jesz na mòje słowa.

– Dlòte wë sã zajãlë badérowanim kaszëbsczi lëteraturë? – spita Mònika.

– Jo, pò studiach jò napisòł doktorskã pròcã ò kaszëbsczi midzëwòjnòwi lëteraturze. A pòzni ò pò-wòjnòwi. Ò tim jò téż ùcił sztuderów w Słëpskù, a terò we Gduńskù. Jò téż jem nõlëżnikã Kaszëbskò-Pòmòrsczegò Zrzeszeniò, leno pòwiém wama prosto, za wiele w nim nie dziejóm. Kò wiedno jem w żu-ri kònkùrsu „Rodnò Mòwa” w Chmielnie, a téż na seminariach w Łãtzińsczi Hëce. Na to jò jem szkòl-nym i to ùznòwóm, że zadanim szkòlnëch i szkòłë je zachòwanié kaszëbsczi kùlturë.

– A czë to sã ùdò? – spita Mònika.

– Tegò jò cë nie pòwiém. Dopierkù duch kaszëbsczi kùlturë w rodzëznach je niszczony. Czejbë to sã dokònało, tej z nama bådżë ùd. To ju bådze wszëtczich kùńców kùńc. Tej nawetka szkòła nic nie pòmòże.

– Temù wë téż piszece brawãdë dlò dzecy?

– Jo, pòrà z nich je ju wëdònëch. Wiele jesz nié. A dërchá ùklòdóm nowé dlò mòjich òtroków i jima je òpòwiòdóm, a òni ròd slëchają, chòc to téż nie sã klasycznë brawãdë, le taczé barzi mòje.

– To znaczy? – spitòł Szczepón.

– Kò cëż, tak to ju je, że chòc widzã i rozmiëją wiele, nigdë sòm ze sobã nie jidã na zòdne kòmpro-misë. Jò jem swòjégò łba i nie ùznòwóm kònwencjów. Nie draszëjã daremno słomë. Nie jidã w szlach za nikògum, ni mùszã sã czerowac za jinyma, jò wiedno jem sobã – gòdòł Drzëzdżòn i wzërajacë na nas szukòł zrozmieniò:

– Rozmiëjeta wa mie? (...)

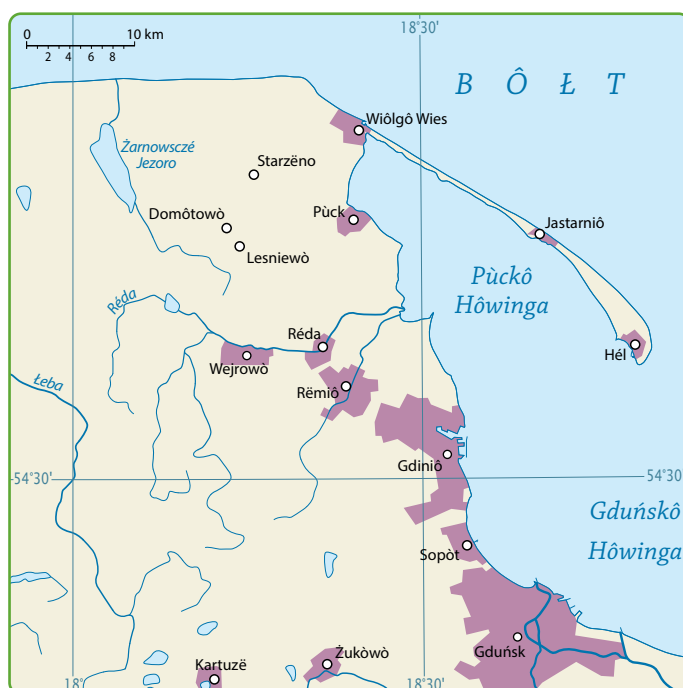

- 1 Dopasuj znanczi, jaczé bǎdǎ pasowalë do ùspòsobieniô Jana Drzéżdżóna i do jegò dokazów.

serdeczny, szelëpëctwò,
żëczlëwi, cëchi, groteska,
mało realisticzné, nostalgiczny,
wiòlgò wëòbrazniô, zamészlony,
absurd, mało klasyczny, mészli
òbrazama, sòmny, wëòbcowóny,
procëm kònwencjów, apartny

- 2 Na karce nordowëch Kaszëb zaznaczë mòle, z jaczima sparłaczony bëł Jón Drzéżdżón.
- 3 Jak rozmiejesz slédné słowa wëpówiedzóné do Szczepana i Mòniczi?
- 4 Jón Drzéżdżón bëł Bëlòkã. Przeczëtòj bëlaczacë wëjimk jegò wëpówiedzë zaznaczony na zelono.
- 5 Wészlëchòj ùwòżno interpretacje wierztë Jana Drzéżdżóna „Przészlë do mie...”.

Jón Drzéżdżón

Przészlë do mie...

Przészlë do mnie rôz dwa biòlë kòłpie
Cëż wa pòwiéta, drëszë dwa?
Dóm wama swiëce na drogã.
Niech sã pòlǎ dlugò na ti drodze biòli.

Przészlë do mie rôz mòdròczy z żëta.
Dzeż wa bëla tak dlugò, wa drëszë dwa?
Dóm wama na drogã mòje nowé bótë
Na tã dlugǎ biòlǎ drogã piòszczëstǎ.

Przészlë do mie rôz dwa jezora z gladǎ.
Dzeż wa spa tak dlugò, przëjacele mòji?
Dóm wama mòje òcze na samò glǎbòczé dno,
Żebë wa mia co òde mie na pamiątkã.

Przészlë do mie rôz dwie gwiazdë z nieba,
Żebë jò z nima szedl w tã drogã wësokǎ.
Wzǎlë mie pòd pazëchã, a tej më szlë,
A wkòl lëdze zwònilë, zwònilë zwònama.

Jan Drzeżdżon, *Twórczość kaszubska, Biblioteka Pisarzy Kaszubskich*, t. 11, Gduńsk 2016, s. 586.

- 6 Òkreslë, kògùm je òsoba lyricznò? Czegò sã ò ni dowiaduwómë z tegò dokazu?

7 Dokònôj interpretacje ti wiérztë i dofùluj tabelã.

Gòsce – chto przëszedł?	Jak sã nazéwóny?	Co dostelë òd òsobë liryczny?	Symbòlika, znaczenié tëch rzeczi

8 Na spòdlim slédny sztrofë wiérztë wëwidnij, w jakã drogã wërëszil pòdmiot liryczny?

9 Dòj bòczënk na bùdowã wiérztë. Co jã wëapartniwò?

„Może mi kiedyś policzą Kaszuby, że je tak kochał, tak się dla nich trudził”

Wiész, chto je àutorã słów z tematu dzysëszci ùczbë? Òbezdrzë prezentacjã ò pòstãpnym bëlnym Kaszëbie.

– Wiész të co, Szczepanie? Mòja starka czedës mie pòwiòda, że jesz za dzéwczëca òna sã spòtkã z ksãdzã Sëchtã – rzekła Mònika.

– Jakże to? – spitòł Szczepón.

– A tak to, że òn bëł przëjachóny do nich do wsë, przëszedł do chëczë i slëchòł pòwiòstków, a przë tim wëpitiwòł ò rozmajité słowa. A na òstatkù, zanim òn szedł dali, do jiny chëczë, òn wzał mòjã starkã na kòlana i rzekł do ni, żebë òna nigdë nie zabòcza pò kaszëbskù gadac i że òna je Kaszëbkã. To òna mùsza jemù przëòbiecac.

– I co? – pitòł Szczepón.

– I òna to jemù przëòbieca i słowa dotrzyma. A jesz pò kaszëbskù nauczã wszëtczé swòje dzecë, a téz wnet wszëtczé òtroczy – òdrzekła Mònika i zarò doda:

– A mòzëmë më sã copnąc ò te pòràdzesãt lat i spòtkac sã z ksãdzã Sëchtã?

– Jo, kò pewno, że mòzëmë. A nòlepi bë téz bëło zajachac do nie do Pelplëna, dze òn pò zrzeczenim sã òbòwiãzków probòszcza katédrë zajimòł sã blòs badérowanim? Co të na to?

(...) Ksãdz Sëchta mieszkòł w kanonii, zarò za katédrã, przë drodze do pelplińszcégò seminarium. Mònika i Szczepón wlezlë pò krótcich trapach i zazwònilë do dwiérzi. Za sztót òdemkl jima zmiarti ksãdz, a chòc ju bëł w latach, kò na głowie jesz wiedno miòł gãstë włosë zacosóné na bòk i do tëtu. Skarń miòł dosc pòcyglã, leno nos wësadzony. Letkò sã ùsmiëchòł, a smialë sã przë tim téz jegò jasné òczë. Całi wëzdrzatk ksãdza wskòzywòł na dwie jegò znanci: statecznosc i robòcosc. Pò przëwitanim ksãdz jich przëròczil do ògrodu, jaczi przënòlégòł do jegò kanonii. (...)

– Ja, je tu ale piãkno – rzekła Mònika.

– Jo. Leno na Kaszëbach je jesz piãkni – rzekł ksãdz Sëchta.

– A tej czemu ksądz nie pòprosył ò przeniesienié dzes na Kaszëbë? – spitòł Szczepón.

– Wiész të co, że jò nawetka rôz prosył. Leno tej jò sã dowiedzòł, że ò ten sòm plac prosył téz mój starszi drëch i jò swòjã probã copnął nazòd. Tak to bëło. I tak jò tu mieszkóm na Kòcewim. Nòprzód jò sã ùczył w seminarium, tej jò bëł wikarim w Swiecym, a pózni kapelanã w szpitalu w Kòcbòrowie. Òb czas wòjnë jò sã mùszòł ùkrëwac przed Miemcama, wiãkszi dzél jò bëł w Òsym, pò wòjnie znòwù w Kòcbòrowie, a na kùnc jò òstòł probòszczã w Pelplënie. Jo. Mòże dobrze, bò jò bënòmni sã téz zajãł gwarã kòcewską, prawie rëchtëjã wiòldzi słowòrz kòcewsczi, a czejbë jò mieszkòł na Kaszëbach, tej jò bë doch zajmòł sã blós kaszëbizną – pòwiòdòł ksądz Sëchta i pòpijòł swòjã ùlubionã zbòzowã kòwkã.

– Në jo, leno jak badérowac kaszëbiznã, czej sã je òd ni tak dalek? – spita Mònika.

– Kò cëz! Badérowanié kaszëbiznë jò zaczął jesz za knòpa, jak jò mieszkòł z mòjima starszima w Pùzdrowie. Słowa mie wiedno baro zajmãłë. Jò sã nad nima zastanòwiòł, pitòł, zapisywòł i robił malënczi. Jak jò pasł krowë na łãce, tej jò téz zbiéròł kwiatë i zelé, a spisywòł jich pòzwë. Tak samò przë jinëch robòtach, przë żniwach, przë łowienim rëbów. Wszëtkò mie zajmãło, wszëtczé nòrzãdza, robòtë, wszëtczé słowa. A tak samò téz pò robòce, czë to na wieselim, czë na chrzcënach abò na pùsti nocë. A wiedno nòwiãcy jò sã dowiadiwòł òd mòjégò starka.

– Në jo, a pózni?

– A tej, jak jò ju w Pùzdrowie ni mógł sã dowiedzec nic nowégò, tej jò zaczął jezdzec do jinëch wsów, do mòjich krewnëch, i tam jò zbiéròł słowa. Zresztã nié blós same słowa, bò z czasã jò téz zaczął spisëwac rozmajité pòwiòstczi, bòjczy, rzeczónczy, pòwiedzenia, wice i brawãdë. Wa mòzeta wiedzec wiele tegò bëło! A jak jò ju bëł ksãdzã, tej jò to robił w wòlnym czasie, we feriach, na ùrlopie. Tej jò zajëdzòł do rozmajitëch parafiów. Probòszcz mie wskòzywòł, do kògò jò wòrt jic i z kògùm gadac. Tak jò zaczinòł, a tej jò szedł do jinëch chëczów – òpòwiòdòł Sëchta.

– A lëdze tak z ksãdzã chãtno gòdelë i wszëtkò pòwiòdelë, to jich nie krãpòwało, że gòdajã z ksãdzã, a do te jesz z doktorã? – pita Mònika.

– Jò doch do nich gòdòł pò kaszëbskù, tak jak doma, jak mie nauczëlë tatki i nënka. A Kaszëbóm serca sã òdmikajã, jak czëjã swòjã rodnã mòwã. (...)

– A tej ksądz jesz miòł czas ùkładać kaszëbsczë teatrë?

– spita Mònika.

– (...) Teatrë jò zaczął ùkładać jesz w gimnazjum w Wejrowie. Zresztã taczë tam teatrë. Jò leno chcòł pòkazac bógactwò kaszëbszczich zwëków i kaszëbsczë mòwë. Abò dac do zrozumieniò, że Kaszëbë wiedno mùszã trzëmac z Pòlskã. (...) A jeden dokòz całi spòlëlë Miemcë, jak wlezlë do Wejrowa w 1939 rokù. Mój Të Panie! Zresztã òni téz spòlëlë wiãkszi dzél mòjich zòpisków, tëch z knòpiczich czasów. To co sã ùdało ùretac, to dzãka mòji sostrze Hance. A czejbë nié Hanka, tejbë nie pòwstòł téz nen wiòldzi kaszëbsczë słowòrz. To òna to wszëtkò trzyma w grëpie. Òna wszëtkò przepisa na maszinie. Bez ni jò bë nic nie zaczął.

– Czedë ksądz to wszëtkò robi? – dzëwòwa sã Mònika.

– Jenë! Jò so wzał do serca słowa biskùpa Dominika, żebë nigdë nie marnowac czasu i nie bëc bez robòtë. Mòże temù ùznòwajã mie téz za człowieka cëchégò i skrëtégò. Chtëz to wié? Kò czim wiãcy chto flabòce, tim mni robi. (...)

– A co ksądz tam wcyg pisze w tim zesziwkù?

– Alaże! Jò doch nie pizã, leno malëjã. Baro lubiã malowac i czãsto tak robiã òb czas gòdczi – òdrzekł ksądz Sëchta i pòkòzòł Mònice ji karikaturã. (...) Tã miłotã do Kaszëb jò móm òd mòjich starszich. Tak to prawie je. I na tim mie nòbarzi zanòlëgò, żebë młodi Kaszëbi, taczi jak wa, téz ùkòchelë kaszëbiznã,

bò to òd waju zanòlégò ji przinđnota. Ta mészò mie przészwiéca òb czas cali robòtë ze słowarzã. Z taką mészã jò sã téż zgòdzył na spòtkanié z wama. Něž jo, ale terò to je ju dosc. Jò jem ùmãczony, a na waju pewno je ju czas. Witro jò chcã jachac na pôrà dni òdpòczãc nad mòrze. Mòrze mie wiedno dobrze robi. Chòdzec na bòsòka pò sztrãdze, to je tak cos dlò mie! W Pilécach ju na mie zdaje Jónk Drzédzón.

– Wiòldzi Bóg zapłac za to zéndzenié – rzekła Mònika. – A mòże mie ksądz pòdpisac pierszi tom swòjégò słowarza?

– Pewno, że jo. Żebè tã wiedza, jak tã mie przébòcziwòsz jedno dzéwczãtkò, co jò spòtkòł pòradzesãt lat temu! Òno téż tak na mie wzérało tima swòjima mądrima, mòdrima òczkama – gòdòł ksądz Sèchta.

– A mòże tã sã czedès zajmiesz nòukòwã robòtã, co? A mùszisz wiedzec, dzeckò, że to nie je letczy chléb. Wiele ùcemiãdži kòsztje nieròz jedno wèrzeklé zdanié! Leno trzeba miec pòczécé òdpòwiedzalnotë za to, co sã pisze. Alaże! Wiele to sã człowiek nachòdzył, żebè zebrac te wszétczé rozdrzuconé kamiszci i ùložec je w jednã mòzaikã! Pò pròwdze, człowiek mùsi sã wiele namãczec, wiele so òdmówic, żebè stwòzec òbròz jak nôbarzi pòdchòdajãcy pòd pròwdã! A w całoscë kaszëbsczé słowa, te mùsi staro-wno pòdnaszac, a zbierac jak zaòstałé pò żniwach kłòsë na pòlu abò leżãcé na zemi òkrészënë chleba, cobë nihto jich nie pòdeptòł.

– Jò jesz nie wiém, kògùm bãdã – òdrzekła Mònika.

– Tej mòsz tu ten òbròzk z twòjã karikaturã, niech cë przébòcziwò nasze zéndzenié i mòjã za ciebie mòdlëtwã – rzekł ksądz Sèchta.

Szczepanowi òn téż dòł òbròzk z karikaturã, leno ten nikòmù gò nie chcòł pòkazac.

Janusz Mamelsczi, *Pisarze żëjq. Zéndzenia z kaszëbskã lëteraturã*, Gdańsk 2020, s. 62–70.

- 1** Ùložë pòsobicã òbròzci, co przedstòwiajã wòzné wëdarzenia z zécégò Bernata Sèchtë.

- 2** Na spòdlim prezentacje i tekstu Janusza Mamelsczégò przészëkùj plakat ò tim bëlnym Kaszëbie.

- 3** Napiszë pòrà zdaniów ò tim, jak Bernat Sèchta zbiéròł słowa do swòjégò dokazu.

Pòwtórzenié

1 Pòłączë miona z pasownyma nôzwëskama.

Derdowsczi	Jón
Sëchta	Florian
Majkówsczi	Hieronim
Labùda	Aleksander
Cenôwa	Bernat
Drzéżdżón	Aleksander

2 Nôprädzy twòrził:

- a) Derdowsczi
- b) Cenôwa
- c) Majkówsczi

3 W Kartuzach je pòchòwóny:

- a) Cenôwa
- b) Labùda
- c) Majkówsczi

4 Nômłodszi je:

- a) Sëchta
- b) Drzéżdżón
- c) Cenôwa

5 „Skòrb kaszëbskò-słowińsczi mòwë” twòrził:

- a) Majkówsczi b) Derdowsczi
- c) Sëchta d) Cenôwa

6 Aùtorã piesnie „Hej, mòrze, mòrze...” je

- a) Trepczik b) Derdowsczi
- c) Sëchta d) Cenôwa

7 Chto pòzëwôł siebie łgòrzã?

- a) Labùda b) Derdowsczi
- c) Majkówsczi d) Sëchta

8 Pòłączë:

Labùda	wiérztë, brawädë
Sëchta	słowarze i wiérztë
Cenôwa	felietónë i wiérztë
Drzéżdżón	òpisywôł kaszëbiznã z II pòł. XIX w.

- 9 Chto napisôł dokôz *Gùczów Mack gôdô*
a) Majkòwsczi
b) Cenôwa
c) Labùda

- 10 Chto napisôł dokôz *Ò panu Czôrlińszim co do Pùcka pò sécë jachôł*

- 11 Jaczi je titel nôwôżniészzi kaszëbsczi pòwiescë? Chto je ji ùsôdzcã?

- 12 Kògò grób nie lezi w pòlsczi zemi?

- a) Labùdë
b) Derdowsczégò
c) Majkòwsczégò

- 13 Wiele tomów mô *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*?

- 14 Króm słowarza Sëchta pisôł: (pòdôj chòc dwa gatënczi)

- ☰ 15 Pòdpiszë mionã i nôzwëskã òdjimczi. Ùpòrządkuj pòstacjé rocznikama ùrodzeniô òd nôstarszégò do nômlôdszégò, wstôwiającë cyfrë òd 1 do 6.

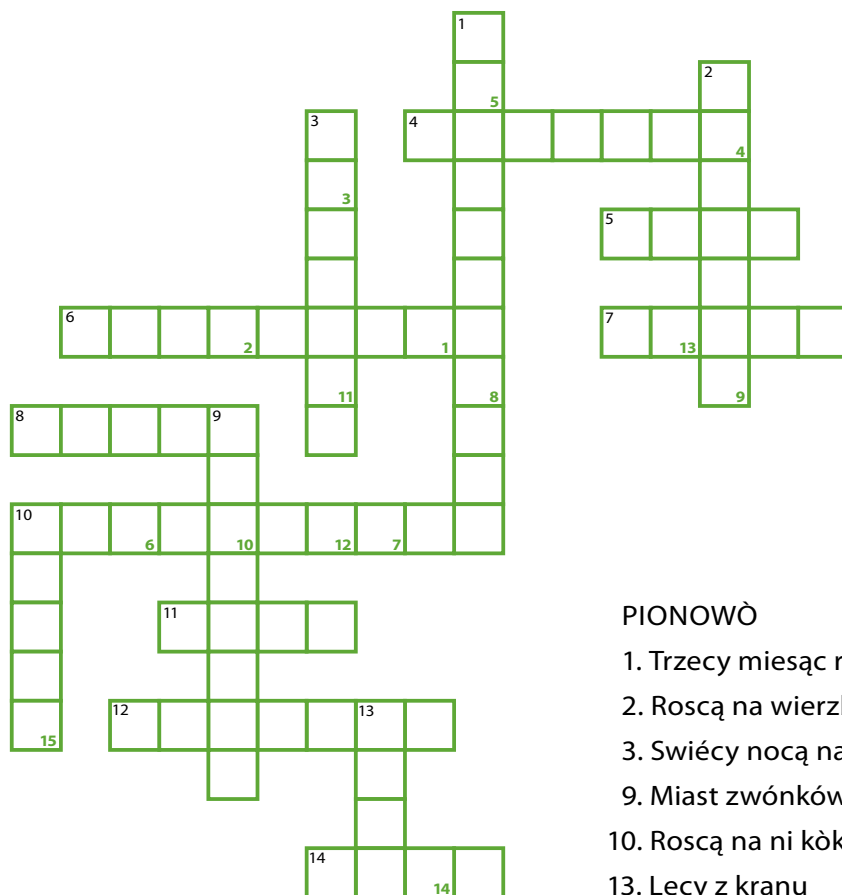
Dzél IV

Kaszëbë
wòłajã
nas

Wiôldzi Tidzén na Kaszëbach

☰ Rozrzeszë tågòdkã, a dowiesz sã, czedë zacinô sã Wiôldzi Tidzén?

NIWIZNOWÒ

4. Drzewò, co mò biółã kórã
5. Òdprówionò w kòscele
6. Farwnò, zdobi dzëwczëcy cop. Jinaczi wstãżka
7. Ùrodzył sã w Gòdë
8. Mòli kón
10. Zacinô tidzén
11. Dérëje 40 dni
12. Zelony, zdobi jastrowé kòsziczi
14. Gòrzczé (wiôlgò-pòstné spiëwë)

PIONOWÒ

1. Trzeci miesąc rokù
2. Roscã na wierzbie
3. Swiëcy nocã na niebie
9. Miast zwónków w kòscele w Wiôldzi Piãtk
10. Roscã na ni kòkòsë
13. Lecy z kranu

KWIATNÒ NIEDZELA

Wiôldzi Tidzén kùnczi dérëjãcy 40 dni Wiôldzi Pòst. Zacinô sã w Kwiatnã Niedzelã, czedë w kòscele katolëcczim swiãcy sã palmë na wdôr przëbëcò Jezësa do Jerozolimë. Na Kaszëbach palmë robiò sã z wietewków brzózczi, wierzbë z baszkama, danë, do tegò dodòwaò sã sëszoné kwiatë i zelë, przëstrojiwaò sã to farwnyma blewiãzkama. Pòswiãconé palmë zatikaò sã za swiãtë òbrazë – nôlepi w kòzdi jizbie. Starszi Kaszëbi wierzëlë, że zjedzenié jedny baszczi z palmë ùchróni przed chòrobama gardła.

WIÓLDZI PIĄTK

Tegò dnia Kaszëbi seją, sadzą drzewka, kwiatë. Je to czas farwieniô jôjków. Na Kaszëbach robiło sã krôszônczi – jednofarwné jôjka. Wëkòrzëstiwô sã do tegò roslënë: òbierzënë cëbulë, cykóriã, zdebłã òzëminë, kórã z dãbù, ólszczi abò brzózczi.

Kaszëbi tegò dnia – tak jak w Pòpielcowã Strzodã – mòcno pòszczã. Na wdôr smiercë Jezësa ògranicziwają jedzenié. Ùmòrtwiają sã. Ten dzéń piérwi zwało sã Płaczëbóg. Gbùrczi reno szlë do ògardu i scynalë wietwie krëzbùlë abò jiny roslënë, co mia kòlce i biłë nima nodzi domòwników, jakò przëbòczenié Mãczy Pańszi.

Wiöldzi Tidzén to czas wiöldzégò sprzątanio, bënë i bùten. Òsoblëwie w Wiöldzi Piątk sprzątało sã pòdwòrzé, a smiecë – tak, żebë nikt nie widzòł – wërzucało sã sąsadowi za płot abò na greńcã. Miało to ùchòwac domòctwò òd pchłów i robactwa. W kòscele mòłczą zwònczi, a jich plac zajmują klekòtci. Piérwi knòpi z klekòtkama i sznarama òbchòdelë wies, robiącë przë tim wiöldzi rëmòt, co miało òbznajmiac żalobã.

Deszcz padający tegò dnia miòł zwiastowac mòkré lato, a słuńce – ceplé lato.

WIÓLGÒ SOBÒTA

Przë kòscele tegò dnia rozpòliwò sã i swiãcy nowi òdzin. Przëpòlonyma drewnama znaczëło sã znak krziza nad dwierzama chëczë i chlëwa, co miało ùchronic przed Zlim. Piérwi knòpi òbchòdelë wies z gròpã żuru, chtëren przez całi pòst bël – òkróm sledza – nôczãstszym jestkù, żebë gò stracëc. Na kùncu tlëklë gròpk na plecach jednegò z knòpów. Wòżnym dzëlã Jastrów bëła jastrowò kąpiel w zdròdlany wòdze. Wierzëlë, że to dôwò mòc, òczëszczënié i chròni przed chòróbskama skórë i òczów.

Na spòdlim: Longin Malicki, *Rok obrzędowy na Kaszubach*, Gdańsk 1986, s. 25–38.

- 1 Jak dzys na Kaszëbach wëzdrzą przëszëkòwania do Jastrów? Co òstało ze zwëków òpisónëch w teksce?
- 2 Dopasuj pòwiedzenia i zwrotë do pasownégò dnia Wiöldzégò Tidzenia.

Wnet bãdã Jastrë, wëlejëmë żur!

Za tidzén wiöldzi dzéń, za nocë trzë i trzë są Jastrë.

Wëganiòjta pòst, a kładzëta wronë w gròp.

- 3 Przëszëkùj jeden z bédënków:
 - a. Pòfarwùjta jôjka na jednã farwã. Wëzwëskòjta te roslënë, ò jaczich bëła gòdka w teksce. Pòszëkòjta wiadłów na temat nòtëralnegò farwòwaniô jôjków.
 - b. Wëkònòj palmã wedle wskòzów pòdónëch wëzi.

- 4 Òbezdrzëta filmë ò zwëkach Wiöldzégò Tidzenia i Jastrów.

Dëgòwanié

☰ ● Z diagramù wëkreslë wërazë sparłãczoné z Jastrama.

F	D	G	H	N	I	Y	I	L	W	G	L	Y	S	L	B	J	G	L	R
U	Ë	W	S	H	T	H	D	L	H	C	T	G	F	K	N	Ô	P	I	F
M	G	M	I	F	J	Y	I	G	E	C	I	B	Z	E	T	J	B	M	G
T	Ò	Z	T	O	I	B	E	M	O	O	S	U	S	O	G	K	Ù	C	H
O	W	W	W	S	M	U	W	W	Y	Z	W	Ò	R	Z	T	A	L	D	L
K	N	I	M	U	H	R	G	Y	J	K	I	T	U	A	Z	D	K	G	T
P	I	M	T	B	O	W	J	P	U	I	Ă	M	Y	J	P	J	D	I	L
L	C	G	O	I	O	S	A	Z	T	J	C	M	Z	K	F	T	I	W	E
C	Ë	M	Y	U	N	C	Ł	P	R	G	O	G	H	O	Y	K	F	L	H
D	T	O	R	R	Z	Z	Ó	O	Z	K	N	R	T	S	D	D	S	D	Z
B	C	F	D	Ë	G	Ò	W	A	N	I	É	C	S	T	L	U	H	R	N
O	Y	N	D	I	W	U	C	J	I	W	W	K	T	I	Y	W	W	C	Y
W	P	Z	L	Ù	A	B	Y	Z	Ô	A	C	C	Y	O	U	L	L	M	F
D	Ë	G	Ù	S	K	A	E	S	N	P	D	W	U	M	T	G	J	C	C
Y	K	A	I	A	I	R	I	I	L	Z	A	B	L	E	H	M	A	N	L
W	N	Y	B	R	Z	Ó	Z	K	A	N	M	K	O	A	A	H	L	K	U
F	H	J	P	Z	I	N	T	Z	I	S	I	B	G	E	K	G	N	H	N
U	D	D	O	K	W	K	Ù	R	C	Z	Ă	A	E	Z	R	F	M	F	A
O	Z	U	M	L	Y	Y	M	M	H	K	S	N	P	G	O	W	H	E	N
B	K	P	J	H	E	E	N	C	A	W	O	L	H	C	S	J	T	J	L

DĚGÒWANIÉ, DĚGÛSKA, JÔJKA, MIĄSO, SWIĄCONÉ,
WÒRZTA, JAŁÓWC, BRZÓZKA, DĚGÒWNICĚ, KNÔPI,
BARÓNK, KÛCH, KÛRCZĂ, ZAJK

- Dzyń, dzyń – òstri kląg zwónka wërwól gòspòdarza ze spikù.
- Cëz za pùrtk tak wczas reno! – chłop flot wcygnął bùksë, włòzł w dóm i chwëcył za klëczkã bùt-nowëch dwiërzów.
- Dzyń, dzyń – niecerplëwò pònëkiwól gòspòdarza niespòdzóny gòsc.
- Jo, jo – rzekł nen rozgòrzoným głòsã. – Ju òtmikóm.
- Dëgù, dëgù! – na trapach stòjało dwòje dzëcy. Knòpiczk w lewi rãce trzimól lopk jałówcowëch wietwiów, w prawi zeloné brzózczi, dzëwczãtkò wiòlgã szperkastã.

- Dëgù, dëgù? Przecã je pò swiãtach. Wczora wa mia przinć, w Jastrowi Pòniedzôłk – chłop bël czësto òd se.
- Jo, më wiëmë – òdrzekł na to knôpiczk – ale, wasta, interes bël tak dobri, że më so ùdbelë dzysô téz dëgòwac.
- Kùnc swiata! – zawòłòł w stronã nocny jizbë gòspòdòrz. – Białkò pòj sa, òbezdrzë so, jaczich mómë na Kaszëbach bismónów.
- A biòj, to je pól szóstò! – z jizbë dało sã czëc rozespóny głos.
- Tej co, mòzëmë dëgòwac? – spitòł knôpiczk, jaczi jedną nogã stojòł ju w dómie. – Jałowcã za piãc złotëch, brzózkã za szesc.
- Co?
- Jałowcã za piãc, brzózkã za szesc – knôpiczk coròz dali wchòdòł w chëcz. – Abò tim, abò tim, a jak tim i tim razã, to mdze tóni, le za dzesãc złotëch.

- Dzëwczãtkò trzãsacë szperkastã, szepnało cos drëchòwi na ùchò.
- Aha! Jò bë zabël. Jeżlë z rechunkã, to mdze dzewiãtnòsce procent drozi. Tej co pisac, czë dëgùjemë bez nëch papiorów? – knôpiczk skrzëwił muniã, co gwës miało òznaczëwac niechãc do skarbòwczì.
 - Kùnc swiata! – jesz ròz zawòłòł chłop.
 - Tej co, dëgùjemë?
- Chłop bël czësto baf, zadzëwòwóny òstòł stojacë w dómie, co wëzwëskałë dzecë, skòknãłë w nocną jizbã i dëgòwałë białkã, chtërna rikała, wòłała retënkù a diòblëła na wszëtczë stronë swiata. Pò minuce bëło pò wszëtczim.
- Dzesãc złotëch – rzekło dzëwczã zwòniãc szperkastã.
- Chłop dòł jima tëli, kùli chcałë.
- Le mie witro nie przëchadòjta, jò niehc ju waju widzec – riknął na òddzãkòwanié.
 - Nié, nié, witro jidzemë na òsedlëszcze Majkòwsczëgò. Przëndzemë dopiërze w maju – ùspòkòjł ùnuzel.
 - Czemuż w maju?
 - Bò w maju zaczinómë gòdowé kòlãdowanié! Wiesońëch Swiãt!

Rómk Drzëdzdònk, *Dëgù, dëgù po 5 zł*, w: Rómk Drzëdzdònk, Tómk Fópka, *Rómka & Tómka Kòrbiònka*, Gdiniò 2010, s.21–22.

- 1 Przeczëtòjta z pòdzëlã na role tekst Rómka i Tómka.
- 2 Na czim pòlégò zwëk dëgòwaniò? Czë knòp i dzëwczãtkò dobrze pòdtrzëmiwelë tradycjã?
- 3 Co z tëch wëdarzeniów je zgòdnë z kaszëbską tradycjã dëgòwaniò?
- 4 Co bës pòwiedzòł bòhateróm ti pòwiòstczì? Napiszë w zesziwkù do nich e-maila abò SMS.

Remùs przëbiwô do stolëcë Kaszëb

- Rozrzeszë rebùs, a dowiesz sã, gdzie zawanoził Remùs.

~~-ãs-~~

në = ñ

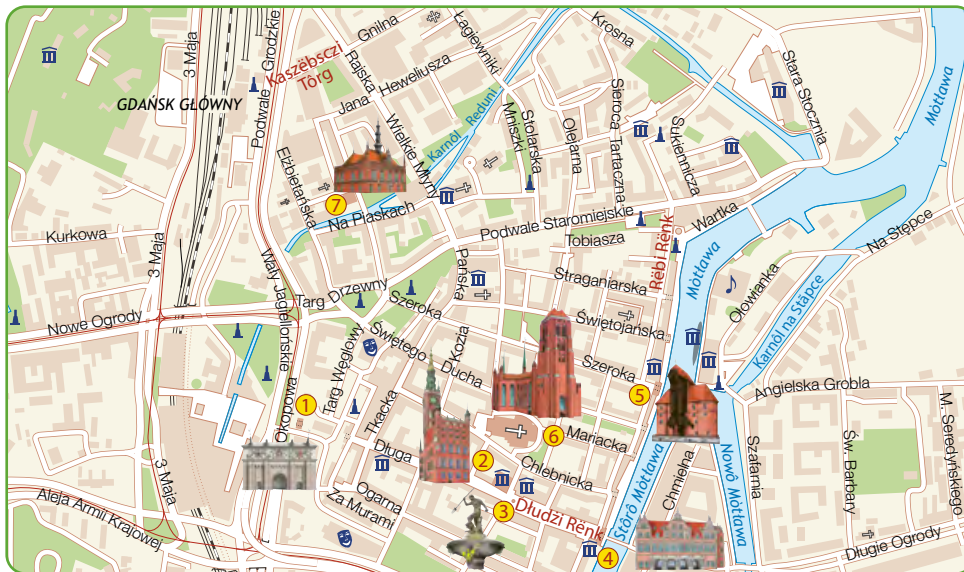
~~-rzënia-~~

- 1 Przczëtôj baro ùwôžno wëjimk pówiescë Aleksandra Majkòwsczégò. Wëpiszë pòzwë mòlów, ò jaczich je gòdka w teksce.

Pierszë miasto, gdzem sã zatrzmòł, bël Gduńsk. Schòdzą sã tam przez dużą wòdã òkråtama lëdze ze wszëtczich strón swiata. A kòzdi z nich mò głowã pełną swòjim hańdlã. Dlòtegò mie sã nie dzëwilë tak, jak Trąba mie straszil. Bò pòwiòdòł òn mie w Lëpnie, że kòzdegò, chto pierszi rôz przinãdze do Gduńska, zaprowadzą na rôtësz, gdzie mùsi Krësztofa kùsznac. Òde mie nicht taczi ceremonii nie żądòł, chòc jem przekarowòł przez Zelonã Brómã Dłudzim Rënkã jaż do Wësoczi Brómë. Na tëch ùlëcach nie widzòł jò nikògò òbleczonégò jak jò: w mòdri wãps fòliszowi i mùcã z czòrnym barankã. Alem za to ùzdrzòł całë mädle Żëdów w dłudzych ferezjach i z taką ùrodą, jakbë przed pòł gòdzënë Pana Jezësa ùkrzizowelë. Króm nich pòdl mie w òczë pòstawiony za żelòznã kratã nadzi bòżk pògańszci, tcony bòdòj przez gduńszczón jak swiãti. Ale jò rozmiòł, że òni gò sobie z bùchë pòstawilë, bò ten bòżk mò znaczcë jich władzã na mòrzu, a ne òsce w jegò rãkù władzã nad rëbim swiatã. Kò procëm gòlegò bòżka i pejsatëch Żëdów ni miòł jem sã co wstidzëc, òbzëròł jem z wiòlgã czekawòscã te wësoczé mùrë i wieze, ò chtërnëch mie cëda òpòwiòdòł ksądz Paweł na Glónkù. Wkòł siebie czul jem cëzã mòwã, jakbë to nie bëła stolëca Kaszëb, le jaczë cëzë miasto. Ale czedëm zakarowòł wedle Mòtlawë na Rëbi Rënk, tej jò ùzdrzòł swòjich i jich gòdkã rozmiòł. Tam przë bùlwarkù stojã szkùtë z brunyma żòglama, chtërne wiozlë rëbë z Hélu i ze sztrãdu. A na Targù Kaszëbsczim widzòł jem bracy z ładu. Zrobiò mie sã cepłò kòl serca òd redoscë, że w tim miesce, założonym przez naszich ksązãt kaszëbsczich, mòwa nasza jesz do nédzi nie wëmarła. Ròd bël bëm z nima pògòdòł, ale Trąbë nie bëło, a gòdkã mòjã: chtëz bë jã bël rozmiòł?

Aleksander Majkòwsczi, *Żëcë i przigòdë Remùsa*.
Zwiercadło kaszëbszcë, Oficyna Czec, [b.m.d.w], s. 310.

- 1 Wesoła Brama
- 2 Ratusz Głównego Miasta
- 3 Krzesztof
- 4 Zeloná Bróma
- 5 Żurów
- 6 Mariackó Bazylika
- 7 Ratusz Stóregò Miasta

0 100 200 m
10 50

- múzea
- filharmonió
- teatrë
- pòmniczi

- 2** Zdrzãcë na karta Stóregò Gardu wëznaczcë drogã, jakã przeszedł Remùs i òpòwiëdz, jaczcé mòle òn mijòł i co widzòł, czej zakarowòł do Gduńska. W jaczim mòlu Remùs pòczuł sã jak doma? Co to sprawiło?
- 3** Ò jaczim zwëkù sparłãczonym z Krzesztofã pòwiòdelë Remùsowi lëdze z Lëpna? Nalezë pasowny wëjimk w teksce i òdczëtòj gò głośno.

Panienka z òczenka to jedna z atrakcji Gduńska. Pòstac dzéwczãca òblokòł w XVII-wieczné ruchna. Òb lato co dzéń ò 1.03 p.p. z òkna kamiñcë prze Dwòrze Artusa, wëzérò na gduñczanów i turistów, i sle jima pòzdrówk. Je to jistnò atrakcjò turisticznò i promòcjò Gduńska. A tak ò ti brutce pisała Deòtima – àutorka, chtërna panienkã z òczenka zrobiła jednã z gównëch bòhaterków swòjégò dokazu.

(...) Okno to, wycięte w samym szczycie budynku, było zupełnie okrągłe, obrębione sznurową rzeźbą. W tym kamiennym pierścieniu rozkwitało coś podobnego do wielkiej stokrotki; kresa biała, przejrzysta, drobno prążkowana, wypełniała prawie całe okienko, a jak w środku białej stokrotki połyska złota kulka, tak w tym okrągłym kołnierzyku świeciła główka złotowłosa, bramką z niebieskich wstążek przepasana, bijąca słonecznym blaskiem świeżej cery, wdzięku i figlarności, z ustami jak maliny, z oczami jak turkusiki. (...)

Pan Kazimierz Korycki, porucznik od Marynarki Jego Królewskiej Mości Władysława IV, był wyraźnie stworzony do dwóch rzeczy: do bicia nieprzyjaciół i podbijania serduszek. Wysoki a smukły, mocny a zwinny, wdzięczący się a zuchwały, lubił każdemu i każdej blisko zaglądać w oczy. Twarz miał ogorzałą porządnie od morskich nawałności a jędrną jak spiż i przy każdym wzruszeniu buchającą rumieńcami, które przelatowały szybko niby błysnięcie lontu. I piwne jego źrenice były tak pełne iskier, że gdy się w kogo bystro wpatrzył, to go tymi oczyma siekł jakby różgami płomiennymi. Siarczysty kawaler.(...)

Deotyma, *Panienka z okienka. Starodawny romansik*, Warszawa 1951, s. 10–11

- 4** Wëszkòj wiadła na temat panienki z òczenka: jakò bëła ji historiò òpisónò w pòwiescë Deòtimë, chtò dzys robi za panienkã z òczenka?
- 5** W pòrach przelòzta wëbróny akapit tekstu na kaszëbsczi jãzëk.

Jem prezenterã wiodra

- @ **0** Òbezdrzè w internece pòrà zòpòwiescòw wiodra, a pòzni wèkònòj pòlètè:
- Òdpòwièdz na pètania: co robiã prezenterzè wiodra, w jaczi pòsobicè przedstòwiają infòrmacje i jak sã zachòwùją òpòwiòdającè ò pògòdze?
 - Zwèskùjącè słowarze przetłòmaczè na kaszèbsczi jãzèk słowiznã sparłãczonã z zòpòwiescã wiodra.

chmury, zachmurzenie, temperatura, stopnie Celsjusza, mróz, odwilż, gołoledź, szron, deszcz, ulewa, deszcz ze śniegiem, mżawka, zamieć, śnieg, grad, sztorm, wiatr, wichura, mgła, burza, grzmot, tęcza, niebo;

zimno, ciepło, gorąco, mokro, wietrznie;

pochmurny, wilgotny, suchy, mglisty;

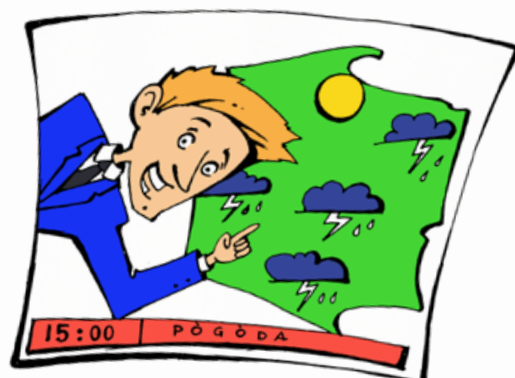
padać, wiać, spadać, zapowiadać, trwać, zmieniać się, przygrzewać, życzyć, nastąpić, nasilić się, spodziewać się, sprzyjać, rosnać

- Jaczégò czasu ùziwają prezenterzè òb czas zapòwiòdaniò wiodra?
- Pòslèchòj, jak wiodro przedstòwiają radiowi prezenterzè.

1 Òstòn prezenterã wiodra...

- Przèszèkùj tekst dlò prezentera wiodra dlò wèbrónégò dnia i czãdu rokù. Wèzwèskòj słowiznã zgromadzonã na zacãtkù ùczbè.
- Przèrèchtuj graficzné znaczi pòtrzèbné do zaprezentowaniò twòji pògòdè, jaczé wèzwèskòsz òb czas prezentacje.
- Nagròjta swòje wèstãpienia w rolè prezenteròw wiodra, a tej pòkòzta je w klasè. Jakò prezentacjò widza cè sã nòbarzi – ùdokaznij swój wèbièr?

Są pszczołë, je żęcé

- Pamiątôsz, jak nazewô są ten brzód pò kaszëbskù? Jeżlë nié, zazdrzé do słowarza.
- Ôpiszë òbleczënk pszczolarza? Wëzwëskôj słowiznã z ramczy.

kapelusz, rãkawice, skòrznie, mrzëzka, robócé òbleczenié, bùksë, bluza, biôtò, żòltò, szeroczé, przewiëwny;

- @ ■ Nalezë w internece nowiznë na temat akcje „Są pszczołë, je żęcé”. Zrobi plakaty, co bådze zachãcywól do wzãcò w ni ùdzëlu.

Szkòłã jò dosc lubiã, kò nôbarzi jò lubiã latné ferie. We ferie do naszi wsë przëjéżdżają knòpi i dzëwczãta z jinëch miast i wsów. Jednym z taczych knòpów bël Kamil. Òn je òd mie starszi i mie są baro widzało, że òn chce są ze mnã kómplowac. Më razã jezdzëlë na kòle, grelë w balã, kapelë są w jezorze, chòdzëlë do krómù i do lasa. Kamil robił taczé rzeczë, jaczich jò jesz nigdë nie robił i jaczé pewno bë są mòjim starszim nie widzałë. Mie téz to są czasã nie widzało, kò Kamil miól wiele dëtków, a jak to gòdają, bògati le pòlcã cziwnie, zarò do niego lecã.

Ròz, jak më so sedzelë na naszi zybówce, Kamil są spitòł:

– Mackù, môta wa jesz jaczé krzesznie? Jò jem baro za krzeszniama.

– Jo, mómë, leno nënka gòda, zëbë jich nie zrëwac, bò òna je brëkùje do zapròwianiò.

– Twòja nënka są ò niczim nie dowié. Më je mòzëmë smiało zrëwac.

– Jò mësziã, że to są nama nie ùdò. Te krzesznie mają jesz lepszëgò wachtòrza jak nënka. Tam są pszczołë, a te bë nas flot wënëkałë ze smiotanë!

Nòlepszo krzesznia na nasze nieszczescé rosła w tatkòwi pasëce. Òna stoja zarò kòle ùlów. I co z tegò, że òna mia nòwiãkszé i nòsłodsze krzesznie, jak nié spòsòb bëło je zrëwac i nie bëc przë tim ùzãdlonym bez pszczołë.

– Szkòda – rzekł Kamil. – Bò za te krzesznie jò bë cë pòmògł załòżëc kònto na fejsbòkù i dodòł do swòjich znajomëch.

Tegò òn mie nie brëkòwól dwa razë pòwtarzac. Co głowa, to rozëm! Tec mój tatk miól dwa pszczelarsczë kapelusze! Za sztót më ju bëłë òbłokli, całë całë më mielë zakrëté, na nogach skòrznie, na rãkach rãkawice, a na głowach kapelusze. Te kapelusze miałë wkòł szeroczi rańt i ekstra mrzëzkã, bez jakã pszczołë ni mòglë przelecec. Trzeba jã bëło mòcno scësnać na szëji, zëbë zòdna pszczoła są tamtãdka nie przëcësna. Tak òbłokli më wëzdrzelë dosc dzywno, kò szmaka krzeszniów bëła dlò nas wòzniészò jak wëzdrzatk i móda.

– Jes të gwës, że pszczołë nama nick nie zrobiã? – pitòł Kamil.

– Tak to mie wskazëje. Mój tatk wiedno tak są òblòkò do pszczołów – jò mù òdrzekł.

Më szlë pòmalinkù i wnet më ju stojelë kòł krzeszni. Pszczołë nas ju wëcknãłë, ale ni miałë jak są za nas wzac. Òne le są òdbijałë òd mrzëzczi i coròz gòsni brzãczãłë. Jò ju bël do te przënacony, temù nie òbzërajãcë są na Kamila, jò są wzac za zriwanié krzeszniów. Jò rwól je gòrscama i pakòwól do tutczy. A Kamil, ten do tëch krzeszniów miól terò chwata jak tãpi nòz. To te pszczołë gò tak nerwòwałë. A do

te òn jesz miòł ten swòj brzędzi zwëk plwaniò, jak òn sã znerwòwòł. Terò òn z nerwów miòł w gãbie coròz wiący slënë, jaż jednym razã òn splënął, le miòł zabòczoné ò kapeluszu i mrzëżce. Jak òn ùzdrzòł przed òczama swòje plwòcënë na ti mrzëżce, tak òn zarò jã zerwòł, a kapelusz mët. Na to le czekałë pszczołë. Wa le mia widzec! Òne na niego, a òn nòzka pòn. Terò òn ùcëkòł, le mù piãtë grzechòtalë, a pszczołë za nim.

Szczescé, że Kamil miòł dłudżé, kruzowaté włosë. Kò trzë pszczołë tak a tak dobrałë sã jemù do lica. Terò miast w kòszu, Kamil miòł trzë krzesznie na gãbie: jednã nad prawim òkã, drëgã pòd nosã, a trzecã kòle ùcha. Òne sã robiłë coròz wiãksze i coròz barzi czerwònë. Terò Kamil sedzòł z pëskã wëkrzewionym na drëgã stronã. Wtim prawie z chëczë wëlòzł mój tatka:

– A cëż wa dwaji tu robita, co? Chca wa sã ùcëc za pszczolarzów, czë blós miód pòdbierac?

– Ma le chcała òbezdrzec pszczołë – zarò scëganił Kamil.

– Aaa... – zdëwòwòł sã tatka i mòcno sã nóm przëzëròł. A tej òn rzekł do Kamila:

– A czemù tã jes pògrëzli, ni miòł tã kapelusza na głowie?

– Jo..., leno jò gò miòł lëchò scëśniãtë – dali cëganił Kamil.

– A òd cze tã mòsz taczé czerwònë rãce, co? – rzekł do mie tatka. – Wa dze pewno bëła na te krzesznie jidzony, wa lóntrusë, wa! Pòczekòjta le, nënka wama dò!

W nocë jò ni mógł spac. Cãżczë sëmienië i na miãtkùszczy pòdrzëtnicë ni mòże ùsnãc. Zarò reno jò tatka i nënka przeprosył za to cëgaństwo i za krzesznie, a tatka mie rzekł:

– Pamiãtòj, pròwdã wszëtckò dobãdziesz, a lżã dalek nie zańdziesz. A na te Kamila mùszisz òpasowac, bò jednym razã òn i ciebie wëpùcëje. Lepi nie cygnãc diòbla za ògón!

– Lepi bãdzë sòm, jak w zli kòmpanii – doda jesz nënka. (...)

Janusz Mamelszi, *Mack*, Gduńsk 2016, s. 110–115.

1 Dofùlj plan òglowi wëdarzeniów.

1. Latné ferie.

a)

b)

2. Ùdba Kamila.

a)

b)

c)

3. Wëprawa do tatkòwi paséczi.

- a)
- b)
- c)
- d)

4. Pòjawienié sã Mackòwégò tatka.

- a)
- b)

5. Niespòkójnô noc Macka.

6. Przeprosënë.

7.

2 Czë Kamil bël dobrim drëchã Macka? Ùdokaznij swój òsąd.

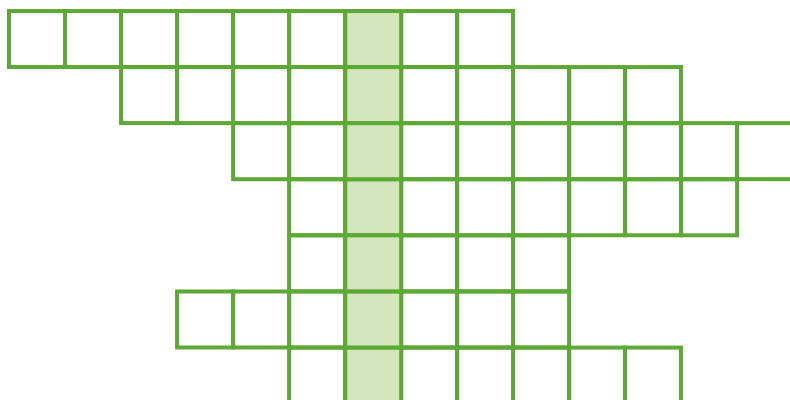
3 Kamil òbiecòł założëc Mackòwi kònto na pòrtalu. Ùstalta, jaczé sã wadë i zaletë dlô tëch, co mają swòje kònto w internece. Pògadòjta ò tim.

4 Założta kònto Mackòwi na facebookù.

Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszczi Pismieniznë i Mùzyczi

 Rozrzeszë tãgòdkã, a dowiesz sã, gdzie swòjã sedzbã mò mùzeùm, ò jaczim bãdzemë dzysò kòrbilë.

1. Synonim słowa piosniô – f.....
2. skrzëpice – instrument kaszëbszczi
3. Nòzwëskò ùsòdzcë Remùsa
4. Jón – kaszëbszczi kòmpòzytor, pòeta, àùtór słowarza
5. Synonim ùtwòru – d.....
6. Normatiwny Eùgeniusza Gòłąbka
7. Kaszëbszczi tuńc, w jaczim sã krzizëje w lëfce nodzi

Muzeum Kaszëbskò- Pòmòrszci Pismieniznë i Mùzyczi (MPiMKP) w Wejrowie mò w swòjich zbierkach òsobliwie dokazë, räkòpisë i dokùmentë. Pierszë ùdbë pòjawilë sã jesz przed II wòjnã, a pózni w latach 40. Dopierze w 1956 rokù, czej òstòł ùtwòrzony part Kaszëbsczégò Zrzeszeniò, na nowò rozbùdzëlë sã deje sparłãczoné z kaszëbskã tãtczëznã. W 1958 rokù pòwstòł plan ùtwòrzeniò wedle ùdbë Józefa Rosnera i Èdmùnda Kamińszégò Mùzeùm Historie i Lëteraturë abò Ksążnicë Wëdòwiznów Kaszëbskò-Pòmòrszich. Równak warënczi pòliticznë nie dozwlëlë na realizacjã tegò planu. Pòstãpnym krokã bëło zòrganizowanié w Wejrowie w 1962 rokù wëstòwkù bibliofilszci „Paradnicë”, chtërnégò àutora ma bëłë Adam Patok i Èdmùnd Kamińszci.

foto: Marek Pałubicki

Dwa lata pózni w Dodomie Kùlturë w Wejrowie ti sami dzejarze ùszëkòwelë pòstãpny pòkòzëk: „Prasa kaszëbskò-pòmòrskò”. Bez ten całi czas gromadzoné bëłë rozmajité zbiérczi z kaszëbszci lëteraturë. Zebrónëch òstało przeszło 200 titlów.

Pòd kùnc gòdnika 1963 r. z ùdbë Adama Patoka, Jerzégò Czedrowsczégò, Èdmùnda Kamińszégò i Irenë Kamecczi w sedzbie biblioteczi pòwstòł dzél regionalny, chtëren z czasã miòł sã przesztòlcëc w mùzeùm gromadzacé materialë ò historie i lëteraturze regionu.

W 1967 rokù ùmarła sostra Aleksandra Majkòwsczégò – Frãcëszka. Ji wòlã bëło, bë całi doròbk ji brata przekazac do mùzeùm, jaczé miało pòwstac i ò jaczé miòł starã Aleksander Majkòwsczi jesz za swòjégò zëcò.

Wiòldzi swój ùdzél w pòwstanié mùzeùm mielë: Jón Trepczik, Jerzi Czedrowszci, Stanisłòw Brzostowsczi, Tadeùsz Chrzanowsczi, Miron Dukòwsczi i Èdmùnd Kamińszci.

Mùzeùm zaczãło dzejanié 1 sëwnika 1968 rokù pòd czerownictwã Pawła Labùdë i z sedzbã w bùdin-kù przë Senkiewicza 10. Dzysò Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszci Pismieniznë i Mùzyczi mò swòjã sedzbã w pałacu Przebendowsczich, zabëtkòwim bùdinkù z XVIII stalata. Direktorëje nim dr Tòmòsz Fópka.

Na spòdlim: <https://www.muzeum.wejherowo.pl/d/o-muzeum/historia/historia-muzeum/?cat=18>

1 Na spòdlim tekstu i wiadłòw ze starnë MPiMKP wëkònòj zadania:

- a) na òsë czasu nanies pòstãpné datë sparłãczoné z pòwstòwaniem Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszci Pismieniznë i Mùzyczi, a przë kòzdi z nich dopiszë wëdarzenié: 1962, 1964, lata 40. XX wieku, 1968, 1956, 1958, 1967,

- b) wëmien czerowników / direktorów mùzeùm,
c) przedstawi krótczé biografie Kaszëbów sparłãczonëch z pòwstanim mùzeùm,
d) zapòznòj sã z òfertã dzejaniò mùzeùm i przëròczë drëchów do ùdzëlu w interesëjącym ce wëdarzenim,
e) jaczé cekawé ùczbë dlò ùczniów mò w swòjim bédënkù mùzeùm.

Czë rozmiejã ùwôžno czëtac?

- Przeczëtôj pò cëchù ùwôžno bôjkã Jerzégò Sampa i wëkònôj test, co sprawdzy twòje czëtanié ze zrozmiënim.

Žił rôz król z królewã. Mielë òni dzëwczãtkò, chtërno baro kòchelë, le na jich szczescé ni mògła wzerac czarownica. Jednégo dnia, czej no dzëwczãtkò zabôwiało sã samò w ògrodze, przëleca na czarownica i gò wëkradła i zaniosła dalek, dalek na jedne pùstczy, dze nie bëło niżòdnëch lëdzy, i òstawiã gò samò na zelony łãce.

Z piersza dzëwczãtkò mòckò plãkało, ale z czasã sã przënałòżëło, wëbùdowało so bùdinuszki ze sana i tam mieszkãło. Czej òno na ti łãce tak chòdzëło i szukało sobie cos do jedzeniô, tej òno pòtkãło czerwònobestré celã. Òno mù sã barzëczkò ùceszëło i sã zaczãło z nim zabawiac. No celã sã do niego téz łasëło i sã tak przëwiãzało jak człowiek do człowieka, skòkało przed nim, spało w sanie razã kòle na dzëwczãtkã. Temù dzëwczãtkù sã zdôwało czasã, że to celã mò taczi rozëm jak człowiek. I tak òni żëlë pòrà lat, jaż to dzëwczãtkò wërosło na spòsobnã pannã.

W nëch stronach bëło wieczné lato. Wieczno kwitlë kwiatë, wieczno rósł swiëzi brzòd. Rôz no dzëwczã szło samò na òrzechë i zbłãdzëło. I naszła gò noc, jasno miesãdzewò noc. Tej òno sã pòłożëło pòd górã i ùsnało. Naròzka zbùdzył je w nocë wiòldzi szòł i w tim ùsadła na tã górã czarownica na miotle. Za sztërk jesz jedna, jaż jich bëło trzëdwadzesce.

Tej òne wszëtczë zaczãlë sã przechadzac pò górze i wëzerac za diòblã cotkã – królewã czarowniców. Wnym sã znòwù zerwòł wiater sto razy wikszy, jak czej ne jiné czarownice przëjachałë. Tej to przëleca na królewò z berlã w rãce i kòrunã na głowie. Tej òna sadła na tronie i spita sã:

– Jesta wa wszëtczë?

– Jo! – òdpòwiedzałë czarownice.

A te miotlë, na jaczich òne przëjachałë, zamieniłë sã w diòblów. Ti sedzelë na bòkù, pòlëlë cygarë i żdelë spòkójno, jaż czarownice swój sejm skùńczëlë. Jedna pò drëdżi, òd nòstarszi do nòmłodszi, stòwa przed tronã, klònia sã niskò diòbli cotce i chwòła sã z tegò, co òna zrobiła. Kòżdò mia co jinégò. Jedna òczarza króla, co schnãł na lózkù a ùmrzëc ni mògł. Drëgò zamienia królewsczë dzecë w czòrnë gapë, trzecò młòdemù królowi pòmiesza rozëm, że òn rzãdzëc ni mògł, i jegò królestwò ùpadło. I tak dali, i tak dali... A jedna rzekła:

– Zamienia jem naszémù królowi sëna w czerwònobestré celã i przëwiozła gò jem tu na łãczy, dze sã pase i nie wié, że czej bë òn zjòdl òd nëch biòlëch kwiatów, co to roscã w tim malinczim jezòrkù pòd lasã, to bë z niego celëczò skóra òpadła i bëlbë nazòdka człowiekã. Ale òn to nie wié i òn tim celëcã na wiedno òstònie.

A jinò rzekła:

– Jò jem téz przëwiozła tu na łãczy jednã córeczkã królewskã, chtërnã całi kròj kòchòł. Òna tu na tëch łãkach żëje i nie wié, że czej bë òna zjadła òd nëch òrzechów z drzewa, co tu na Łësy Górze rosce, to òna bë dosta mòc, żebë sã mògła òbrócëc w łabãdza, czej bë òna sã tã najã smarã nasmarowa i rzekła to, co më. Tej bë òna mògła zalecec dodóm, ale òna to nie wié i na wieczi tu òstònie.

Tej ta pierszò rzekła:

– Czej bë temù królowi ùwarzil arbatë z mòdrëch kwiatów tu z tëch łãk, tej bë òn bëł zarò zdrów, ale taczëgò doktora ni ma, cobë mù to pòwiedzòł. Tej dlò nie retënkù ni ma.

– A te czôrné gapë – rzekła jinszô – zamienilëbë sã nazôd w lëdzy, jakbë òne sã w niedzielã ò pòrénôszk, czej słuńce wschôdô, wëkapalë w rose. Ale tegò jima nicht nie pówié i òne gapama òstóną dali.

A to dzéwczãtkò cëchò leżalò i slëchãłò, i slëchãłò, żebë wszëtckò dobrze czëlò i nick nie zabëlò. Czej kòżdò czarownica swòje pówiedza, tej sã pòdniosła diòblò cotka z tronu, ùderza berlã trzë razë ò zemiã, z chtërny zacząłë wëchadac stolë nakrëtë miãsã, winã i słodczëznã.

Tej królewò zaprosëła diòblów do stołu. Kòzdi szedł do swòji czarownicë. Jedlë i pilë, smielë sã i radzëlë, co bądã robilë dali, a czej sã najedlë, napilë, tej królewò zôs ùderza nym berlã w stół i wszëtckò narôz zdzinãłò. Òna sã pòdniosła, ùderza berlã w stòrëgò dãba i sã zacząła rozlegac mùzyka. I wszëtccë zacząłë tańcowac i skakac jaż do wschòdu słuńca. Czej ju słunuszkò wschòdzëc chcałò, tej królewò rozkòza zakùnczëc i rzekła:

– Na drëgã pòlniã miesãdza zéńdzemë sã na Lësy Górze kòle Gòstomia.

Tej sã wszëtccë diòblë òbrócëlë zôs w miotłë. Diòblò cotka pierwszò wżãła pùdełkò spòd pòchë, nasmarowa sã smarã, sadła na miotłã i rzekła:

– Terò mie nies, mój diòble, wëzi drzewa, a niżi nieba, bez przeszkòdë do mòjégò pałacu!

A tej szmërgnã pùdełkò i òdjacha z wiatrã. Pò ni jiné zrobilë to samò. Czej ju sã ùcëszyłò, a słunuszkò ju wzeszłò, tej sã no dzéwczãtkò pòdniosłò ze swégò mòla i weszłò na górã. Pòzbiërałò wszëtcczë pùdełka, schòwałò w swój fartuszk i tej zerwałò òrzechów z negò drzewa, co na czarownica rzekła, i ùdałò sã do swégò bùdinuszka. Czej òno przëszyłò, tej no celã tak skòkałò i tak beczãłò z redoscë, że to nie je nikòmù do òpòwiedzeniò.

Terò to dzéwczã ju rozmialò, co to za celã bëłò, nick nie rzekłò, le szłò do negò jezórka i nazbiërałò pãk nëch biòłëch kwiatów i dałò nëmù celëcu zjesc. Bëlno to celã ne kwiatë zjadłò, tak òno głòsno zabeczãłò. Tej z niego spadła celëczò skóra.

Przed dzéwczëcã stanãł piãkny młodi kawalér, a to bël królewicz. Òni sã w sobie zarò zakòchelë, sedlë na trówã i òna mù wszëtckò pówiedza, co w nocë òd tëch czarowniców czëlã. A tej pòwiòda mù ò swëch królewsczych starszych, a òn ò swòjich i swòjim królestwie, chtërno czekò na niego...

A chòc jim terò bëłò dobrze we dwòjeczckò na tëch pùstkach, to òni równak pòstanowilë jak nòrëchli zadostac sã dodóm, ale przërzeklë sobie tëż retowac nëch wszëtczich ùczarzonëch. Ùzbiërelë dlò nich różnëch kwiatów i zelégò i pòzegnelë sã z kòzdim placã, gdzie sã tak dlugò zabòwielë. Na òstatkù wżãlë òrzechë, roztlëklë je, zjedlë zòrna i òdraza zamienilë sã w piãkné biòlé łabãdze. Nëgã òrzechów wżãlë w miészeczczì i pówiesëlë sobie na szëjach, żebë mòglë zjesc i nazòdka sã òbrócëc w lëdzy. Nasmarowelë sã nã smarã, co te czarownice pòcëskałë i rzeklë:

– Terò nas, diòblë, niesta wëzi drzewa, niżi nieba, bez przeszkòdë tam, dze ma bãdzema chcałã!

Tej òni lecelë, lecelë i lecelë – nôprzòdk do negò króla, co to na łózkù schnãł i ùmrzëc ni mògl. Tam sã zamienilë nazòdka w lëdzy i szlë do zómku, i rzeklë, że mògã ùretac króla. Ale słuźba jich nie chca wpùszczëc, le rzekła:

– Bělë jinszi ùczaki, co mù nie pòmòglë, a wa dwòje młodëch mia bë mù co pòmòc?

Ale czej òni sã ju tak długò ùpiérelë, tej jich jednak służba królewskò wpùscëła. Dzëwczã ùwarzëło arbatë z mòdrëch kwiatów i dało królowi wëpic. Król zrobił sã zarò grëbi, tak jak przedtim, wstòł z łòzka i za zòplatã chcòł jima dac swòje królestwò, ale òni te nie przëjãlë, le rzeklë, że mùszã jic dali retowac jinëch chòrëch ùczarzonëch. Tej òni zamienilë sã w łabãdze i lecelë òd jednegò zaczarzonégò do drëdzégò i wszëtczich ùzdròwelë, a tej lecelë do starszich te dzëwczëca i sã jima pòkòzelë. Ny starszi sã mòckò ùceszëlë i chcelë jich zaròzka òzenic, ale ti młodi sã na to nie zgòdzëlë.

Królewicz lecòł téz do swòjégò dodóm. Jegò starszi sã téz baro ùceszëlë. Òn jim pòwiedzòł, chto gò wëbawił. Tej król i królewò jachelë z nim zarò do ny królewionczì. Stòri królowie złączëlë òba królestwa do pòspòłu i tëch młodëch òzenilë, i wëprawilë wieselë, i zaprosëlë wszëtczich panów i królów z òkòlégò.

Bëło to taczë wieselë, jaczégò nicht nie pamiãtòł. Jò tam prawie w tëch stronach bëł, z czëkawòscë szedł jem tak bez kùchniã zazdrzec, a czej mie kùchòrz tam ùzdrzòł, tej òn wzał patelniã i miã w łëb wërznął, że jò sã jaz tu nalòzł i wama tã pòwiòstkã pòwiòdóm.

Jerzi Samp, *Zaklãtò stegna*, Gduńsk 2017, s. 193–199.

1 Ùložë pòsobicã wëdarzenia.

☐	Wëkradniãcë królewsczi córczi przez czarownicã.
☐	Wiòlgò ùczta do biòlégò rena.
☐	Zablãdzenié królewnë.
☐	Lëczy na zaczarzonëch.
☐	Szczestlëwë zëcë królewnë.
☐	Òdczarzenié celëca.
☐	Zëndzenié czarowniców z diòblã cotkã.
☐	Królewna i czërwònobestrë celã w kròjnie wiecznégò lata.
☐	Wiòldzë wieselë.
☐	Zebranié zaczarzonëch pùdełków.
☐	Przechwòlënczi czarowniców.
☐	Òdczarzenié jinëch lëdzy.
☐	Redosc starszich.

2 Ùstalë, czë pòdònë zdania sã pròwdzëwë (P) czë falszëwë (F).

- P F Królewna òsta pòrwònò do kròjnë wiecznégò sniegù.
- P F Jednegò dnia dzëwczã wëbrało sã na jagòdë i zablãdżëło.
- P F Na górze zebralë sã 32 czarownice.
- P F Królewsczë dzecë òstalë zaczarzonë w czòrnë kòłpie.

- P F** Królewicz zacczarzony w celã béłbë nazòd człowiekã, jakbë zjòdł biòłëch kwiatów, co rosã w malinczim jezòrkù.
- P F** Królewionka mògłabë òbrócëc sã w gapã, zlé bë zjadła òrzechë.
- P F** Pòstãpné zéńdzenié czarowniców miało bëc na Łësy Górze.
- P F** Pierszã rzeczã, jakã dzéwczã i kawalér zrobilë pò òdczarzenim, bëło wieselé.

3 Dokùnczë zdanié: *Przedstawioné wëdarzenia sã:*

A.	<i>pròwdzëwé,</i>	bò	1.	<i>òpòwiòdajã historiã, jakò wëdarza sã napròwdã.</i>
B.	<i>fantasticzné,</i>		2.	<i>wëstãpùjã tuwò bòhaterowie niepròwdopòdobny.</i>
			3.	<i>czarownice i diòblë sã pròwdzëwima bòhaterama.</i>

4 Z jaczych pòstãpków czarownice „chwòlëlë” sã swòji królewici? Wëmieni jich brzédczë ùczinczi.

5 Jak mòżna bëło òdczarzëc czerwònobestré celã i królewskã córkã. Jak mògl òdczënic czarë ù jinëch zacczarzonëch? Dopiszë lék kòżdémù pòszkòdowónémù.

6 Pierszi akapit bòjczy òpisëje wëdarzenia baro szlachùjãcë za pòlskã pòwiòstkã. Jakã historiã z dzecnëch lat przëbòcziwò cë historiò ti królewionczici? Pòdòj elementë pòdobné.

7 Chto je òpòwiòdòczã? Wskażë pasowny wëjimk?

8 Dokùnczë zdanié: *Tekst Jerzégò Sampa je:*

A.	<i>legendã,</i>	bò	1.	<i>òpòwiòdò historiã, jakò wëdarzëła sã napròwdã.</i>
B.	<i>brawãdã,</i>		2.	<i>wëstãpùjã tuwò bòhaterowie historyczny.</i>
			3.	<i>czas i mòl sã nieòkresloné, a wëdarzenia i bohaterów mòże pòdzielëc na pròwdopòdobné i fantasticzné.</i>

Czasnik – dlęgszë i krótszë fòrmë, nasebny ùstów

- Òdmień przez òsobë w ùszlìm czasie czasnik *jachac*.

Òdmiana czasników przez òsobë, lëczbë, czas, òrtë
zwie sã **kòniugacją**.

DÓJ BÓCZĚNK!

Niechtërne czasniczi mają dwie fòrmë – dlęgszã i krótszã.

np. **grajã** – **gróm**

znajã – **znóm**

graje – **grô**

Tak jak w pòlszcim jãzëkù w kaszëbiznie mòzëmë
wëapartnic trzë ùstawë:

òdsebny – **Adam malëje òbrôz.**

nasebny – **Òbrôz je malowóny przez Adama.**

dosebny – **Adam mëje sã.**

W kaszëbsczim jãzëkù baro czãsto ùziwô sã
nasebnégò ùstawù.

Np. Jô bël wëjachóny do cotczy.

- 📄 1 Dopiszë do czasnika jegò krótszã fòrmã.

Czëtajã –

- 📄 2 Przesztòlcë zdania, zamieniającë òdsebny ùstów na nasebny.

a) Wòjôrz dobël grifa.

b) Smòk zamkł królewiónkã w zómkù.

c) Mëmka mëje dzeckò.

d) Barnim wëjachòł do cotczy do Kartuz.

e) Agnesa namalowa swiãti òbrôz.

- 📄 3 Òdmień przez òsobë w ùszlìm czasie *bëc jachóny*.

Gratulacje! Bãdziesz starszim bratã!

- Q Na gwës wikszosc z waji mô sostrã abò brata. Jes starszim bratã abò starszã sostrã? Jakò bëła wajò reakcjò na wiadło ò tim, że ùrodzy sã pòstãpné dzeckò wajim starszim?

- 1 Òb czas slëchaniò slédny przigòdë Macka ùwòzno slëchòj i wzeròj w tekst. Dowiesz sã, jak Mack ze Zbiskã zareagòwelë na wiadło, że bãdã mielë brata ☺

Ta nowina spadła na nas jak grom z jasnégò nieba. Më nie wiedzelë, co ò ni mëslec. Bez òstatné lata wszëtkò bëło kòl nas ùłożoné. Kòzdi doma miòł swój plac. Wszëtczim bëło dobrze tak, jak bëło. Nicht nie wspòminòł, że tak cos, a mòże barzi taczi chtos, jesz nama je pòtrzebny! Jaż dzys më sã ò tim dowiedzelë! Në, cëż terò?

Dzys nënka z tatã nama rzekłë, że za pòrà miesãcy òni bãdã mielë jesz jedno dzeckò! Më bãdzemë mielë brata abò sostrã! (...)

– Jakbë przëszoło co do czegò, tej ma dwaji bãdzema ze sobã trzëmac, jo? – rzekł Zbisk i proszãco na mie wezdrzòł.

– Kò pewno, że jo. A czegò të mòsz strach?

– Jò jesz nie wiém. Leno to mie tak wskazëje, że nama sã nie pòprawi, le pògòrszi. Wspòmnisz jesz na mòje słowa – rzekł mòcno zajiscony Zbisk.

Mój të Panie – jò so pòmëslòł. – Żebë nóm miało jic jaż tak lëchò?

Z tidzenia na tidzën mëmczën brzëch bëł coròz wiãkszi. Më na niégò wzérelë baro pòdezdrlëwie. Jaż jednégo dnia nënka nas zawòła do se:

– Knòpi! Pòjta le tu do mie, ale zarò!

Tej òna nama kòza dotknãc swòjégò brzëcha, a w jednym placu bëło czëc cos cwardégò.

– Juch! – krzikał Zbisk. – To sã rëchò!

– Wejle, jo! Jò téz to czëjã!

– To je jegò nòzka – wëjasnia nama nënka. – Òno zaczinò kòpac.

Tak më pierszi ròz dotklë naszégò bracyne. Bò nënka ju wiedza òd doktora, co ji robił ÙSG, że to mô bëc knòp. (...)

Pòmału më sã przëniacywelë do ti mësle, że za pòrà miesãcy w naszym dodomie zjawi sã jesz jeden knòpiczk. Terò më bëłë coròz barzi cekawi, jak òn bãdze wëzdrzòł, jaczi òn bãdze, czedë zacnie sã z nama zabawiac, czë bãdze nas slëchòł i czë më bãdzemë mielë z nim wiele robòtë. Starszi téz pòmału sã szëkòwelë na jegò narodzenié. Kùpilë mù nowé łòzeczko, nowã, mòdrã sztëpdeczkã i nowé òbleczënczi z mòdrima dodòwkama.

– A dze òn bãdze spòł? – spitòł ròz ze strachã Zbisk.

– Ù mie nie! – jò zarò zawòłòł.

– Ù mie téz nie! – wòłòł Zbisk.

– Tej gò zaniemë do szopë na sano, do kùmka – zdecydowòł tatã, a nama sã zrobiò përnã gùpie, bò prawie sã zaczął gòdnik i ròrotë.

– Nie bójta sã, nie – ùspòkòja nas nënka. – Òn bãdze spòł z nama, żebë jò mia gò krótkò przë se.

Jaż przëszedł ten dzëń, a bëła to prawie Wilëjò. (...)

– Jedzemë flot do szpitala, jô bådã rodza! A wa, knôpi, òstónieta ze starkã. Tatk pewno tak zarô nazôd nie przëjedze.(...)

Kùreszce kòl dzesãti wieczór zazwònił telefón. To zwònił nasz tatk:

– Knôpi! Słëchôjta le! Më mómë..., wa môta..., waju nënka ùrodza... – gòdôł lómiącym sã głosã.

– Më mómë brata? – jô chcòł jemù jakòs pòmòc.

– Wa môta sosterkã! – na òstatkù rzekł tatk.

– Co?!!! – jô zawòlòł.

– Co? – pitòł sã Zbischk, bò nie rozmiòł, co sã dzeje.

– Co tam je lóz – nerwòwa sã starka, bò jô ni mógł ze se wëdobëc ani słowa.

– Mómë sosterkã – jô jima w kùncu pòwtòrził tatkòwé słowa.

Tej znerwòwónò starka wzã òd mie telefón i sama dali gòda z tatkã, a głosno pòwtòrza nama jegò słowa:

– Cócèczka?! Ò jaczi?

– Ò sódmi.

– A czemù tè zwònisz tak pòzno? Co? Co cë bëło?

– Tatk bëł òmglałi.

– A nie gòda jò! Chłop je białce pòtrzebny przë pòczãcym, a nié przë rodzenim. A terò je ju dobrze? Z tobã, czë z tobã je dobrze?

– Z wszëtczima je dobrze, nënka czëje sã dobrze, dzecuszkò téz i tatk téz je ju przëszli do se.

Nasza sosterka wòza trzë i pòł kila, mia 53 centimétrë rostu i bëła baro spòkójnò. (...) Jak më wlezlë na zalã, më òbòczëlë na lózkù nënkã, a kòl ni mólë zawiniãtkò, z jaczégò wëstòwalë mólë rãczczì. Jak më pòdeszlë blëzi, tej bëła widzec mólò, czòrnò glówka z mòdrima, wiòldzima òczkama i mólã czerwòną gãbkã.

– To je waju sosterka – rzekła ùsmiëchniãtò nënka.

(...)

Przez pierszé dwa dni òna ni mia miona, bò wszëtcë mëslelë, że to bådze Jónk. Tatkòwi widzało sã to miono. Jãz trzecégò dnia tatk zdecydowòł, że skòrno ni ma Janka, tej niech bådze Janka. I tak nasz Jónk sã zamienił w Jankã. Mòdrã sztëpdekã i mòdré lómpczì trzeba bëło mieniãc na różewé. Tej òna ale miała paradné lózeczckò! Kòrònczi, szlëjfczi, tule i atlasë, aksamañtë i taczé tam rozmajité. Janka tam leza jak królewò!

Naszi sosterce më sã tak baro ceszëlë, że nënka nas mùsza pilowãc, żebë më ji jaczi krziwdë nie zrobilë, bò kòzdi chcòł jã mùjkãc, trzëmac, pòdnaszãc i bëc kòl ni. (...)

– I co, knôpi? Jak to bådze? – spitòł sã nas tatk. – Bådze to z tã Jankã dobrze czë lëchò, co?

Chwilã më nick nie gòdelë, le òczë sã nama smialë i tatk téz w kùncu zaczął sã smiòc:

– Kòt pòrzcze, czej mù chto mësż wëdzérò. Jò wiëm, czegò wa mia strach.

A jô òdrzekł:

– Całë szczescé, że Janka mò dwùch starszich bracynów, bò chto bë jã brònił, czej ji tatk tak chùtkò mgleje?

– Më wszëtcë. Më wszëtcë bãdzemë so wiedno pòmogãc: Mack, tatk i familiò.

Janusz Mamelszczi, *Mack*, Gduńsk 2016, s. 126–131.

2 Jakò bëła reakcjò knòpów na wiesc ò tim, że nënka z tatkã bådã mielë trzecé dzeckò. Przeczëtòj pasowny wëjimk.

3 Jak wëzdrzalë przërëchtowania do przëjãcò nowégò nòleznika rodzënë. Wëpiszë je w pónktach do zesziwkù.

4 Co taczégò niespòdzajnegò zdarzëło sã w szpitalu?

5 Zrobi kòrtkã z gratulacjama dlò Macka i Zbiszka z leznoscë òstaniò starszima bracynama.

6 Òpòwiëdzta ò swòjich doswiòdczeniach z młòdszim rodzeñstwã czë kùzynostwã. Jak wa sã dowiedza, że sã ùrodzã i jaczé sã waje nawzòjné òdniesenia.

Szafa starczy Klarë

- ☰ Rozrzeszë rebùs, a dowiesz sã, jak jinaczi gòdò sã na szafa.

-édzel + i -Gdi

W szafach trzimómë rozmajité òrtë òbleczënków.
Dzys colemało w chëczach sã apartné jizbë na ruchna
zwóné **ruchniónką**.

- 1 Zazdrzëta do szafë starczy Klarë i dójta bòczënk na to, co je bënë.

- ☰ 2 Z pòmòcą słowarzów nalezta pòzwë na to, co je bënë szafë starczy Klarë.

- 3 Pòkòzta swòjã młodzëznawã szpiniã i nazwijta ji zamkłosc.

Przigòda jednégò szãtopierza

Wiész të, chto to je szãtopierz? Żlë nié, przeczëtòj pòdpòwièdzë, jaczé naprowadzã ce na òdpòwièdz.

- Prowadzy nocny żëwòt.
- Rozmieje latac.
- Mò wiòldzë ùszë, chtërne pòmògajã mù nalezc jestkù.
- Òdpòcziwò z głowã zwieszonã w dół.

Bëła ju pòznò jesén. Z pòla bëło ju wszëtkò zwiozlé. Mëszë zwiornãlë z pòla do wsë, żebë tam mòglë w stodołach gbùróm żëto zemknãc. Na drzewcu sedzòł nasowiali szãtopierz i sã jiscyl sòm do se:

– Co jò terò mdã jòdl?! Co jò terò mdã jòdl?! Czuł to Grzenia, kaszëbsczi duch òd spikù i rzekł:

– Nie jiwruj sã szãtopierzu, jò zrobiã, że të w zëmie nie mdzesz brëkòwòł niżòdny jòdë.

Grzenia wzał gò do jedny chëczë, gdzie szãtopierz na słòmianym dakù przë kòminie haszkòł całą zëmã.

Òd ne czasu wszëtczë szãtopierze w zëmie haszkajã.

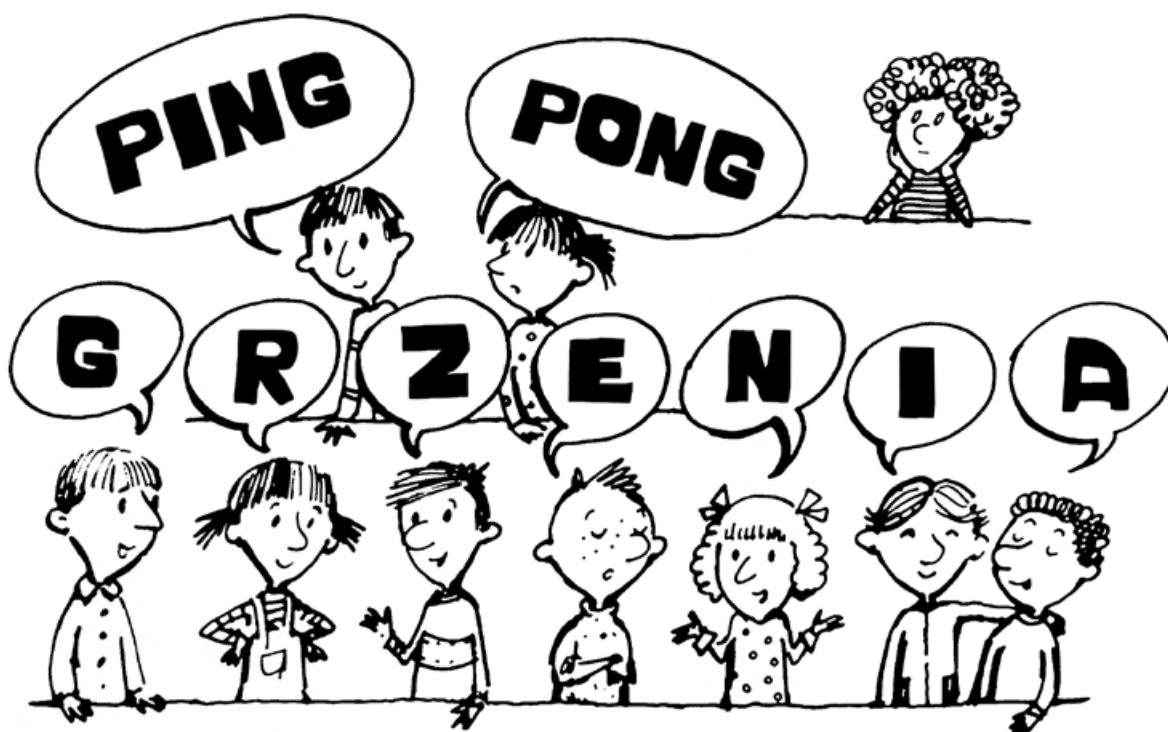
Alojzy Nòdzel, *Grzenia i szãtopierz*, w: *Bójczy i bójeczczci*, Gdiniò 2016, s. 32.

- 1 Przetłómaczë tekst ti pòwiôstczy na pòlsczi jãzëk. Drãdżé i niezrozumiałé wërazé zapiszë do zesziwka razã z jich znaczenim w pòlsczim jãzëkù.
- 2 Kòrzëstającé z dostãpnëch zdrzòdłòw (internet, ùczbòwnik do biologije) przërëchtuj do kaszëbsczi encyklopedie notatkã ò szãtopierzu.

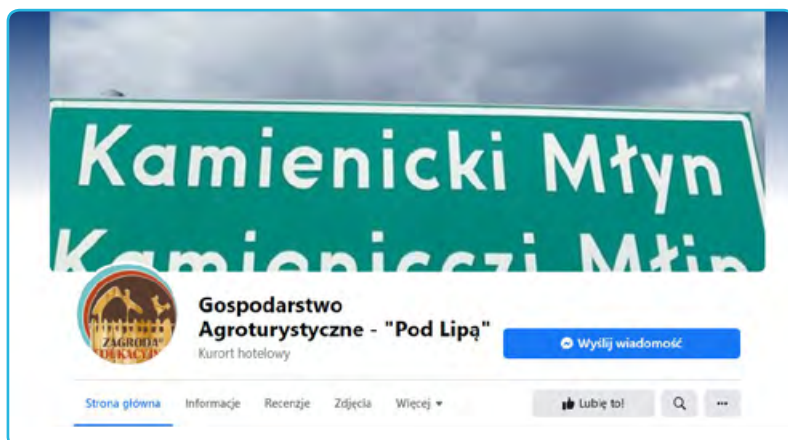
SZĄTOPIÉRZ

- 3 Żebë ùtrwalëc kaszëbską słowiznã, jakã jesmë poznelë na dzysdniowi ùczbie, zabawta sã w grã PING-PONG, chtërna pòlégò na lëterowanim słówòw pòdónëch przez szkòlnégò. Wszëtcë ùczniowie stojã przë łòwkach i pòsobicã wëmòwiają pòstãpné zwãczy w pòdònym słowie, np. 7 pierszich òsob przedstòwiò brzëmiénie lëtrów słowa Grzenia: G-R-Z-E-N-I-A. Pòstãpné dwie gòdajã: PING, PONG, a trzecò òdpòdò. Pòstãpné słowò zacinò lëterowac pòstãpnò òsoba. I tak grajemë jãz òstónie jeden ùczeń – dobëtnik zabawë. Chto sã pòmili w lëterowanim téz òdpòdò, a lëterowanié tegò słowa zacinò sã òd pòczãtkù.

Na zakùnczenié...

- 💡 Wëbierzë so jedno z dwóch pòdónëch pòlétów i przëszëkùj projekt:
- 1 Przëszëkùj ùlotkã agroturisticznã abò starnã na spòlëznowym pòrtalu dlô wëmëslonégò przez se Kaszëbë, chtëren wënajimò letnikóm kwatérë. Wëmëslë pòzwã dlô jegò gòspòdarstwa, dodòj òdjimczy z atrakcjama i pòtrzëbné wiadła, zebë letnicë mòglë sã z nim skòntaktowac.

- 2 Stwòrzë bloga, na chtërnym zapiszesz swòje refleksje sparłãczoné z latosyma ùczbama kaszëbszczégò.

Słowôrzek

A

Arāda – pacht, dierzawa

B

Bardówka – narost / gùcza na skórze

Bëniel – kawaler, ùkòchóny

Biegas – rëchadło zégra

Bismón – biznesmen, człowiek, co robi interesë i doròbiò sã dëtków

Bliza – mòrskò latarniô

Bòcëk – môli bôt

Bùten – zewnątrz

C

Cërzón – człowiek smiały, dorny, niedelikatny

D

Deje – ùdbë

Dérowac – trwac

Dënëga – mòrszczi wôł

Dóm – séń

Drëwie – (ò bôce) plënie

Dulczëc – pilowac na kògòs

Dżac – wëdżëbac

F

Fertich – zrëchtowóné, zrobioné

G

Góra – nôwëszszò kòndignacja dodomù, góra

Gromisti – wiôldzi

Gùtorzenié – gòdanié, rozpròwianié

H

Hejne – hewò, tam

Hiszk – môli kón

J

Jaka – rozpinóny cwéter

Jiscëc sã – smùcëc, zamartwiac sã

Jedurny – jedyny

K

Kalmùs – ôrt badżelny roscënë,
pòl. tatarak

Kanóna – armata

Kasta – skrzënia, skrzinka

Kawel – los

Klëczka – klamka

Klëmstrowac – młotkòwac

Krësbùla – czerz z òstrima kòlcama,
ze zelonym abò czerwònym kùlëstim
brzadã

Ł

Ławelnica – trón

M

Mërta – ôrt roscënë, z jaczi robi sã wiónczi

Mielëzna – snòdzëzna, dëpka

Miészôczczy – môlé miészczy / miechë

Miónczi – zabawa w scyganié sã

Mòrzëca – mòrskò panna / nimfa

N

Néga – reszta, òstatk

Nielusy – niedbałi, òpùstny

Nipòcy – niegrzeczny

Ò

Òbarchniec – òglëpiec,

Òchëba – òszëkaństwo

Òddzäkòwac sã – pòzëgnac sã

Òdrzënë – òskrobinë
Òmëlëcą – krëjamkò
òtrok / òtroczëca – dôwni: syn / córka

P

Paje – łapë
Perowac – nëkac chùtkò
Përzinka – kask, baro mało
Plaskati – płasczi
Pòczestny – gòdny, honorowi
Pòcząc – zańc w cążã
Pòsobnik – nastãpca
Pòsztëpòwóné – dzurë pòzaszëté w wiele
placach sztëpówką (wiòlgą jigłą)
Pólsostra – córka cõtci, strëja
Przëzwäk – akcent
Przódë – czedës, dôwno temu
Pùjk – kòtk, môli kòt

R

Redënica – rzëcznò panna / nimfa
Rińczòk – kaszëbsczi perkùsyjny instrument;
jałowcowò wietew z blaszkama
Rozjarchòlëc – zezłoscëc sã
Ròczba – zaproszenié
Ruchna – òbleczenia

S

Slòdë – z tëlù, w tëlë
Sniezëlc – pòstac ùlepionò ze sniegù
Stãgnąc – zgãstniec, zesztwiniec
Swiãtnica – kòscół
Swiãda – rozeznòwk, swiadowòsc
Sygnąc – starczëc
Szarlinga – arkùn, sztormisti wiater
Szelëpëctwò – bëlecajstwò, głëpòta
Szparkasta – pùdełkò do òbszcządzaniò

Szpégłowac – strojic sã przed szpégłã
(zdrzadłã), przezerac sã w szpégłu
Szrëce – sprzãt do jeżdzeniò pò lodze
Sztëpdeka – kòdra
Sztót – chwila
Sztrąd – brzég mòrza
Sztridë – zwadë

T

Tëpa – ògón

Ù

Ùgwësnic – ùpewnic
Ùnuzel – smòlón, ùczapańc
Ùpitoszëc – zabic nożã
Ùzymk – dzél drzewa przë zemi (wëzi pnia)

W

Wasąg – sanie
Wëszczerczac sã – nasmiëwac sã
Wërzasli – przëstraszony
Wiodro – pògòda
Wstec – dërchã, wcyg

Z

Zatacëc sã – schòwac sã,
Zarzekli – zaczarzony
Zdënk – slub
Zelińt – mòsczi pies
Zgniłi – nierobòcy, nëgùs
Zmiarti – chùdi
Znobic – chłodzëc
Zràkawinë – zmówinë, òfiarowanié piestrzenia
swòji przindny białce

Ż

Żoczi – strëfle

Spisënk zamkłoscë na platce CD

1. Janusz Mamelski, *Mack*, rozdz. XIX, czyta Michał Bronk, s. 12
2. Hieronim Derdowski, *Ō panu Czôrlińszim co do Pùcka pò sécë jachôł*, fragm. rozdz. III, *Miedzëmòrzé Héł i trzë kãpë*, czyta Tomasz Fopke, s. 18
3. Piosenka *Kùtrowô pòlka*, sł. i muz. Aleksander Tomaczkowsczi, wokół Weronika Ceynowa, s. 20
4. Piosenka *Jem jô rëbòk*, sł. Józef Ceynowa, muz. Gerard Konkel, wokół Weronika Ceynowa, s. 21
5. Marian Selin, *Mój môli bôcyk*, czyta Magdalena Kropidłowska, s. 29
6. Powtarzanie słów – ćw. 1 z powtórki, s. 32
7. Janusz Mamelski, *Mack*, rozdz. XX, czyta Michał Bronk, s. 38
8. Jan Trepczyk, *Zëmòwi wiater*, czyta Magdalena Kropidłowska, s. 55
9. Hieronim Derdowski, *Ō panu Czôrlińszim co do Pùcka pò sécë jachôł*, fragm. rozdz. III, *Czôrlińszci spòtikò sã òliwsczim kòscele z braciszka Lèónã, chtëren mù pokazuje pòrtretë kaszubszcich ksążãt*, czyta Tomasz Fopke, ścieżka 57, s. 74
10. Legenda *Zapadli zómek*, czyta Zbigniew Jankowski, s.77
11. Janusz Mamelski, *Pisarze żëją. Zéńdzenia z kaszëbską lëteraturą*, rozdz. IV, s. 82
12. Piosenka *Hej, mòrze, mòrze*, sł. i muz. Jan Trepczyk – nagranie archiwalne Jan Trepczyk, s. 87
13. Piosenka *Hej, mòrze, mòrze*, sł. i muz. Jan Trepczyk – wokół Weronika Ceynowa, s. 87
14. Janusz Mamelski, *Pisarze żëją. Zéńdzenia z kaszëbską lëteraturą*, rozdz. V, s. 88
15. Piosenka *Zemia rodnô*, sł. i muz. Jan Trepczyk – nagrania archiwalne Jan Trepczyk, s. 90
16. Piosenka *Zemia rodnô*, sł. i muz. Jan Trepczyk, wokół Weronika Ceynowa, s. 90
17. Piosenka *Kaszëbskò królewò*, sł. i muz. Jan Trepczyk, wokół Weronika Ceynowa, s. 90
18. Jan Drzeżdżon, *Przëszlë do mie...*, czyta Magdalena Kropidłowska, s. 93
19. Piosenka *Przëszlë do mie...*, sł. Jan Drzeżdżon, muz. i wokół Weronika Korthals-Tartas, ARTur Moon fortepian, s. 93
20. Janusz Mamelski, *Pisarze żëją. Zéńdzenia z kaszëbską lëteraturą*, rozdz. VIII, s. 94
21. Prognoza pogody – prezentuje dziennikarz Piotr Lessnau
22. Janusz Mamelski, *Mack*, rozdz. XXV, czyta Michał Bronk, s. 116

1, 7, 22 – Nagrania opowiadań z książki pt. *Mack* autorstwa Janusza Mamelskiego pochodzą z płyty zrealizowanej w ramach Akademii Bajki Kaszubskiej. Nagrania zarejestrowano w Studiu Nagrań Radia Gdańsk. Realizacja, reżyseria, mastering: Jacek Puchalski. Gdańsk 2018 r.

2, 9 – Nagrania fragmentów poematu Hieronima Jarosza Derdowskiego w wykonaniu Tomasza Fopkego pochodzą z audiobooka wydanego przez Kaszubską Agencję Artystyczną z Chwaszczyna. Realizacja nagrań: Tadeusz Korthals, NORTH STUDIO. <https://www.fopke.pl/melodie/115/o-panu-czorlinszcim-co-do-pucka-po-sece-jacho>.

10 – *Opowiedz mie bojka*, wybór tekstów, Dušan-Vladislav Paždjerski, tłum. Danuta Pioch, Gdańsk 2010 r.

12, 15 – Nagrania pochodzą z płyty: *Jan Trepczyk (1907–1989). Nagrania archiwalne*, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej, Wejherowo 2017 r.

11, 14, 20 – Nagrania opowiadań z książki *Pisarze żëją. Zéńdzenia z kaszëbską lëteraturą* autorstwa Janusza Mamelskiego pochodzą z audiobooka zrealizowanego w ramach wspólnego projektu ZKP, etnofilologii kaszubskiej Uniwersytetu Gdańskiego i Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie. Opowiadania w interpretacji studentów, absolwentów i wykładowców kierunku „Etnofilologia kaszubska”: Gracjan Fopke, Piotr Cichosz, Justyna Pomierska, Joanna Ginter, Tomasz Fopke, Daria Frąckiewicz, Mateusz Klebba, Mikołaj Rydygier. Realizacja nagrań Tadeusz Korthals, NORTH STUDIO, Gdańsk – Wejherowo 2020 r.

3, 4, 13, 16, 17 – Wokół: Weronika Ceynowa, aranżacje: Tadeusz Korthals. Nagrania zarejestrowano w North Studio.

5, 6, 8, 18 – Nagrania zarejestrowano w Studio Fiolet Magdalena Kropidłowska.

19 – Piosenka pochodzi z płyty *Do mòrza* zrealizowanej przez Radio Gdańsk i Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie w ramach projektu „Kaszëbë Music Festiwal”. realizacja nagrania: Tadeusz Korthals North Studio, mix i mastering: Jacek Puchalski Radio Gdańsk, Gdańsk 2020 r.

Bibliografiô

- Bądkowski L., Samp W., *Poczet książąt Pomorza Gdańskiego*, Gdańsk 1974.
- Ceynowa F., *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbq*, Gdańsk 2007.
- Deotyma, *Panienka z okienka. Starodawny romansik*, Warszawa 1951.
- Derdowski H., *Ò panu Czòrlińszcim, co do Pùcka pò sécë jachòł*, Gdańsk 2007.
- Dominik A., *Pokąd bądq bôtë...*, Krokowa – Puck 1992.
- Drzeżdżon R., Fopke T., *Rómka & Tómkã Kòrbiònka*, Gdynia 2010.
- Hewelt H., *Nie òdińdã bez pòzegnaniò*, Banino 2013.
- Jan Drzeżdżon. *Twòrczość kaszubska*, Biblioteka Pisarzy Kaszubskich t. 11, oprac.: Marek Cybulski, Daniel Kalinowski, Gdańsk 2016.
- Jan Trepczyk, Aleksander Labuda, Jan Rompski, Stefan Bieszk, Franciszek Grucza, Feliks Marszałkowski, *Poezja Zrzeszyńców*, Biblioteka Pisarzy Kaszubskich t. 8, opracowanie i przypisy: Hanna Makurat, wstęp: Józef Borzyszkowski, Daniel Kalinowski, Hanna Makurat, Gdańsk 2013.
- Jan Trepczik, *Wiérztë starka dlò dzòtk*, Gdańsk 2018.
- Józef Ceynowa (1905–1991). *Pro memoria*, Gdańsk 2005.
- Józef Ceynowa, Leon Roppel, Klemens Derc, Jan Bianga, Paweł Szeffka, Franciszek Schroeder, *Poezja twórców z krëgu „KLËKI”*, Biblioteka Pisarzy Kaszubskich t. 10, opracowanie i przypisy: Hanna Makurat, wstęp: Józef Borzyszkowski, Adela Kuik-Kalinowska, Hanna Makurat, Gdańsk 2015.
- Labuda A., *Gùczów Mack gòdò*, Gdańsk 1992.
- Labuda A., *Gùczów Mack gòdò*, Bolszewo 2013.
- Lipski T., *Remusowi krom*, Gdańsk 1990.
- Majkowski A., *Żecé i przigòdë Remùsa*, Oficyna Czac.
- Malicki L., *Rok obrzędowy na Kaszubach*, Gdańsk 1986.
- Mamelski J., *Kaszëbsczé legerdë*, Gdynia 2010.
- Mamelski J., *Mack*, Gdańsk 2016.
- Mamelski J., *Pisarze żëjq. Żéńdzenia z kaszëbską lëteraturq*, Gdańsk 2020.
- Mësła dzecka*, oprac. Elżbieta i Eugeniusz Pryczkowscy, Banino 2001.
- Nagel A., *Bòjczy i bòjeczcy*, Gdynia 2016.
- Nagel A., *Mòje wiérztë. Poezje zebrane*, Gdynia 2010.
- Nowi Testameńt. Ewanielie po kaszëbsku*, Gdańsk 2014, przekład z greki na język kaszubski.
Autor przekładu – o. Adam Ryszard Sikora OFM.
- Nótë kaszëbsczé. Pòpùlarné piesnie*, oprac. Eugeniusz Pryczkowski, Banino 2009.
- Ostrowska R., Trojanowska I., *Bedeker kaszubski*, Gdańsk 1978.
- Perszon J., *Na brzegu życia i śmierci*, Pelplin 1999.
- Prószyński Z., *Ziemia Pucka w opowiadaniu, baśni, anegdocie ludowej*, Gdańsk 1988.
- Regliński R.A., *W krëgu legend krzyżackich*, Gdynia 2008.
- Samp J., *Zaklätò stegna*, Gdańsk 2017.
- Sychta B., *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1967–1976.
- Treder J., *Kaszubi. Wierzenia i twòrczość. Ze Słownika Sychty*, Kartuzy 2009.

Trepczyk J., *Wiérztë starka dlô dzôtk*, Gdańsk 2018.

W krôjnie kaszëbskich brawãdów, red. Bożena Ugowska, Gdańsk 2018.

W widze dnia. Gòdcki i bôjczy z Kaszëb ze Słowôrza Zëchtë, oprac. Grzegorz J. Schramke, Gdynia 2009.

„Pomerania” 2003, nr 6 (Najô ùczba, s. II)

„Pomerania”, 2007, nr 1 (Najô ùczba, s. IV)

„Pomerania”, 2007, nr 8 (Najô ùczba, s. V)

www.brewiarz.pl/czytelnia/swieci/12-06.php3 (9.04.2020 r.)

www.muzeum.wejherowo.pl/d/o-muzeum/historia/historia-muzeum/?cat=18 (9.04.2020 r.)

**ZRZESZENIE KASZUBSKO-POMORSKIE
KASZĘBSKÒ-PÒMÒRSCZÉ ZRZESZENIE**

ISBN 978-83-62137-90-9

9 788362 137909